

The background of the cover is a deep red color with a subtle, repeating pattern of various archaeological artifacts. These include a sword, a spearhead, a bone tool, a pottery fragment, and a decorative object, all rendered in a lighter shade of red. The artifacts are arranged in a vertical column on the left side of the cover.

Muinais 3 2005 tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Uralilais-altailaisuus
suomalaisessa arkeologiassa

Bolivian Tiwanaku-keramiikka

Tekstiilien valmistuksesta Turussa

Vastaava toimittaja:

Hanna-Maria Pellinen,
Lanatie 5 C 82, 20540 Turku
hanna-maria.pellinen
@archaeologist.com

Toimituskunta:

Miikka Haimila,
miikka.haimila@iki.fi
Pirjo Hamari,
pirjo.hamari@nba.fi
Paula Kouki,
paula.kouki@helsinki.fi
Sanna Lipponen,
salippon@paju oulu.fi
Eeva Raike,
eeva.raike@nba.fi

Käännökset ruotsiksi:

Ulrika Rosendahl,
ulrika.rosendahl@helsinki.fi

Toimitus: Muinaistutkija, Suomen arkeologinen seura, Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki.

Muinaistutkijan hinnat:

Vuositilaus Suomeen 22 euroa
Vuositilaus ulkomaille 25 euroa
SARKS:n jäseniltä 12 euroa

Muinaistutkija on vuonna 1982 perustetun Suomen arkeologisen seuran julkaisema lehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 550 kpl. ISSN 0781-6790. Taitto Miikka Haimila. Kannen suunnittelu Mikael E.T. Manninen. Paino T. Nieminen Oy, Painola 2005.

Lehteen tuleva aineisto on jätettävä vastaavalle toimittajalle viimeistään 31.10.2005 (no. 4/05) ja 31.12.2005 (no. 1/06). Kirjoitusohjeet ja mainoshinnat verkkosivuilla osoitteessa <http://rontti.helsinki.fi/sarks/muinaist2005/etusivu.html>

Sisällys

- Muistokirjoitus:* Elvi Linturi 1947-2005. *Pirjo Uino* 2
- Antti Korpisaari:* Bolivian Pariti-saaren Tiwanaku-keramiikkauhrit. 6
- Timo Salminen:* Uralilais-altailaisuus suomalaisessa arkeologiassa. 18
- Heini Kirjavainen ja Jaana Riikonen:* Tekstiilien valmistuksesta Turussa myöhäisrautakaudella ja keskiajalla. 30
- Hannu Takala:* Hevosenkenkäsolki Muolaasta. 45
- Keskustelua:* Muutama sana Sastamalan esihistoriasta. *Unto Salo* 50
- Haastattelu:* Janne Ikäheimo ja Vesa-Pekka Herva, Fennoscandia Archaeologicalin uudet päätoimittajat. *Sanna Lipponen* 56
- Kirja-arvostelu:* Doktorsavhandling om finländska, arkeologiska forskningen i Ryssland 1870-1935. *Eva Ahl* 59
- Kirja-arvostelu:* Keskiaikaisen Lundin kaupungin rahalöytöjen perusteos. *Markus Hiekkänen* 63
- Ajankohtaista:* Uutisia meiltä ja maailmalta. *Hanna-Maria Pellinen* 66

Esihistoriallisen vs. historiallisen ajan arkeologia

Hanna-Maria Pellinen

Viimeisen kymmenen vuoden aikana historialliseen aikaan kohdistuvat kaivaukset ja inventoinnit tuntuvat yleistyneen joka puolella maata. Tehdäänkö historiallisen ajan kenttätöitä jo enemmän kuin esihistoriaan kohdistuvia?

Selvitin syyskuussa asiaa osittain kyselyin, osittain käymällä läpi eri arkeologisten toimijoiden verkkosivustoja. Historiallisen ajan painotus näyttäisi tämän vuoden kenttätöiden perusteella olevan lähinnä turkulaisesta perspektiivistä johtuva näköharha; ainoat selvästi historialliselle puolelle kenttätutkimuksissa keskittyneet tahot olivat nimittäin Muuritutkimus ry ja Turun yliopisto sekä budjetin, joskaan ei kenttätöiden lukumäärän suhteen, myös Turun maakuntamuseo.

Kuitenkin useilla toimijoilla on melko tasapuolisesti molempiin aikakausiin kohdistuvia kaivauksia ja inventointeja. Joissakin instansseissa, kuten Pirkanmaan maakuntamuseossa, ei jakoa enää tehdä perinteisellä tavalla, vaan inventoinneissa pyritään otamaan automaattisesti huomioon myös historiallisen ajan kohteet. Tämä on selvästi uusi ilmiö.

Ylivoimaisesti suurin arkeologisia kenttätöitä tekevä taho on kuitenkin edelleen esihistoriallisiin kohteisiin keskittynyt Museoviraston arkeologian osaston tutkimus- ja suojeluyksikkö, jonka kenttätöiden lukumäärä on moninkertainen verrattuna saman viraston kahteen muuhun arkeologiseen toimijaan, rakennushistorian osastoon ja meriarkeologian yksikköön. Lisäksi kenttätöiden lukumäärän suhteen tämän hetken toiseksi suurin toimija Suomessa, Mikrolahti Oy, on myös keskittynyt esihistoriallisen ajan inventointeihin ja kaivauksiin.

Mistä tilanne sitten kertoo? Historiallisen ajan tutkimuksen puolella eletään vielä pioneerivaihetta, jossa työsarkaa riittää ja käytäntö muinaismuistolain piiriin kuuluvista kohteista on vasta muotoutumassa. Vaikea uskoa, että suojelua kaipaavia kohteita olisi todellisuudessa vähemmän kuin esihistoriallisella puolella, jossa suurin osa kenttätöistä on jo rutiiniksi muodostuneiden perus- ja osainventointien lisäksi muinaismuistolain mukaisia koe- tai pelastuskaivauksia.

Olisiko ihanteellinen tilanne se, että koko jakoa esihistoriallisen ja historiallisen ajan arkeologian toimijoihin ei enää tarvittaisi? Vai onko nykyinen kehitys päin vastoin tuomassa lisää kahtiajakoa arkeologiseen toimintaan?

Elvi Linturi 1947–2005

Pirjo Uino

Valokuva C. Carpelan 1997.

Arkeologi, filosofian maisteri Elvi Sinikka Anneli Linturi (o.s. Rätty) kuoli vaikean sairauden murtamana 58-vuotiaana Helsingissä 3.5.2005. Hän oli syntynyt Helsingissä 20.4.1947.

Tultuaan ylioppilaaksi 1968 Helsingin yksityislyseosta Elvi aloitti opiskelun Helsingin yliopistossa 1970. Opintojensa alkuvuosina hän toimi myös sanomalehti Uuden Suomen kulttuuriosaston avustajana (1970–1973). Humanististen tieteiden kandidaatin tutkinnossa (1973) hänen pääaineensa oli taidehistoria. Arkeologia, jonka opiskelun hän oli aloittanut 1972, alkoi kuitenkin vetää puoleensa. Niinpä hän vaihtoi pääainetta ja suoritti FK-tutkinnon 1980 arkeologiassa professori C. F. Meinanderin oppilaana. Aineyhdistelmään kuului taidehistorian lisäksi yleinen kirjallisuustiede ja esteetikka sekä sosiaalipsykologia.

Niin kuin arkeologiaa opiskeleville tavallisesti käy, Elvikin tempautui pian mukaan kenttätöihin. Opiskeltuaan arkeologiaa vuoden hän aloitti Museoviraston palkkalistoilla kaivajana kesäkuussa 1973. Vuodesta 1974 vuoteen 1980 hän oli eripituisia jaksoja määräaikaisena tutkijana silloisessa esihistorian toimistossa. Vantaan Jönsaksen laajan kivi- ja varhaismetallikautisen asuinpaikka- ja kalmistoalueen kaivaukset 1970-luvun puolimaissa työllistivät suuren joukon arkeologian opiskelijoita. Elvikin oli mukana Jönsaksen tutkimuksissa, piirsi karttoja ja toimi vuosina 1976–1977 apulaiskaivauksenjohtajana.

1970-luvun lopulla Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella käynnistyi Suomen Akatemian rahoittama *Rautakauden yhteiskunta* -hanke eli ns. Salo-projekti (1978–1982), jonka vastuullinen johtaja

oli professori C. F. Meinander. Hankkeen myötä Elvi kiinnittyi yliopistoon toimien aluksi kesällä 1979 piirtäjänä Salo Isokylän Katajamäen ja Ketohaan kaivauksilla, joissa pääpaino oli rautakautisten talonjäännösten tutkimuksessa. Loppukesällä läheisellä Isokylän Vanutehtaanmäellä käynnistettiin Museoviraston hallinnoimat arkeologiset kaivaukset tulevien rakennushankkeiden vuoksi, ja tällöin kaivausten johtotehtävät lankesivat Elville kuin luonnostaan.

Vanutehtaanmäen kaivaukset venyivät neljän kenttäkauden mittaisiksi. Vuosina 1979–1982 paikalla tutkittiin Elvin johdolla rautakautisia asuinpaikkoja (1–800 jKr.) ja erilaisia kalmistokiveyksiä (300–600 jKr.). Asuinpaikka-alueilla tavoitteena oli erityisesti rautakautisten talonpohjien paikantaminen ja kaivaminen. Rakennusjäännöksiä – erityisesti paalunsijoja – löytyikin runsaasti ainakin neljästä eri paikasta (Vanutehtaanmäki 1–4). Kaivaustenjohtajana Elvi oli jämpä mutta huumorintajuinen, vaati paljon sekä muilta että myös itseltään.

Mielenkiintoisimmat esinelöydöt tehtiin vuonna 1982 Vanutehtaanmäki 4:n kehäkivellisestä hautarakennelmasta. Löydettyään lasinpaloja Elvi ei ollut aluksi uskoa silmiään – saattoiko kyse todella olla rautakautisesta lasista vai kivien väliin joutuneista moderneista lasinsirpaleista? Epäily oli aiheellinen; olihan siihen asti maamme ainoa esihistoriallinen lasiesine Laitilan Soukaisten haudasta 1953 löydyntynyt lasinen juomasarvi. Vanutehtaanmäeltä hennonvihreitä ja ohuenohuita lasinpaloja saatiin talteen noin 300 kpl. Kun lasinpalat sitten tunnistettiin kahden rikkoutuneen rautakautisen lasisen juomasarven kappaleiksi (ajoitus n. 300 jKr.), oli koko tiedeyhteisön vuoro

ihmetellä. Lasiesineiden todennäköinen alkuperä on Rooman provinseissa, ehkä Reinin alueella. Kaiken kukkuraksi yhteistyö kasvitieteilijä dosentti Marjatta Aallon kanssa kantoi vielä erityistä hedelmää: haudasta otetuista maanäyteistä löytyi viinirypäleen (rusinan?) siemeniä!

Vanutehtaanmäen aineisto oli monessa suhteessa merkittävä. Rautakauden asuinpaikkoja oli siihen mennessä tutkittu vain harvaksen, ja löydöt täydensivät hyvin Salo-projektissa saatua aineistoa. Pieni artikkeli *Uusia löytöjä Ollikkalasta – syyskaivaus Vanutehtaanmäellä* (Hakastarolainen nro 13, 1979) valaisi ensimmäisen kesän tuloksia suurelle yleisölle. Vanutehtaanmäki tarjosi tutkijalle paljon herkullista, ja Elvi valmisteli aiheesta liseniaatintyötä, mutta ei valitettavasti saanut tutkimusta koskaan valmiiksi eikä julkaissut siitä tieteellistä artikkeliaakaan. Vanutehtaanmäen löytöihin on kuitenkin ylimalkaisesti viitattu muiden tutkijoiden julkaisuissa, joten kaivausten keskeiset tulokset ovat osittain tiedeyhteisön käytävissä. Salo-projektin tulosten julkaisemiseen Elvi kuitenkin osallistui toimittamalla Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjan 89:1 niteen *Iron Age Studies in Salo I–II* (1986) ja kirjoittamalla siihen oman tutkimushistoriallisen osuutensa. Salo kaivausten tutkimustuloksia käytiin esittelemässä myös Islannin pohjoismaisessa arkeologikouksessa 1982.

Elvin tieteellinen tuotanto jäi suppeaksi. Vuonna 1980 hänen pro gradu -tutkielmansa *Ristiretkiajan soikeat eläinkoristeiset kupurasoljet* julkaistiin monisteena laitoksen ”sinisessä sarjassa” (Nro 24). Jo tässä vaiheessa Elvi profiloitui rautakauden tutkijaksi pureutuen Julius Ailion 1920-luvulla julkaisemaan soi-

keiden kupurasolkien typologiseen sarjaan. Sen puitteissa hän kehitti eteenpäin Ailion solkitypologiaa sekä eläinettä nauhakoristeisten solkien osalta. Hän jakoi eläinsoljet neljään tyyppiin muodostaen niiden puitteissa alatyyppejä - tavoitteena löytää kronologisia ja typologisia eroja. Tuloksena oli systemaattinen ja tarkkanäköinen esine-tutkimus, joka on edelleen aihepiirin peruskirjallisuutta. Artikkelit *Nauhasoljet* julkaistiin professori C. F. Meinanderille omistetussa juhlakirjassa (*Studia Minora*, "sininen sarja" Nro 29, 1982) sekä venäjänkielinen artikkeli soikeista eläin-koristeisista kupurasoljista suomalais-venäläisen arkeologisymposiumin kokoomajulkaisussa (1984).

Pian Salo-projektin päätyttyä Elvi aloitti opetustyön toimien tuntiopettajana Helsingin yliopiston arkeologian laitoksella (sittemmin Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine). Elvi piti Suomen esihistorian peruskursseja. Pitkäaikaisena opettajana hän osaltaan koulutti kokonaisen arkeologipolven. Varsinkin kurssi kiinteistä muinaisjäännöksistä ("kuopat ja kasat") oli Elvin bravuuri. "Kivikaudelta jäi *kuoppia*. *Kasojen* ilmaantumisen kertoo, että on siirrytty pronssikaudelle", hän veisteli. Määritelmä oli hänen kurssia varten rustaamansa nyrkkisääntö.

Elvi opetti myös aineistotuntemusta, jonka osuus tutkintovaatimuksissa kuitenkin ennen pitkää väheni. Hän luennoi monena vuonna lisäksi Itä-, Keski- tai Länsi-Euroopan esihistoriaa. Elvin luennot olivat selkeäsanaisia ja tunnetusti myös hauskoja. Itä-Euroopan kurssilla hänen suosikkejaan olivat paleoliittiset Venus-patsaat, joista hän vitsaili: "Kuten huomaatte, permanentti on ollut nuotia". Eräänä lukuvuonna kurssija

oli pidettävä jopa elokuvateatterissa (BioBio), yliopiston käyttämässä väliaikaisessa "luentosalissa".

Viime vuosina Elvi profiloitui avoimen yliopiston ja kesäyliopiston opettajana sekä arkeologian harrastajien ohjaajana. Hän oli lukuisien kotimaisten ja ulkomaisten opintoretkien innostava vetäjä, ja niillä hänen hyvät arkeologian yleistietonsa pääsivät oikeuksiinsa. Moni matkoista suuntautui Viroon. Elvi toimi myös Sommelo ry:n asiantuntijana ja oli mukana Seurasaaressa kupeessa sijaitsevan Läntisen Pukkisaaren rautakautisen kauppakylän kehitystyössä. Helsingin Pitäjänmäen kaivauksilla kesällä 2001 tapasin viimeisen kerran Elvin, joka opasti siellä innokkaita arkeologian harrastajia. Viimeisinä vuosinaan Elvi vetäytyi syrjään varsinaisesta tiedeyhteisöstä, ja yhteydet kollegoihin hiipuivat. Kosketukset harrastajapiireihin säilyivät pitempään.

Kun Suomen Arkeologinen Seura alkoi perustamisensa jälkeen julkaista omaa lehteä, Elvi oli yhdessä Anne Vikkulan kanssa sen vastaavana toimittajana pari ensimmäistä vuotta 1984–1986. Lehdellä ei aluksi ollut edes nimeä, ja siksi kahdella ensimmäisellä numerolla oli – Elvin ehdotuksesta – tilapäinen nimi: ?!! Tämä kuvastaa Elvin innovatiivisuutta ja kekseliäisyyttä. Nimikilpailu ratkesi sitten *Muinaistutkijan* eduksi.

Itsekin sain kokea, että Elvi oli mainio matkakumppani ja matkanjohtajana taitava organisoija, mm. Fibulan matkalla Leningradiin, Staraja Ladogaan ja Kanakselle 1990. Retkillä Elvi oli parhaimmillaan: sosiaalinen, helposti lähestyttävä, huumorintajuinen ja hyvä seura ihminen aina pikkutunneille asti. Elvi oli myös voimakas persoona, joka ei ku-

marrellut auktoriteetteja - sanavalmis, suorapuheinen ja särmikäskin. Taiteellisuus ja tyylitaju olivat Elville silmännähdän luonteenomaisia. Tämä näkyi hänen ulkoisessa olemuksessaan ja kaikissa hänen kättensä jäljissä. Muinaisjäännösetkilläkin hän säilytti pettämättömän eleganssinsa - isot korvikset, musta vaateus ja mustat saapikkaat. Kipitettyään poninhäntä heiluen etujoukoissa linnavuoren laelle Elvi tavallisesti syytti ylhäällä tupakan. Erikoinen puhetapa ja käheä nauru olivat kuuluva osa hänen persoonallisuuttaan.

Elvillä oli itsellään enimmillään neljä kissaa. Hän oli kissaihmissiä - jopa siinä

määrin, että perusti Helsinkiin 1990-luvulla Cats-kotikissayhdistyksen. Toiminnan päätavoitteena oli kohottaa tavallisten kotikissojen arvostusta.

Pirjo Uino
Töölöntullinkatu 5 A 20
00250 Helsinki

FT Pirjo Uino on arkeologian dosentti Helsingin yliopistossa ja Museoviraston arkeologian osaston yli-intendentti.

Bolivian Pariti-saaren Tiwanaku-keramiikkauhrit

Antti Korpisaari

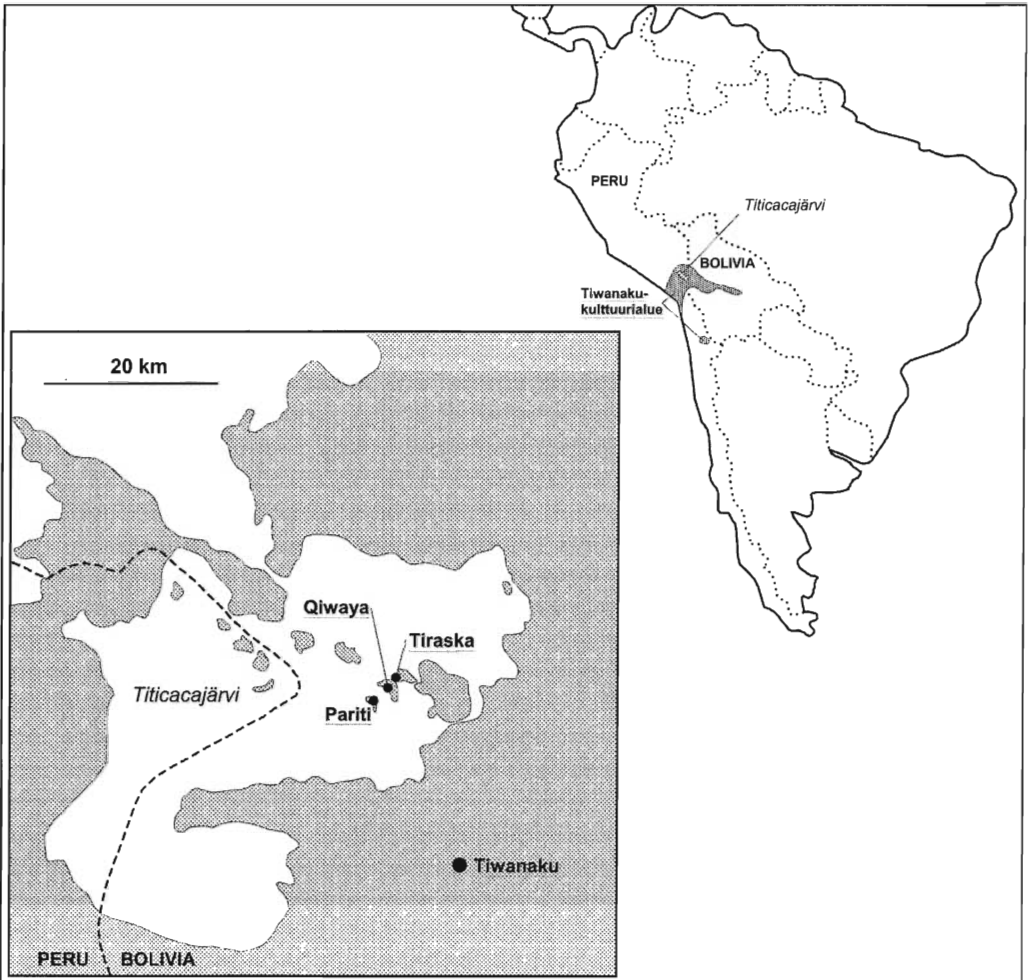
Johdanto

Suomalaisella Keski-Andien arkeologis-historiallisella tutkimuksella on jo pitkäkätköt perinteet. Martti Pärssinen ja Ari Siiriäinen tekivät ensimmäiset kenttämatkansa Boliviaan 1980-luvun lopulla (Pärssinen 2005; Pärssinen & Siiriäinen 1997; 1998; 2001; ks. myös Kesseli 1995; 1997). Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana suomalais-tutkimus on voimakkaasti profiloitunut kahdelle alueelle: Bolivian ns. ylätasangolla tutkimuksia on lähinnä tehty Titicacajärven kaakkoisrannalla sijaitsevassa Cascachi-piirikunnassa (ks. esim. Kesseli 2001; Kesseli et al. 1999; 2003; Korpisaari 2000; 2003; Korpisaari et al. 2003). Amazonian puolella kenttätyöt ovat puolestaan keskittyneet Riberalta'n kaupungin ympäristöön (ks. esim. Faldín 1999; Korpisaari 2003; Siiriäinen 2000; 2001; 2002; Siiriäinen & Korpisaari 2002; 2003; Siiriäinen & Pärssinen 2003). Tässä artikkelissa käsitellän vuosien 2002–05 suomalais-bolivialaisia tutkimuksia Titicacajärven Pariti-saarella. Vuosina 2004 ja 2005 kaivoimme Paritissa kaksi valtavaa keramiikkauhria, jotka ovat monella tapaa mul-listaneet käsityksiä Tiwanakun tärkeän esi-inka-kulttuurin taiteesta.

Ylätasanko (espanjaksi *altiplano*) on Andien läntisen ja itäisen vuorijonon vä-

liin jäävä laaja tasankoalue, joka alkaa Etelä-Perusta ja jatkuu aina Bolivian etelärajalle saakka. *Altiplanon* korkeus merenpinnasta on noin 3800–4000 metriä. Vaikka liikutaankin lähellä päivän-tasaajaa, vuorokautinen lämpötilanvaihtelu on suuri: päivälämpötila kohoaa yleensä ympäri vuoden 15–20 asteeseen, mutta yöpakkaset ovat erittäin yleisiä (paikoitellen hallaöitä saattaa esiintyä jopa 250–300 vuodessa). Ylätasangon pohjoisosassa sijaitseva suuri (8440 km²) Titicacajärvi luo ympärilleen muuta *altiplanoa* suotuisamman mikroilmaston, mistä syystä järven lähialueet ovat aina olleet tärkeällä sijalla andisessa kulttuurikehityksessä.

Titicacajärven eteläpuolella kehittynyt Tiwanaku-kulttuuri on kiistatta maansa keskeisin esikolumbiininen kulttuuri. Tiwanakun varhaisvaiheet ajoittuivat ajanlaskumme alun tienoille, mutta kulttuurin monumentaalisen temppelin- ja hallintokeskuksen rakentaminen alkoi vasta vuosien 300–500 jKr. paikkeilla. Tiwanakun ekspansiivinen vaihe käynnistyi joitakin vuosisatoja myöhemmin. Tällöin kulttuurin vaikutus levisi – osittain kolonisaation, mutta suurimmaksi osaksi kaupan ja diplomatian myötä – Etelä-Perun, Pohjois-Chilen ja Luoteis-Argentiinan kattaneelle laajalle alueelle (Kartta). Yhdessä samaan aikaan Keski-Perussa kukoistaneen Wari-kulttuurin

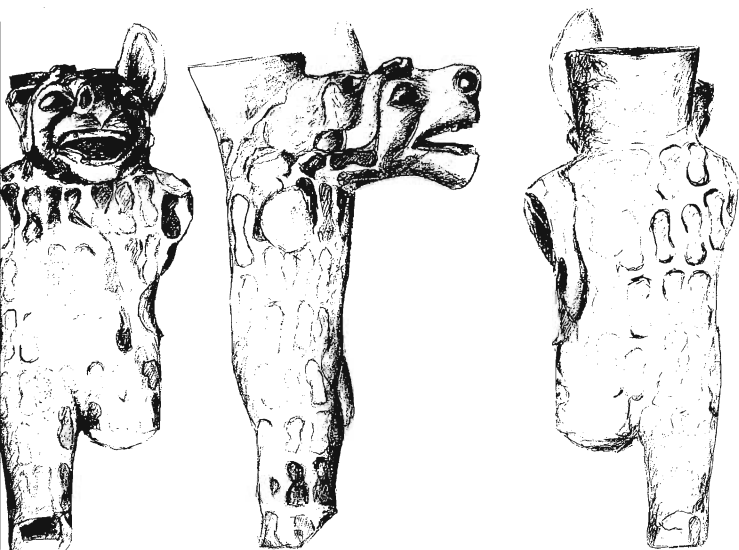
Kartta. Oikean yläkulman karttaan on merkitty Tiwanaku-kulttuurialue ja Titicacajärven sijainti. Vasemman alakulman yksityiskohtaisempaan karttaan on merkitty suomalais-bolivialaisia tutkimuskohteita Cascachi-piirikunnassa sekä Tiwanakun muinaiskaupungin sijainti. Piirros Antti Korpisaari.

kanssa Tiwanaku-kulttuuri myötävaikuttanut taidetyyliltään ja uskonnoltaan yhtenäisen ns. keskiorisontti-kulttuurivaiheen syntyyn. Tiwanaku hiipui vuosien 1000-1150 jKr. välillä – muutamia vuosisatoja ennen inkakulttuurin nousua Perun eteläisessä vuoristossa. Tiwanaku-kulttuurin katoamiseen johtanut prosessi tunnetaan vielä puutteellisesti, mutta osaansa siinä lienevät näytelleet ainakin pitkäkestoinen kui-

vuoskausi ja sen aiheuttama yhteiskunnallinen liikehdintä.

Pariti-saaresta ja sen tutkimushistoriasta

Pariti sijaitsee Titicacajärven pienemässä eli eteläisessä järvioltaassa (Kartta). Pienehköllä saarella on pituutta nelisen kilometriä ja leveyttä suurimmillaan

Kuva 1. Vuonna 2003 paritilaisilta lunastamamme ihmis-puuma -aiheinen pikari. Tämä löytö oli yhdessä muutamman morfologialtaan samankaltaisen astiafragmentin kanssa suurimpia syitä siihen, että päätimme aloittaa tarkemmat tutkimukset Paritissa. Piirros Helena Anttila.

noin 900 metriä. Paritissa asuu nykyisellään parisensataa henkeä, valtaosa heistä saaren itärannan suojaisessa lahdelmassa. Asutuksen painopiste vaikuttaa olleen sama jo Tiwanaku-aikaan sekä tätä edeltäneessä Chiripa-kulttuurivaiheessa (n. 1500–100 eKr.). Komeat terassipengermät kiertävät Paritin länsilaitaa. Nykyisin näillä terassipelloilla laiduntaa lähinnä karja, mutta ne todistavat saarella muinoin harjoitetun melko laajamittaistakin maanviljelystä.

Suomalais-bolivialaiset kaivauksemme Paritissa eivät olleet ensimmäiset arkeologiset tutkimukset saarella. Tutkijoista paikalla lienee ensimmäisenä vierailut Arthur Posnansky, mutta "maineensa" merkittävänä arkeologisena kohteena Pariti sai 1930-luvulla yhdysvaltalaisen Wendell C. Bennettin suorittamien kaivausten myötä. Bennett kaivoi saaren itäpuolelle, hacienda-talon lähistölle kahdeksan koeojaa, joiden yhteenlaskettu pinta-ala ylitti 130 m². Hän löysi merkkejä niin Chiripa- ja Tiwanaku- kuin inka-asutuksestakin. Bennettin merkittävin löytö oli Tiwanaku-hauta, joka sisälsi muun muassa 23 pientä kultaesineitä ja koristeltuja luoputkia. (Bennett 1936: 446-456.) Vaikka vuosikymmenten saatossa Paritissa vierailikin useita tutkijoita – mm. Václav Šolc (1965),

Gregorio Cordero Miranda ja Carlos Ponce Sanginés – Bennettin tutkimuksista ehti kulua lähes 70 vuotta ennen kuin Paritissa kaivettiin jälleen.

Suomalais-bolivialaiset tutkimukset Paritissa vv. 2002–2005

Risto Kesselin ja Jédu Sagárnaga'n johtama Chullpa Pacha -projekti aloitti suomalais-bolivialaiset kenttätöitä Cascachin piirikunnassa vuonna 1998. Mainittuna vuonna kaivettiin Suomen Akatemian rahoituksella Qiwaya'ssa ja Tiraska'ssa. Vuonna 2002 tutkimuksia tehtiin Helsingin yliopiston varoin Tiraskassa ja Taramaya'ssa (Kartta).

Vuoden 2002 lyhyen kenttäkauden aikana vierailimme ensi kerran Paritissa. Olimme olleet jo pitkään tietoisia Bennettin merkittävistä löydöistä, joten halusimme tutustua saareen omakohtaisesti. Paritissa jututimme paikallisia kysellen olisiko näillä tietoa "uusista" muinaislöydöistä. Emme kuitenkaan saaneet tietää tällaisista ja jouduimme palaamaan Tiraskaan tyhjin käsin. Näin jälkiviisaudella voi kuitenkin todeta, että vuoden 2002 lyhyt vierailumme

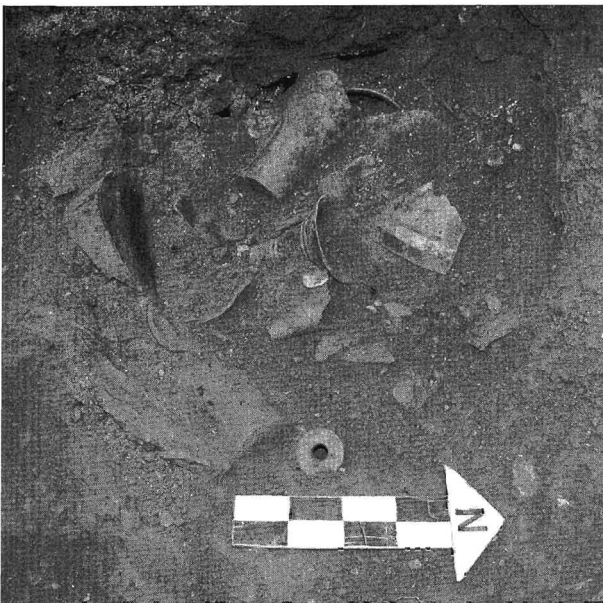
Paritissa oli tutkimustemme kannalta tärkeä ensiaskel. Palattuamme vuonna 2003 Tiraskaan jatkamaan kaivauksiamme paritilainen Juan Carlos Callisaya näet etsi meidät käsiinsä ja esitteli meille saarelta löytynyttä Tiwanaku-keramiikkaa. Callisayan fragmenteista yksi edusti morfologiaaltaan entuudestaan lähes tuntematonta astiamuotoa - ihmis-puuma-pikaria (Kuva 1). Kiinnostuksemme Paritia kohtaan heräsi uudelleen ja kävimme samana päivänä saassa lunastamassa talteen paikallisten hallussa olleita löytöjä. Lokakuun alkupäivinä kaivoimme lisäksi Paritissa laihoin tuloksin kolme neliömetrin kokoista koekuoppaa. Bolivian sekavasta sisäpoliittisesta tilanteesta johtuen kaivausten jatkaminen ei tuollin tullut kysymykseen.

Prof. Pärssisen johtaman ja Helsingin yliopiston rahoittaman kolmivuotisen (2003–2005) ”Etnisten identiteettien muodostumis- ja muovautumisprosessit eteläisten Keski-Andien alueella vuosina 700–1825 jKr.” -projektin ei alun perin ollut vuonna 2004 lainkaan tarkoitus suorittaa arkeologisia tutkimuksia Cascachin piirikunnassa. Paritilaisilta lunastamamme kiinnostavat löydöt johtivat kuitenkin siihen, että päätimme tehdä saassa kuukauden mittaisen koekaivauksen elokuussa 2004. Kyseiseen ajankohtaan mennessä meille oli selvinnyt, että olimme vuonna 2003 - Callisayan valheelliseen tiedonantoon luottaen - kaivaneet aivan väärässä paikassa. Nyt tiesimme varmasti, että meitä edellisvuonna sävättäneet löydöt olivat peräisin Paritin kylän keskusaukiolle kaivetusta savenottokuopasta. Keskitimme siis tutkimuksemme kyseiselle aukiolle.

Ensimmäinen 2 x 1 metrin kokoinen koekuoppamme paljasti, että 60–80 cm

Paritin keskusaukion alapuolella sijaitsee hyvin säilynyt noin 40 cm paksu Tiwanaku-kulttuurikerros. Tapasimme saman kulttuurikerroksen myös noin 40 metriä ensimmäisestä kuopasta pohjoiseen sijoitetusta koekuoppa 2:sta. Koekuoppa 2:sta paljastui myös kaksi säännöllistä kiviriviä, joista toinen oli itä-länsi- ja toinen pohjois-etelä-suuntainen. Koekuoppa 1:n tavoin myös koekuoppa 2:ssa Tiwanaku-kulttuurikerros vaihtoi steriilihköksi maaksi noin 120 cm syvyydessä. Jatkoimme kuitenkin kaivamista ja noin 130 cm syvyydessä törmäsimme runsaaseen esiintymään suuria keramiikanpaloja - lähinnä kookkaiden säilytysruukkujen fragmentteja. Aluksi kuvittelimme kaivavamme jonkinlaista roskakuoppaa tai tunkiota, mutta keramiikkaesiintymä jatkui jatkumistaan ja löytömateriaalin ”laatu” nousi kerros kerrokselta. Hiljalleen meille alkoi valjeta, että olimme törmänneet erittäin merkittävään kontekstiin.

Koska tapaamamme keramiikkaesiintymä jatkui koekuoppa 2:n itäprofiiliin, avasimme uuden 2 x 1 metrin kokoisen kuopan saadaksemme koko kontekstin esille. Töiden edistyessä löytämämme esiintymä osoittautui halkaisijaltaan noin 70–80-senttiseksi ja syvyydeltään noin 170–180-senttiseksi sylinterinmuotoiseksi kuopaksi, joka oli täynnä tarkoituksella rikottujen saviastioiden kappaleita. Uhrikuopan keramiikkalöydöt painoivat arviolta 300 kg, minkä lisäksi saimme talteen noin 13,5 kg eläimenluuta (luultavasti uhrattujen laamaeläinten jäänteitä), parisenkymmentä pientä kivihelmeä ja kaksi ihmispuuma-aiheista kivistä pienoispatsasta. Pieni kaivausalueemme syveni syvenemistään kunnes lopulta yli kolmen metrin syvyydessä, lähes pohjaveden tasossa, tapasimme keramiikkauhrin pohjan.

Kuva 2. Keramiikkaa in situ Paritin uhrikuoppa 2:ssa. Kuva Antti Korpisaari.

Koekuoppa 3:n kaivaminen paljasti toisen keramiikkauhrin puolisen metriä ensimmäisestä uhrista itään. Emme kuitenkaan vuonna 2004 voineet ryhtyä tutkimaan tätä toista uhrikuoppaa, sillä tärkeämpää oli saada rajallinen budjettimme kattamaan mahdollisimman suuren osan keramiikkauhri 1:n jälkitöistä. Tästä syystä keskeytimme kenttätöitä, palasimme löytöinemme pääkaupunki La Paz:iin ja pystytimme sinne "jälkityölaboratorion". Jo pelkästään keramiikkauhrin tuhansien ja taas tuhansien kirkkain, mutta vuosisataisen kosteuden haurastuttamin värein maalattujen keramiikanpalojen pesemiseen kului pari kuukautta. Tämän jälkeen alkoi valtavan "palapelin" kokoaminen.

Helsingin yliopiston ja Suomen Kulttuurirahaston tuki mahdollisti vuoden 2004 jälkitöiden jatkamisen pitkälle kesäkuuhun 2005. Samaan aikaan kun bolivialaiset arkeologian opiskelijat kasa-

sivat La Pazissa keramiikkauhri 1:n astioita, kenttätöitä jatkettiin Paritissa. Tammi-helmikuussa Sagárnaga tutki kylän laitamilta sveitsiläisrahoitteista paikallismuseota varten lohkotun tontin. Esikolumbiininen asutus ei vaikuta tällä Paritin keskusaukiosta joitakin satoja metrejä etelään sijaitsevalla alueella olleen kovinkaan intensiivistä, mutta pelastuskaivausten yhteydessä tavattiin kuitenkin myöhäiselle Tiwanaku-kaudelle ajoittuva hauta.

Huhti-toukokuussa me suomalaiset - allekirjoittanut, Martti Pärssinen, Risto Kesseli ja Riikka Väisänen - palasimme Boliviaan. Huhtikuun lopulla avasimme Paritin vuonna 2004 keramiikkalöytöjä esittelevän näyttelyn La Pazin Kansallisessa arkeologisessa museossa. Lisäksi jatkoimme tutkimuksia Paritissa tavoitteenamme kaivaa uhrikuoppa 2, selvittää tarkemmin kohteen luonnetta ja päästä käsiksi Tiwanaku-vaihetta edeltäneeseen Chiripa-kauteen. Onnistuimme tavoitteissamme tyydyttävästi. Saimme rauhassa kaivettua ja dokumentoitua toisen keramiikkauhrin, ja Kesselin koekuopasta parisensataa metriä keskusaukiolta pohjoiseen löytyi noin kahden metrin syvyydestä orgaanisesekoitteista todennäköistä Chiripa-keramiikkaa. Paritin laajemman kulttuurikontekstin selvittely jäi kuitenkin kesken, sillä toukokuussa jälleen yltynyt sosiaalinen liikehdintä leikkasi kenttätöikauttamme parilla viikolla.

Uhrikuoppa 2 oli hieman vuonna 2004 kaivamaamme uhria pienempi (halkaisija 60–70 cm ja syvyys n. 160 cm), ja se sisälsi "pariaan" huomattavasti enemmän laamaeläinten luuta (Kuva 2). Uhrikuoppa 2:n kaivaminen oli siinä mielessä erittäin mielenkiintoinen tehtävä, että kerrankin tässä niin arvaamattomassa

Kuva 3. Rekonstruoituja astioita uhrikuoppa 1:stä. Etualalla on miesylimystä esittävä ns. muotokuva-astia, taaempana ns. kero-pikareita ja yksi ns. munuaisen muotoinen astia. Kuva Antti Korpisaari.

ammattissa pystyimme ennalta tietämään lähes tarkalleen mikä meitä maan povessa odotti. Niinpä voimme valita mahdollisimman soveliaan kaivausmetodiikan ja saimme kerättyä paljon sellaista informaatiota, joka uhrikuoppa 1:n suhteen menetettiin löydön yllätyksellisyydestä johtuen. Dokumentoimme mm. uhrikuoppa 2:n löytökerrokset tarkemmin kontekstin mahdollisen kerroksellisen symboliikan selvittämiseksi.

Uhrikuoppa 1:n keramiikka-aineisto

Arvioimme uhrikuoppa 1:n sisältäneen palasia noin 350 tarkoituksella rikutusta seremonia-astiasta. Näistä noin 250 saatiin kasattua sen verran kokonaisiksi, että astioiden muoto, koko ja mitat oli mahdollista selvittää (Kuva 3). Lähes kaikista näistäkin astioista – aivan muu-

tamaa poikkeusta lukuun ottamatta – puuttuu kuitenkin palasia. Tämä viittaa siihen, että asioita ei ole heitetty kuoppaan ehjinä, vaan ne on rikottu (rituaalisesti ”tapettu”) maanpinnalla ja astiankappaleet on sitten ”siivottu” uhrikuoppaan. Erittäin mielenkiintoisena yksityiskohtana on syytä mainita, että vuonna 2005 kaivetusta uhrikuoppa 2:sta löytyi alustavien havaintojen mukaan uhrikuoppa 1:n astioista puuttuvia palasia.

Useat astiamuodot ja -tyypit esiintyvät uhrikuoppa 1:n aineistossa pareittain. Parillisuuden korostaminen ja dualismi ovat andiselle ajattelulle tyypillisiä piirteitä. Paritin tapauksessa kyseessä on kuitenkin ensimmäinen kerta kun näin vahvoja todisteita dualistisesta ajattelusta on saatu Tiwanakuun liittyen. Parillisuusteema jatkuu laajemmassakin mitakaavassa, sillä uhrikuoppa 1:llä on

oma parinsa (uhrikuoppa 2), johon ainakin muutamien uhrikuoppa 1:n kontekstissa parittomien astioiden kaksoiskappaleet vaikuttaisi lasketun.

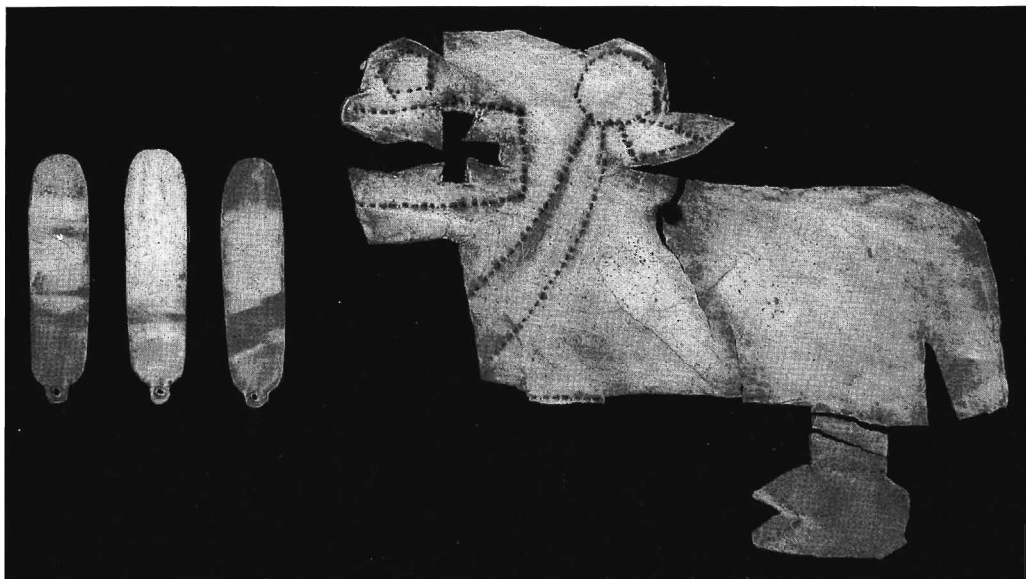
Uhrikuoppa 1:n aineistosta suuren valtaosan muodostavat Tiwanaku-kulttuurille tyypilliset pikarit, maljat ja kulhot (Tiwanaku-keramiikkatypologiasta ks. esim. Janusek 2003). Näiden maalauskoristelu on kuitenkin monessa tapauksessa poikkeuksellisen upeaa ja moniväristä. Ehkäpä tutkimuksellisesti mielenkiintoisimman elementin muodostavat kuitenkin ne noin 25 prosenttia Paritin astioista, jotka edustavat aiemmin vain vähän tunnettuja tai täysin tuntemattomia muotoja. Näihin lukeutuvat muun muassa kolme ihmisjalan mallista pikaria, pari pallopohjaisia pikareita, kymmenet ns. munuaisen muotoiset astiat, ja nelisenkymmentä luonnollisen

veistoksellista astiaa. Erityisesti veistokselliset astiat ovat merkittäviä, sillä ennen Paritin löytöä niiden kaltaista esittävää Tiwanaku-keramiikkataidetta tunnettiin suhteellisen vähän.

Veistokselliset astiat voi jakaa karkeasti kahteen ryhmään: ihmis- ja eläinaiheisiin. Ihmisastiat jakautuvat vielä morfologiansa puolesta kolmeen alaryhmään: poikkeuksetta miehiä esittäviin kasvokuvauksiin (Kuva 3), miehiä esittäviin kokovartalokuvauksiin ja naisia esittäviin kokovartalokuvauksiin (Kuva 4). Uhrikuoppa 1:stä löydetty kolmisenkymmentä ihmisaiheista astiaa tarjoavat tutkimukselle ennennäkemättömän mahdollisuuden selvittää Tiwanaku-eliitin pukeutumis- ja koristautumistottumuksia. Bolivian ylätasangolla Tiwanaku-muinaistekstiilejä on säilynyt hyvin vähän, mutta nyt Paritin

Kuva 4. Neljä rekonstruoitua ns. "naisastiaa" uhrikuoppa 1:stä. Kuvan vasemmassa ja oikeassa laidassa olevat astiat muodostavat parin. Huomaa vaatetuksen melko yksityiskohtainen kuvaus. Kuva Antti Korpisaari.

Kuva 5. Osa uhrikuoppa 2:n pohjalta löytyneistä kultaesineistä. Oikealla oleva koriste esittää myyttistä torahampaista laamahahmoa, ns. wari-wilka'a. Kuva Antti Korpisaari.

astiat mahdollistavat Tiwanaku-ylimysten "muotokuvien" ja Keski-Andien aavikkoisilla alueilla säilyneen tekstiiliaineiston vertailun. Paritin ihmisaiheiset astiat kertovat korujen käytön olleen Tiwanaku-aikaan – niin kuin myöhemmin inka-aikaankin – lähinnä miesylimysten etuoikeus. Siinä missä miesastioissa on keskitytty korujen ja koristeiden kuvaamiseen, naisesityksissä huomiota on kiinnitetty vaatteiden koristenauhoihin ja muihin pukeutumisen yksityiskohtiin.

Tätä kirjoittaessani jälkityöt uhrikuoppa 2:n aineiston parissa eivät vielä ole edes alkaneet, joten tarkempien tietojen saaminen kyseisen kontekstin löytömaterialista tulee kestämään kuukausia. Joitakin alustavia vertailuja kuoppaparin välillä on kuitenkin mahdollista tehdä. Uhrikuoppa 2:een oli esimerkiksi laskettu pariaan huomattavasti vähemmän veistoksellista keramiikkaa. Toinen merkittävä ero kuoppien välillä liittyy

käärmemotiiveihin. Uhrikuoppa 1:n astioista useat kymmenet on koristeltu erilaisin veistoksellisin ja/tai maalatuin käärmeaihein, jotka vaikuttaisivat puuttuvat uhrikuoppa 2:n aineistosta lähes täysin. Toisaalta uhrikuoppa 2:sta löytyi muutama gramma kultaa ohuenohuiden koristeiden muodossa (Kuva 5) – uhrikuoppa 1:stä löytyi ainoastaan pienen pieni pyöreä kultapaljetti, ei lainkaan esittäviä kultatöitä.

Paritin löytöjen ajoitus ja tulkinta

Kummastakin Paritin uhrikuopasta löytyi onneksi runsaasti hiiltä – todennäköisesti merkinä uhritapahtumaan liittyneestä tulenpidosta ja/tai suitsutuksesta. Vuonna 2004 analysoitiin viisi radiohiilinäytettä (Hela 954-958), jotka todistavat uhrikuoppa 1:n ajoittuvan vuosivälille 900-1000 jKr., todennäköisesti ko. vuosisadan jälkimmäiselle puoliskolle. Uhrikuoppa 2:n ajoitukset eivät vielä ole valmistuneet, mutta kuoppien

ilmeisestä parillisuudesta johtuen myös jälkimmäisen kuopan ajoituksen luulisi osuvan 900-luvulle jKr. Vuonna 2004 prosessoitujen ajoitusnäytteiden perusteella vaikutti aluksi siltä, että uhrikuoppa 1:n ylimmät kerrostumat olisivat olleet 100–150 vuotta alempia kerrostumia nuorempia. Löytömateriaalin tarkempi läpikäynti kuitenkin osoitti, että yhden ja saman astian palasia saattoi löytyä koko uhrikuopan syvyydeltä; massiivinen uhraus vaikuttaisi siis kokonaisuudessaan tehdyn melko lyhyen ajan sisällä.

Paritin keramiikkakuopat ovat joko itsessään uskonnollisia uhrauksia tai konteksteja, joihin tällaisen uhrauksen (tai useampien lyhyen ajan sisällä tehtyjen uhrausten) yhteydessä rikottujen/”tapettujen” astioiden jäänteet on haudattu laamauhrien (tai sellaisten jäänteiden) saattamana. Mikään ei viittaa siihen, että kyse olisi ”tavallisista” tunkioista tai keraamikkojen roskakuopista. Vaikka suurin osa uhrikuoppien materiaalista olikin fragmentaarista, oli joukossa myös joitakin täysin ehjänä säilyneitä astioita. Lisäksi rekonstruoitujen astioiden valtaosan parillisuus sulkee pois tulkinnan sattumalta rikkoutuneiden astioiden hautaamisesta. Tulkinna keraamikkojen roskakuopasta taas kaatuu siihen, ettei Paritin aineiston joukossa ole lainkaan polton aikana rikkoontuneita ja/tai vääristyneitä astioita (tai tällaisten palasia).

Koska uhrikuoppa 2:n aineiston analysointi ei ole vielä edes alkanut, kuoppien samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien sekä tähän todennäköisesti vaikuttaneen uskonnollisen ideologian tarkempi tulkinta ei ole mielekästä. Joka tapauksessa käärmeaiheiden yleisyys uhrikuoppa 1:n materiaalissa viittaa vesisymbio-

liikkaan – käärme nimittäin liitetään andisessa uskomusmaailmassa yleensä veteen ja/tai alamaailmaan. Uhrikuoppa 2:n löytöjen joukosta jo kaivaustilanteessa tunnistetut veistokselliset puumamotiivit saattaisivat puolestaan viitata kyseisen uhrin maasymboliikkaan. Koska emme tänä vuonna saaneet täysin tutkittua uhrikuoppien ympäristöä, emme varmuudella tiedä liittyykö uhripariin vielä muitakin kuoppia. Joka tapauksessa vaikuttaisi vahvasti siltä, että paritilaisten savenoton yhteydessä löytämät (2003 talteen keräämämme) esineet olisivat peräisin kolmannelta uhrikontekstista ja että Paritissa siis saattaisi odottaa vielä uusia arkeologisia ”aarteita”.

Uhrikuoppa 1:een oli laskettu laaja skaala morfologialtaan ja koristelultaan toisistaan poikkeavia astioita. Työhypoteesimme on, että Paritiin olisi kuljetettu uhrattavaksi keramiikkaa Tiwanaku-valtapiirin eri kolkista. Hypoteesin testaamiseksi olemme tuoneet Suomeen näytepaloja savi- ja sekoiteaineanalyysejä varten. Paritin pienen saaren arkeologisesti hämmästyttävän ”rikas” löytöaineisto on todennäköisesti liitettävissä Titicacajärven pyhään rooliin andisessa maailmankuvassa. Mikäli pystymme todistamaan Paritin keramiikan valmistetun usealla eri lähdealueella, vaikuttaisi siltä että ylimykset ja/tai papit Tiwanaku-valtion eri kolkista olisivat pyhiinvaeltaneet Paritiin jättääkseen sinne omat uhrinsa Titicacan jumaluuksille.

Paritin taiteelliselta tasoltaan hämmästyttävän näyttävä keramiikka on valmistettu ja haudattu lähellä Tiwanaku-kauden loppua – aikaan, jolloin perinteisen korostuneen evolutionistisen keramiikkatypologian mukaan taiteet olisivat jo olleet hiipumassa (ks. esim. Bennett

1934; Ponce 1981). Tässä mielessä tutkimuksemme Paritissa tukevat nousussa olevaa käsitystä, jonka mukaan taiteellisesti ja teknillisesti näyttävämpää "klassista" keramiikkaa ja tätä huomattavasti koruttomampaa "dekadenttia" tai "ekspansiivista" keramiikkaa olisi valmistettu samanaikaisesti ja että erityyiset astiat olisi vain varattu eri käyttötarkoituksiin.

Paritin kaivauksemme ovat jo tähän mennessä avanneet uusia uria ja mahdollisuuksia Tiwanaku-tutkimukselle. On kuitenkin syytä muistaa, että löytömateriaalin vuosikausia kestävä tarkempi analysointi on vielä alkutekijöissään. Lisäksi olemme kaivaneet Paritissa vasta vajaat 30 m², ja esimerkiksi uhrikuoppien suhde niiden yläpuolelta koekuopista 2, 3 ja 4 tavattuihin kivilinjoihin (seinänperustuksiin?) on avoinna. Kaivaustutkimusten jatkaminenkin olisi siis tärkeää – mikäli rahoitustilanne ja Bolivian yhteiskunnalliset olot sen vain sallivat.

Kiitokset

Paritin tutkimukset suoritettiin osana Prof. Martti Pärssisen johtamaa "Etnisten identiteettien muodostumis- ja muovaumisprosessit eteläisten Keski-Andien alueella vuosina 700–1825 jKr." -projektia, jota Helsingin yliopisto rahoittaa. Lisäksi Suomen Kulttuurirahasto tuki vuonna 2005 kaivauksia huomattavalla summalla. Allekirjoittaneen ohella kenttätöihin Paritissa osallistuivat suomalaisutkijoista Riikka Väisänen, Risto Kesseli sekä Martti ja Heli Pärssinen. Hankkeen bolivialaisena varajohtajana toimi Jédu Sagárnaga. Kaivausten ja jälkitöiden suorittaminen ei olisi ollut mahdollista ilman bolivialaisten arkeologian opiskelijoiden arvokasta työpa-

nosta. Heistä haluan mainita tässä erityisesti jo vuodesta 2003 kanssamme työskennelleet Claudia Sejas'in, Javier Mencias'in ja Marco Antonio Taborga'n.

Monet ammattikuntamme edustajat tietänevät pientä Etelä-Amerikan tutkimusjoukkoitamme viime vuosina kohdanneista traagisista kuolemantapauksista. Haluankin omistaa tämän artikkelin Boliviassa lokakuussa 2003 menehtyneelle avopuolisolleni Helena Anttilalle sekä joulukuussa 2004 kuolleelle emeritusprofessori Ari Siiriäiselle.

Abstrakt: Offer av Tiwanaku-keramik på ön Pariti i Bolivia

Denna artikel presenterar utgrävningar utförda av en finsk-boliviansk forskningsgrupp 2002–2005 på ön Pariti i Titicaca-sjön på den bolivianska högplatån. Till undersökningarnas värdefullaste resultat hörde påträffandet av två enorma offergropar fyllda med avsiktligt sönderslagen Tiwanaku-keramik. C¹⁴-dateringar visar att åtminstone den ena gropen varit i bruk under perioden 900-1000 e.Kr. Fynden från Pariti representerar till sin färgsättning och sina rikliga dekorationsmotiv en toppnivå inom Tiwanaku-keramikkonsten. Utöver detta är rikligheten av skulpturell dekoration i offergrop nr.1 beaktansvärd. Naturtrogna skulpturer är ett ytterst ovanligt drag i Tiwanaku-keramik, men i Pariti-materialet påträffas bl.a. realistiska porträtt av omfamnande män och kvinnor som ger kunskap om dätida klädedräkt och utsmyckning.

Lähteet

- Bennett, Wendell C. 1934: Excavations at Tiahuanaco. *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. XXXIV, Part III. (359-494)
- Bennett, Wendell C. 1936: Excavations in Bolivia. *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. XXXV, Part IV. (329-507)
- Faldín Arancibia, Juan 1999: Archaeological Survey in Riberalta and South of Pando: Misión Finlandia-DINAAR,

- Bolivia. *Dig it All. Papers Dedicated to Ari Siiriäinen* (toim. M. Huurre). Suomen Muinaismuistoyhdistys ja Suomen arkeologinen seura, Helsinki. (317-324)
- Janusek, John W. 2003: Vessels, Time, and Society. Toward a Ceramic Chronology in the Tiwanaku Heartland. *Tiwanaku and Its Hinterland. Archaeology and Paleoecology of an Andean Civilization 2. Urban and Rural Archaeology* (toim. A. L. Kolata). Smithsonian Institution Press, Washington & Lontoo. (30-91)
- Kesseli, Risto 1997: Bolivian ylätasangon esihispaaniset (1200-1550 jKr.) adobehautatornit ja aimarapäällikkökunnat. *Muinaistutkija* 1/1997. (14-24)
- Kesseli, Risto 2001: Bolivian ylätasangon hautatornit. Kultakruunu ja höyhenviitta: Perun kolme vuosituhatta (toim. A. Ilmonen & J. K. Talvitie). *Tampereen taidemuseon julkaisuja* 94. (252-258)
- Kesseli, Risto, Liuha, Petri, Rossi, Matti & Bustamante, Jonny 1999: Archaeological and Geographical Research of Precolumbian (AD 1200-1532) Grave Towers or Chullpa on the Bolivian High Plateau in the Years 1989-1998. Preliminary Report. *Dig it All. Papers Dedicated to Ari Siiriäinen* (toim. M. Huurre). Suomen Muinaismuistoyhdistys & Suomen arkeologinen seura, Helsinki. (335-348)
- Kesseli, Risto, Sagárnaga Meneses, Jédu, Korpisaari, Antti & Bustamante, Jonny 2003: Informe sobre las investigaciones arqueológicas realizadas en torres funerarias de piedra de Taramaya, Provincia Los Andes, Agosto 2002. *Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon*, Vol. II - *Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana*, Tomo II (toim. A. Siiriäinen & A. Korpisaari). Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine, Helsingin yliopisto. (97-120)
- Korpisaari, Antti 2000: The Underground Burials of Qiwaya and Tiraska, Bolivia. *Muinaistutkija* 3/2000. (31-42)
- Korpisaari, Antti 2003: Arkeologisia kenttätöitä Amazoniassa ja Andeilla heinä-elokuussa 2002. *Arkeologipäivät 2002* (toim. M. Niukkanen & P. Pesonen). Suomen arkeologinen seura, Vantaa. (6-18)
- Korpisaari, Antti, Sagárnaga Meneses, Jédu, Kesseli, Risto & Bustamante, Jonny 2003: Informe de las investigaciones arqueológicas realizadas en los cementerios tiwanakotas de Tiraska y Qiwaya, Departamento de La Paz, en la temporada de campo del 2002. *Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon*, Vol. II - *Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana*, Tomo II (toim. A. Siiriäinen & A. Korpisaari). Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine, Helsingin yliopisto. (73-95)
- Ponce Sanginés, Carlos 1981: *Tiwanaku: Espacio, Tiempo y Cultura. Ensayo de Síntesis Arqueológica*. Cuarta edición. Editorial Los Amigos del Libro, La Paz & Cochabamba, Bolivia.
- Pärssinen, Martti 2005: *Caquiaviri y la provincia Pacasa: Desde el Alto-Formativo hasta la Conquista Española (1-1533)*. Maestría en Historias Andinas y Amazónicas, Universidad Mayor de San Andrés, Colegio Nacional de Historiadores de Bolivia & Producciones "CIMA", La Paz, Bolivia.
- Pärssinen, Martti & Siiriäinen, Ari 1997: Inka-Style Ceramics and their Chronological Relationship to the Inka Expansion in the Southern Lake Titicaca Area (Bolivia). *Latin American Antiquity* 8(3). (255-271)
- Pärssinen, Martti & Siiriäinen, Ari 1998: Cuzcotoro and the Inka Fortification System in Chuquisaca, Bolivia. *Baessler-Archiv, Neue Folge, Band XLVI*. (135-164)
- Pärssinen, Martti & Siiriäinen, Ari 2001:

- Inkalinnoitukset. Kultakruunu ja höyhenviitta: Perun kolme vuosituhatta (toim. A. Ilmonen & J. K. Talvitie). *Tampereen taidemuseon julkaisuja* 94. (232-236)
- Siiriäinen, Ari 2000: Inkat ja Amazonia. *Academia Scientiarum Fennica, Vuosikirja – Year Book* 2000. (225-231)
- Siiriäinen, Ari 2001: Inkojen retket Amazoniaan. Kultakruunu ja höyhenviitta: Perun kolme vuosituhatta (toim. A. Ilmonen & J. K. Talvitie). *Tampereen taidemuseon julkaisuja* 94. (246-251)
- Siiriäinen, Ari 2002: Arkeologiaa Bolivian Amazoniassa: Inkoja ja sademetsäintiaaneja. *Muinaistutkija* 2/2002. (11-20)
- Siiriäinen, Ari & Korpisaari, Antti 2002: (toim.) *Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon*, Vol. I - *Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana*, Tomo I. Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine, Helsingin yliopisto.
- Siiriäinen, Ari & Korpisaari, Antti 2003: (toim.) *Reports of the Finnish-Bolivian archaeological project in the Bolivian Amazon*, Vol. II - *Noticias del proyecto arqueológico finlandés-boliviano en la Amazonia boliviana*, Tomo II. Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologian oppiaine, Helsingin yliopisto.
- Siiriäinen, Ari & Pärssinen, Martti 2003: The Amazonian Interests of the Inca State (Tawantinsuyu). *Baessler-Archiv*, Band 49 (2001). (45-78)
- Šolc, Václav 1965: Observaciones preliminares sobre investigaciones arqueológicas en la región de las islas, en el lago Titicaca. *Abhandlungen und berichte des staatlichen Museums für Völkerkunde Dresden*, Band 25. (17-23)
- Antti Korpisaari
 Latinalaisen Amerikan tutkimus,
 Renvall-instituutti, Helsingin yliopisto
 PL 59 (Unioninkatu 38 A)
 00014 HELSINGIN YLIOPISTO
- FM Antti Korpisaari työskentelee tutkijakoulutettavana Latinalaisen Amerikan tutkimuksen oppiaineessa Helsingin yliopiston Renvall-instituutissa ja viimeistelee parhaillaan Tiwanakuhautausapoja käsittelevää väitöskirjaansa.*

Uralilais-altailaisuus suomalaisessa arkeologiassa

Timo Salminen

Johdanto

Uralilais-altailaisuuden eli altai-uralilaisuuden käsitteen vakiinnutti suomalaiseen arkeologiseen kirjallisuuteen J. R. Aspelinin väitöskirja *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* vuonna 1875. Mikä oli käsitteen syntytausta, millaisin perustein siitä muodostui keskeinen osa suomalaista arkeologista käsitteistöä, miten ja mihin sitä käytettiin sekä miten ja miksi sen käyttö päättyi? Oliko vain yhdenlaista uralilais-altailaisuutta?

Uralilais-altailaisuuden synty

J. R. Aspelinin väitöskirja *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita* ilmestyi vuoden 1875 lopussa. Tutkimuksessaan Aspelin loi kokonaisselityksen Suomen suvun vaiheista ja siirtymisestä Suomeen. Hän piti pronssikautista kulttuuria yhtenäisenä Jeniseiltä Volgalle ja käytti tästä pronssikauden kulttuuri-alueesta uralilais-altailaisen tai altai-uralilaisen nimitystä.

Aspelin ei kuitenkaan ollut ensimmäinen, joka oli arkeologisesti määritellyt uralilais-altailaisuuden, vaikka hän ensimmäisenä käyttikin uralilais-altailaisuuden nimitystä. Tanskalainen J. J. A. Worsaae kirjoitti vuonna 1872, ettei Venäjällä ole ollut varsinaista omaa

pronssikautta vaan myös Uralin ja Volgan seutujen pronssikausi on aasialaisen pronssikauden haaraumaa. Ajatus itse oli esiintynyt jo 1760-luvulla Peter Simon Pallasin matkakertomuksissa mutta ilman arkeologista todistusaineistoa. Worsaaella uralilais-altailaista vastasi pronssikauden itäinen eli venäläinen ryhmä, joka ulottui Kaukasukselta itäisimmän Venäjän yli Uralille ja edelleen Aasiaan. Uralille pronssikulttuuri oli Worsaaen olettamuksen mukaan saapunut tšuidien mukana idästä. Pronssikautta ei Kazan'in ja Vjatkan kuvernementtien länsipuolelta tunnettu lainkaan ennen kuin Kiovan seudulta, jossa sillä oli jo länsieurooppalainen leima. (Aspelin 1875b passim, Worsaae 1872: 348–360. Tutkimushistoriasta Belokobyl'skij 1986: 31–56 ym., Safonov 2004.)

Aspelinin uralilais-altailaisuuden taustalla oli siis toisaalta Worsaaen arkeologinen tulkinta mutta toisaalta M. A. Castrénin kielitieteellinen olettamus suomalaisten alkukodista Altailla.

Castrén teki ensimmäisenä suomalaistutkijana arkeologisia tutkimuksia Minusinskin piirikunnassa Jeniseillä ja oli ylipäättään ensimmäinen tutkija, joka kaivoi Siperian hautakumpuja lähtökohanaan tietyt tieteelliset kysymykset

asettelut. Edellisen vuosisadan tutkimusmatkailijoille hautakaivaukset olivat vain osa yleistä seutuun perehtymistä. Arkeologiset tutkimuksensa Castrén suoritti vuonna 1847, jolloin hän matkusti Venäjän tiedeakatemiaan lähettämänä Siperiassa.

Castrén omaksui tanskalaisen kielitieteilijän Rasmus Raskin käsityksen pohjoisten kansojen sukulaisuudesta Suomesta läpi Siperian ja Mongolian Pohjois-Amerikkaan, etenkin suomalaisten ja mongolien yhteydestä. Olettamus perustui sekä kielitieteellisiin että fysiologisiin syihin. Castrénin kielitieteellinen teoria oli siis ollut liikkeellä jo jonkin aikaa. Sitä ei kuitenkaan ollut todistettu, ja Castrén pyrki löytämään sille sekä kielitieteelliset että arkeologis-antropologiset todisteet.

Samojedien lähtöalue oli Castrénin mukaan epäilemättä Altain seutu, jossa heitä yhä asui. Samojedien sukukansana suomalaisilla täytyi olla sama alkukoti. Lisäksi tämän vahvasti suomalaisten kiistattomana pidetty sukulaisuus tataarien tai pikemmin turkkilaisten kanssa. (Castrén 1855: 10, 76–77, Castrén 1845: 184–186, ks. myös esim. Aalto 1971: 83.)

Castrén ei lopulta uskonut Minusinskin muinaisjäänöksillä olevan yhteyttä Suomen sukuun niin kuin olivat olettaneet edellisen vuosisadan tutkimusmatkailijat. Hänen mielestään ne poikkesivat niistä, joita hän oli nähnyt suomalais-ugrilaisten kansojen yhä asuttamalla seuduilla: niissä oli useita suomalaisille vieraita piirteitä kuten hautojen nelikulmainen muoto ja paasiarkkurakenne. Castrén piti näitä piirteitä merkkeinä muinaisjäänösten mongolilaisesta, kirgiisiläisestä ja tataarilaisesta taustasta. Kielitieteellinen aineisto

viittasi kuitenkin siihen, että suomalaisten esi-isät olisivat asuttaneet Jenisein aroja ja Altain vuoristoa. (Castrén 1870: 135–137, Aspelin 1913–1918, Belokobył'skij 1986: 54–57, Inscriptions de l'Énissime: 3–4, Janhunen 1989: 142–143, Halén 1989: 177–178, Korhonen 1989: 219–236.)

J. R. Aspelin korosti myöhemmin Castrénin yhteyttä fennofiliaan ja kehittyvään fennomaniaan ja sitoutui itse tämän esittämiin ajatuksiin, muun muassa suomalaisten altailaiseen alkuperään (Aspelin 1913–1918: 8–13 ym.).

Aspelinin arkeologinen tulkinta uralilais-altailaisesta pronssikaudesta ja suomalaisten vaelluksesta

J. R. Aspelin lähti Venäjälle väitöskirja-aineistoaan kokoamaan vuonna 1871. Lokakuussa 1872 hän esitteli kirjeessä morsiamelleen Anna Nielsenille muodostamaansa tulkintaa Suomen suvun muinaisuudesta. Kokonaiskuva kehkeytyi viimeistään kohta niiden kaivausten jälkeen, jotka Aspelin toteutti Tver'in kuvernementin Beñecyssä, Jaroslavl'in kuvernementin Timerevossa ja ennen kaikkea Vjatkan kuvernementin Anan'inossa. (HYK Aspelin: J. R. Aspelin Anna Nielsenille 9.10.1872.)

Vastoin Castrénin näkemystä Aspelin omaksui Pallasin käsityksen, että Minusinskin seudun pronssikautisiksi oletetut muinaisjäänökset kuuluivat suomalaisheimoisille. Suomen suvun siirtymisen Siperiasta länteen hän selitti jonkin toistaiseksi selittämättömän pakon aiheuttamaksi. Castrénin kielitieteellisen alkukotiteorian lisäksi Suomen suvun siirtymiseen Altailta länteen viit-

tasivat toisaalta se, että Altailta ei juuri tunnettu varhaista rautakautta, joka olisi voinut olla paikallisen pronssikauden perillinen, toisaalta läntiset rautakautiset esinemuodot, joita Aspelin piti siperialaisen pronssikauden muodoista kehittyneinä. Länteen tultuaan suomalaisten esi-isät olivat välillä joutuneet seuduille, jossa metalli ei ollut ainakaan heille saatavana ja olivat sen sijaan alkaneet valmistaa tarvekalunsa ensin Kamajoen seutuvilla luusta, sittemmin Aunukseen ehdittyään kivistä. Tätä osoittivat Aspelinin mielestä Siperiasta tunnettujen kaltaiset eläinaiheiset veistokset, joita oli löydetty ”koko tuolta laajalta välimatkalta”. Kaman seudulla väestö oli kuitenkin uudelleen päässyt käsiksi pronssivaroihin ja sitten siirtänyt pronssiesineidensä muodot rautaesineisiin. Tämä ilmeni Anan’inon kalmistosta. Anan’inon muotojen Aspelin puolestaan näki jatkuvan niin sanotun vanhemman permalaisen rautakauden esinemuodoissa. Hän piti epävarmana mutta kuitenkin todennäköisenä, että myöhemmän permalaisen rautakauden esinekulttuuri olisi varhemman perillinen. Päästyään kiinni venäläisten kronikoiden mainintoihin suomalais-ugrilaisien heimojen asuinalueista vuoden 1000 vaiheilla Aspelin jakoi rautakauden lopun esinemuodot kansallisiin ryhmiin yhdistämällä ne näihin alueisiin. Suomeen suomalaiset olisivat muuttaneet vuoden 700 jKr. vaiheilla, koska tällöin oli esinekulttuurissa nähtävissä taite: vuotta 700 varhaisemmat esinemuodot olivat samoja kuin Skandinaaviassa ja Baltiassa, goottilaisia eli germaanilaisia, mutta myöhempi muotokieli muistutti Venäjän suomalais-ugrilaisien asuinalueilta tunnettuja muotoja. Aspelin myönsi teoriansa olevan vielä epävarma mutta piti sitä todennäköisimpänä selityksenä sille, miten Castrénin Altailta jäljittämät suomalaisten esi-isät olivat

siirtyneet länteen. (Aspelin 1875b passim. Vuoden 700 mielivaltaisuudesta taitteena Kokkonen 1984: 154.)

Euroopan-puoleisen Venäjän kivikausi ei voinut kuulua Suomen suvulle, koska Uralin ja Itä-Siperian väliltä eli muun muassa Castrénin olettamalta Suomen suvun alkukodin seudulta Altailla ei tunnettu lainkaan kivikauden merkkejä eikä siten mitään, mikä olisi voinut kertoa siirtymisestä jo kivikauden aikana Altain alkukodista länteen. Siksi Suomen suvun vanhin tunnettu kulttuurikerros oli pronssikausi. (Aspelin 1875b: 49–53, Worsaae 1872: 345.)

Venäjän pronssikauden J. R. Aspelin jakoi kahteen pääryhmään: läntiseen, joka on yhteydessä Keski-Euroopan pronssikauteen, ja itäiseen, joka poikkeaa siitä. Jälkimmäinen ”ilmaantuu ihan omituisena ryhmänä tutkimusalamme itäisimillä osilla”. (Aspelin 1875b: 55.)

Aspelinin käsite ”pronssikautinen” sisältää Castrénin kielitieteellisen teorian Altain vuoriston ja Jenisein yläjuoksun arojen väestön suomensukuisuudesta ja ”rautakautinen” puolestaan oletuksen tämän väestön siirtymisestä tuolta seudulta pois raudan omaksumisen aikoihin ja uuden kirgiisiläisen asutuksen tulosta sen tilalle.

J. R. Aspelinin tulkinta itäisen Venäjän ja Siperian pronssikautisesta kulttuurista oli siis, että se oli syntynyt Altain seudulla ja levinnyt sieltä länteen. Kun tähän yhdistyi Castrénin tulkinta Suomen suvun alkukodista Altailla, nimenomaan siperialainen pronssikautinen kulttuuri sai merkityksen ”suomensukuinen”. Siten uralilais-altailaisen pronssikauden koko merkitysisältö liit-

tyi Suomen suvun siirtymiseen Siperias- ta länteen. Uralilais-altailaisen käsitteellä Aspelin merkitykselliset tietyt ilmiöt osaksi teoriaa Suomen suvun vaelluksesta. Myöhemmin merkitysyhteys purettiin juuri kumoamalla uralilais-altailaisuuden käsitteen pätevyys aspeliniaanisessa mielessä.

Uralilais-altailaisuus ohjelmaksi

Hahmottelemansa arkeologisen tulkin- nan pohjalta Aspelin kaavaili suomalais- ugrilaisten tutkimusten laajentamista ja systematisoimista tulevaisuudessa. Tästä kielii se pitkälle mietitty suunnitelma, jonka hän esitti Suomen Muinaismuis- toyhdistyksessä väitöstilaisuutensa jäl- keisenä keväänä. Samaa todistaa myös kansainväliselle yleisölle julkaistu kuva- atlas *Muinaisjäännöksiä Suomen suvun asumus-aloilta - Antiquités du nord Finno- ougrien*, joka alkoi ilmestyä vuonna 1877 (Aspelin 1877–1884).

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ko- kouksessa toukokuun 9. päivänä 1876 Aspelin esitteli nelivuotisen ohjelman, jonka tavoitteena oli koko Venäjän alu- een arkeologinen tutkiminen ja erityisen suomalais-ugrilaisen keskusmuseon pe- rustaminen Helsinkiin. Museon luomi- nen olisi mahdollista vain niin kauan kuin Venäjän arkeologiset viranomaiset ovat sokeita Pohjois-Venäjän hautojen muinaistieteelliselle arvolle. (SMY pöy- täkirjat II: 19–21 (9.5.1876). MV/AO Tallgren 24: jäljennös Aspelinin keskus- museosuunnitelman perusteista. Tall- gren 1916: 273–275, Lehtonen 1972: 205, Niiranen 1987: 43.)

Itse asiassa Aspelin oli julkistanut sisäl- löltään lähes samankaltaisen tutkimus- ohjelman artikkelissaan *Morgonbladetissa* jo joulukuussa 1875. Siinä hän oli perus-

tellut tarvetta luoda Helsinkiin suoma- lainen kansallismuseo. Työt olisi aloitet- tava Euroopan-puoleisen Venäjän suku- kansoista; mahdollisuuksien mukaan voitaisiin edetä myös Siperian puolelle. Sama koski hänen mielestään myös etnografisia ja kielitieteellisiä tutkimuk- sia. Arkeologisesti olisi selvitettävä ”nuorempien suomalaisten kulttuuri- kerrosten” suhdetta altai-uralilaiseen pronssikauteen. Jos tuon pronssikauden suomalaisuus saataisiin tieteellisesti todistettua, tutkimus olisi löytänyt assyrialaisen tarujen Turanin. Suoma- lainen sivistys olisi liitetty idän korkea- kulttuurien yhteyteen ja saatu sille siten yleismaailmallinen tunnustus, vaikka- kin ehkä eräänlaisena ulkojäsenenä. Sil- miinpistävää artikkelissa on uralilais- altailaisen pronssikauden suomalaisuu- den epävarmuuden korostaminen. (As- pelin 1875a.)

Aspelinin uralilais-altailainen ohjelma oli kuitenkin liian suurimittainen sellai- senaan toteutettavaksi suomalaisvoim- in. Joiltakin osiltaan sitä toteuttivat Aspelinin ja Hjalmar Appelgrenin tut- kimusmatka Liivinmaalle vuonna 1880, A. O. Heikelin matkat Volgalle 1883 ja 1884 sekä Suomen Muinaismuistoyhdis- tyksen Jenisein-retket 1887–1889.

Jo Castrén oli julkaissut Jeniseiltä arvoi- tuksellisia haudoilta löytyneitä piirtokir- joituksia, joita Aspelin piti pronssi- kautisina ja siten Suomen sukuun liitty- vinä. Siksi niiden tutkimus olisi suoma- laisten tehtävä. Ajatus johti käytännön toimiin 1880-luvun jälkipuoliskolla. Myös venäläiset tutkijat olivat herää- mässä dokumentoimaan Jenisein laak- son, Altain ja Sajanin muinaisjäännöksiä entistä tieteellisemmin samoihin aikoi- hin. Kalliopiiirrosten ja -kirjoitusten dokumentointia harjoittivat etenkin N. I.

Popov ja A. V. Adrianov. Pisimmälle edennyttä professionalisoitumista edusti Berliinissä syntynyt ja opiskellut turkologi Wilhelm Radloff (Vasilij Vasil'evi... Radlov). Hän aloitti tutkimuksensa 1860-luvun alussa ja loi vähitellen yleiskuvan sekä alueen muinaisjäännöksistä että esihistoriallisesta periodijaosta. Siperian pronssikautta hän piti ajallisesti yhtenäisenä kulttuurivaiheena, jossa oli vain paikallisia variantteja. Radloff ajoitti kalliokuvat Aspelinin tavoin pronssikautteen. Hänkin piti aluksi pronssikautista väestöä suomalais-ugrilaisena tai ugrilais-samojedilaisena mutta kallistui sittemmin pitämään heitä keskisellä Jeniseillä vielä 1800-luvun lopulla eläneiden kansojen esi-isinä. Radloff oli suomalaisille osittain yhteistyökumppani, osittain kilpailija. Hänen näkemyksensä Siperian pronssikaudesta yhtenäisenä ajallisena vaiheena helpotti epäilemättä suomalaisten tutkijoiden työtä heidän lukiesaan sen kokonaisuudessaan Suomen suvulle kuuluvaksi. (Belokobyl'skij 1986: 58-78, Kossack 1995: 22-23, Kononov 1982: 116-122 ym. Vrt. Granö 1993: 528.)

Suomen Muinaismuistoyhdistys päätti järjestää tutkimusretkikunnan Länsi-Siperiaan dokumentoimaan kirjakiviä ja "sen mukaan kuin aika ja varat sallivat" tekemään hautakaivauksia. Aspelin perusteli suunnitelmaa sillä, että koska "Skandinavian muinaistutkijat ovat tieteellisesti valloittaneet Länsi-Euroopan, tulee meidän pitää ohjaket sukumme asumusaluilla käsissämme". (SMY pöytäkirja 7.5.1887 (tavallinen ja vuosikokous).)

Altai-uralilaiseen pronssikulttuuriin liittyi Aspelinin mukaan kirjainkirjoitus, ja tämän pronssikulttuurin läntisimmät

jäljet oli löydetty Suomesta ja Pohjois-Ruotsista. Ne olivat välittömässä yhteydessä vanhimpaan suomalais-ugrilaiseen rautakauteen. Siksi olisi lähetettävä retkikunta kopioimaan kirjakiviä ja tutkimaan hautoja. Kulttuuri "ei voi olla muu kuin Suomen suku ennen hajoamista". Lisäksi Siperian pronssikauden tutkiminen toisi kokonaan uutta valoa Länsi-Euroopan pronssikauden syntykysymykseen. (KA STO AD 769/4 1887, talousosaston päätös 26.5.1887, ptk 26.5.1887. SMY kirjeet 1885-1889 s. 670-671: ilmoitus senaatin päätöksestä 26.5.1887. SMY ptk 29.3.1887. Aspelin 1887.)

Kolme retkikuntaa kopioi useita satoja piirtokirjoituksia, toteutti kaivauksia ja valokuvasi muinaisjäännöksiä vuosina 1887-1889. Niiden ja A. O. Heikelin vuonna 1890 Orhonilla tekemien keräelmien perusteella tanskalainen Vilhelm Thomsen saattoi tulkita kirjoitukset ja osoittaa ne turkkilaisiksi ja rautakautisiksi.

Ensimmäiset naulat uralilais-altailaisuuden arkkuun

Suomalais-ugrilainen Seura sai vuonna 1890 säätyjen pankkivaltuustolta varoja tutkimukseen Aasiassa. Sisäisen kiistelyn jälkeen seura päätti lähettää A. O. Heikelin ja Julius Axin (Ailio) Uralille etsimään sitä keskisen rautakauden kulttuuria, joka yhdistäisi Anan'inon myöhäisrautakaudelta tunnettuihin ja suomalais-ugrilaisina pidettyihin kulttuureihin. Tähän liittyi jo vähittäinen epäilyn nouseminen arkeologista uralilais-altailaisuutta kohtaan. Sen ilmaisi etenkin Hjalmar Appelgren. Hänen sanansa "jos kohta toisaalta ei sovi kieltää että sikäläiset [Jenisein yläjuoksun] muinaistieteelliset ilmiöt, olletikkin muinais-

kalut historian takaiselta ajalta *ainakin vastaiseksi* [kursivointi TS] typologisesti ovat luettavat samaan muotoryhmään kuin Länsi-Sipirian ja itäisen Wenäjän muinaisjätteet” sisältävät jo kritiikin poikasen uralilais-altailaisuutta kohtaan. (Yksityiskohtaisempi selostus Salminen 2003: 101–102.)

Heikel ei Uralin-matkallaan löytänyt etsimäänsä keskistä rautakautta. Matkan keskeisin havainto olikin Kazan’issa tehty huomio Anan’ion kalmiston vanhimpien kerrosten yhteydestä pikemminkin lounaaseen, Kaukasian suuntaan, kuin Siperiaan. (MV/AO piirustukset 43/44: Julius Axin piirustukset A116:4, 6, 16; Anan’ion esineitä A:184:1. Salminen 1998, Salminen 2003: 105.) Heikel tuntuu toisaalta oivaltaneen havaintonsa merkityksen Aspelinin uralilais-altailaiselle teorialle, toisaalta kuitenkin vielä elätelleen jonkinlaista uskoa vanhan teorian pitävyyteen muuttuneessa muodossa. Ehkä todistusaineiston puutteellisuuden vuoksi, kenties myös kunnioituksesta opettajaansa Aspelinia kohtaan, Heikel ei koskaan julkaissut havaintoaan eikä ole tiedossa, tunsiko A. M. Tallgren sitä ryhtyessään tutkimaan uralilais-altailaista pronssikautta vuoden 1908 vaiheilla. Hjalmar Appelgrenille hän siitä kylläkin veljensä kautta ilmoitti. Siksi havainto ei aiheuttanut suomalaisessa Venäjän-arkeologiassa sitä käännettä, jonka se olisi voinut saada aikaiseksi.

Heikelin havainnot heijastuvat kuitenkin Alfred Hackmanin Suomen pronssikautta käsitelleessä esitelmässä Riian yleisvenäläisessä arkeologikokouksessa vuonna 1896. Hän ei siinä nimittäin enää kertaakaan viitannut yhteyksiin Altaille vaan pelkästään ”Euroopan äärimmäiseen itään”. (Hackman 1897, Salminen 2003: 110, 172–173.)

Todellinen käänne tapahtui vain kirjakivitutkimuksessa Vilhelm Thomsenin tulosten vuoksi, eikä se suoranaisesti vielä koskenut arkeologista uralilais-altailaisuutta. Suomalais-ugrilaisen Seuran vuosikokouksessa 2. joulukuuta 1893 luettiin Thomsenin kirje Orhon- ja Jenisei-kirjoitusten turkkilaisuudesta. Alustavan tulkintansa hän julkaisi artikkelina vuonna 1894 ja laajemmin 1896. (Salminen 2003: 100, 108–.)

A. M. Tallgren ja suomalaisen itäarkeologian elpyminen

Suomesta Venäjälle ja Siperiaan suuntautunut, siis uralilais-altailainen, arkeologinen tutkimus tieteellisten seurojen organisoimana, institutionaalisenä toimintana sammui 1900-luvun alkuvuosiin kokonaan. Kun aiempienkin tutkimusmatkojen tulokset jäivät julkaisemattomina varastoihin, ei julkiseen tukeen haluttu vedota uusien järjestämiseksi. Samaan aikaan kotimainen arkeologia sekä virkavelvollisuuksien että kansanvalistuksen vaatimuksesta syrjäytti laajemman suomalais-ugrilaisuuden.

A. M. Tallgren sai vuoden 1907 paikkeilla Aspelinilta herätteen Venäjän pronssikauden tutkimukseen. Pronssikautta ja Suomen suvun syntyongelmia koskevia tutkimustuloksia ei ollut saatettu ajan tasalle sitten 1870-luvun lopun, vaikka uutta aineistoa oli kertynyt runsaasti. Tämän Tallgren otti tehdäkseen.

Tammi-kesäkuussa 1908 Tallgren työskenteli Lontoon ja Pariisin museoissa ja kirjastoissa. Lontoossa tehdyt havainnot alkoivat ohjata hänen huomiotaan toisin kuin hän oli alkuaan ajatellutkaan. Maaliskuun alussa Tallgren kirjoitti vielä Aspelinille vanhoista uralilais-altailai-

sista lähtökohdista, ikään kuin ei tuntisi Heikelin vuonna 1893 tekemiä havaintoja tai Alfred Hackmanin uralilais-altailaisuuteen kohdistuneita epäilyksiä, mutta saman kuun lopussa ajatukset ovat jo uusia. Aspelinille lähetetyn kirjeen sisältöön saattoi tietysti vaikuttaa halu yrittää antaa vanhalle kunnioitetulle professorille pehmeä lasku uuden aikakauden tulkintoihin.

Tallgrenin keskeisin havainto oli, ettei yhtenäistä uralilais-altailaista pronssikulttuuria ole koskaan ollut olemassaakaan. Sen sijaan on ollut kenties kolme tai neljä erillistä kulttuuriryhmää. Uusi tulkinta perustui toisaalta 1880-luvulla I. Ja. Slovcovin Uralilta tekemiin kivikauden löytöihin, joiden edustama kulttuuri muodosti seudun pronssikauden paikallisen pohjan, toisaalta jo Aspelinin tiedossa olleiden löytöjen entistä tarkempaan analyysiin. Vilma Trummal (1995: 83) on olettanut Hjalmar Appelgren-Kivalon vaikutuksen uuden kulttuurialuejaon syntyyn olleen merkittävä. Tämä on hyvin mahdollista, olihan Appelgren ollut epäileväinen uralilais-altailaisuutta kohtaan jo 1890-luvun alussa.

Tekemänsä huomioiden uralilais-altailaisen pronssikauden jakautumisesta osiin Tallgren julkaisi oitis Historiallisessa Aikakauskirjassa. Jakautuminen tapahtui siis jo ennen Tallgrenin ensimmäistä Venäjän-matkaa ja sen vakiinnutti Tallgrenin väitöskirja vuonna 1911. (Tallgren 1908, 1911.)

Tallgren ei kuitenkaan ollut ensimmäinen, joka eksplisiittisesti esitti käsityksen uralilaisen ja altailaisen pronssikauden erillisyydestä. Tanskalainen Sophus Müller oli nimittäin jo vuonna 1882 huomauttanut, että Volgan ja Al-

tain välisen alueen pronssikauden jäännökset muistuttivat enemmän eurooppalaisia kuin siperialaisia ja olivat kaiken lisäksi huomattavasti vanhempia kuin Jenisein pronssikausi. Venäjällä saman ajatuksen oli vuonna 1901 esittänyt A. A. Stuckenberg todeten, että Euroopan-puoleisen Venäjän pronssikausi oli itsenäinen kulttuurialue sekä Länsi-Eurooppaan että Siperiaan verrattuna. Hänen taustallaan oli pitkään jatkunut keskustelu pronssikauden olemassaolosta Venäjällä. Tallgrenin ansio oli toisaalta Siperian ja Venäjän pronssikausien erillisyyden yksityiskohtaisessa arkeologisessa todistamisessa, toisaalta sen julkaisemisessa yleisesti ymmärretyllä kielellä kansainväliselle tutkijayhteisölle. (Müller 1882: 348–356, Štuckenberg 1901: 167–168, ks. myös Tallgren 1919a: 124–125. Safonov 2004.)

I. Ja. Slovcovin löydöt eivät olleet ainoat kivikautiset löydöt Uralilta noihin aikoihin: Aleksej Zajcev ja P. I. Kartašev nimittäin tutkivat kaivauksin myös kivikautisia muinaisjäännöksiä ja ottivat talteen muun muassa Šigir-järven löytöjä samaan aikaan Slovcovin kanssa eli vuosina 1883 ja 1885. Zajcev julkaisi löydöt vuonna 1886. (Zajcev 1886: 50–55.)

Tallgrenille keskeisinä esineryhminä uralilaisen ja altailaisen pronssikauden erillisyyttä todistivat varsireikäkirveet, eläinkuviot ja tikarit, joille kaikille hän artikkelissaan osoitti läntiset tai eteläiset vastineet. Samansuuntaisen yhteyden hän näki myös Anan'inon esineille. Etenkin putkestaan avoimet rautakeihäänkärjet olivat samankaltaisia kuin Aigeianmeren kulttuureista myöhäis-mykeneläiseltä ajalta tunnetut. Mustanmeren kulttuureilla oli ollut vilkas kauppayhteys sekä Uralin että Altain kansojen kanssa, mikä selitti niiden kulttuuri-

en yhtäläisyydet. Geneettisen suhteen sijasta niillä oli yhteinen alkulähde. Kysymyksen Venäjän pronssikauden suomalais-ugrilaisuuden Tallgren jätti "odottamaan kartografista tyyppitutkimusta". Hän siis piti sitä tulevaisuudessa mahdollisena mutta vielä ennenaikaisena kysymyksenä. (Tallgren 1908: 149–165.)

Tämän jälkeen uralilais-altailaisuuden käsitteellä ei enää voinut suomalaisessa ja kansainvälisessä arkeologiassa olla samaa merkitystä kuin Aspelinin aikana.

Ohjelmallinen uralilais-altailaisuus 1900-luvun alkukymmeninä

Viimeiset Venäjän-vallan vuodet olivat eräänlaista inventaarin tekemistä siitä, mitä suomalais-ugrilaisessa ja muussa suomalaisten intressipiiriin kuuluvassa esihistoriantutkimuksessa oli saavutettu ja mitä oli edessä. Miten uralilais-altailaisuuden kaatuminen vaikutti suunnitelmiin? A. M. Tallgren hahmoteli tulevaisuudensuunnitelmia kahdessa artikkelissaan vuosina 1916 ja 1917. Edellisessä näistä hän totesi Suomen valtion historiallisen museon tai Suomen kansallismuseon, kuten hän sitä jo nimitti, muodostuneen suomalais-ugrilaiseksi keskusmuseoksi lähinnä Aunuksen kivikauden ja Itä-Venäjän pronssikauden sekä osaksi kivikauden osalta. Tallgren vertaili löytöjen merkitystä suomalaisille ja venäläisille:

Pohjois- ja Keski-Venäjän muinaiskalustolla on – paitsi tieteellistä arvoaan – venäläisille suurin arvo vain heidän maansa alkuperäisen kulttuurin muistoina. Meille suomalaisille niillä on etnograafinenkin merkitys: ne ovat suomensukuisten kansojen harvoja muistomerkkejä. Ja sen vuoksi me tahdomme

juuri noita muistoja museoomme saada. (Tallgren 1916: 275.)

Varsinaisen työsuunnitelman suomalaiselle Aasian-tutkimukselle Tallgren esitti Valvojassa vuonna 1917. Hän ennusti Aasiasta kehittyvän tulevaisuuden maanosa myös itsenäisen taloudellisen ja valtiollisen elämän aloilla mutta tieteellisen tutkimuksen kohteena sen aika oli jo tullut.

Tallgrenin Aasian-tutkimuksen kuva eteni Castrénista SMY:n Jenisei-retkien kautta kirjakivitutkimuksiin Orhonilla. SMY:n ja Thomsenin tutkimusten ansiosta "valtavat perspektivit aukenivat kohti Kiinaa, Turkestantia ja Eurooppaa". Tallgren selosti muunmaalaisten tutkijoiden työtä Kiinan-Turkestanissa ja kysyi "emmekö me suomalaiset voi olla mukana Keski-Aasiankin tutkimuksessa ja mahdollisesti aivan itsenäisellä tavalla". Riittäisivätkö suomalaisten voimavarat vanhastaan tieteellisiin voittomahimme kuuluvan Itämereltä Jeniseille ulottuvan alueen ulkopuolelle?

Mutta toiselta puolen vaatii tämän hallitsemamme alueen muinaistieteellisen aineiston käsittely ja selvittely yhä jyrkemmin uloittamaan tutkimukset ulkopuolelle alueen rajojen, nimenomaan etelään. [...] saatava kokoon vertailuainehistoa, jotta voisimme edelleen syventyä uralilaisiin ja altailaisiin esihistoriallisiin muistoihin. Tässä ovat kysymyksessä olevia alueita lähinnä Venäjän Turkestan ja Irani. (Tallgren 1917.)

Edellä mainitut kaksi Tallgrenin artikkeleita oli suunnattu laajemmin tutkijayhteisölle ja sivistyneistöyleisölle kuin pelkästään arkeologeille. Siksi niissä käsiteltiin lähinnä suuria suuntaviivoja.

Yksityiskohtaisempia arkeologisia kysymyksiä Tallgren esitti vuonna 1919 Suomen Museossa julkaisemassaan artikkelissa *Uraali-altailaisen arkeologian tehtäviä*. Keskeiset tutkimusongelmat olivat seuraavat.

Ensimmäinen oli fat'janovolaisen kivi-kauden syntyperä eli kysymys siitä, oliko kulttuuri syntynyt Keski-Venäjällä, jolloin se olisi Euroopan vasarakirveskulttuurien alkujuri, vai oliko sen alkuperä läntinen. (Tallgren 1919b: 3–7.)

Pronssikaudentutkimuksella ei Tallgrenin mielestä ollut erityisen kiireellisiä tehtäviä, mutta uralilaisen ja altailaisen pronssikauden yhteistä alkulähdettä oli kuitenkin etsittävä. (Tallgren 1919b: 7–8.)

Rautakaudella oli perehdyttävä Permasta löydettyjen intialaisperäisten hopeavtien kuvastamaan kaupankäyntiin sekä astioiden ikonografiaan ja vaikutukseen permalaiseen tyyliin. Myös altailainen vaikutus siperialaiseen taitteeseen oli tutkimatta samoin kuin Venäjän skandinaavikulttuuri. (Tallgren 1919b: 9–10, 13–16, Kivikoski 1954: 131–140.)

Erityisesti Tallgren painotti permalaisen kulttuurin tarjoamia uskontotieteellisiä tehtäviä viitaten K. F. Karjalaisen tutkimuksiin jugralaisten uskonnosta. Muinaiskalustoon olisi perehdyttävä vertailuvan mytologiantutkimuksen näkökulmasta. (Tallgren 1919b: 10–12, 17.)

Käytännössä Venäjän sisällissota sekä Suomen ja Venäjän välillä vallinnut sotatila estivät kaiken arkeologisen toiminnan Suomesta itään. Tilanne merkitsi väistämättä katkoa tutkimusmatkojen

järjestämisessä. Vuonna 1923 Tallgren totesi Venäjän ja Siperian merkityksestä Suomen esihistorialle:

Suurin osa kiviaikamme materialista, osa pronssiajan kulttuuristamme ja melkoinen osa rauta-ajan probleemeistamme ovat ratkaistavissa vain selvittämällä vastaavat kysymykset Pohjois-Venäjällä. [–] ... täytyy – kuten teki tutkimuksen perustaja J. R. Aspelin – aina ulottaa tutkimuksensa yli Pohjois-Venäjän, osaksi Siperiaankin, voidakseen valaista juuri Suomen arkeologiaa. Tässä suhteessa on arkeologia samassa asemassa kuin etnografia, ja arkeologiahan on esihistoriallista etnografiaa. (MV/AO Tallgren 27: vastineluonnos Julius Ailion valitukseen ehdollepanosta arkeologian professorinviran täyttämistä varten 19.9.1923.)

Tallgren siis laajensi castrénilais-aspelinilaisen uralilais-altailaisen alueen kansainväliseksi tehtäväksi, joka ei enää ollut riippuvainen yhden kansanheimon menneisyydestä. Tätä olivat tosin aiemmin enteilleet jo eräät Aspelinin ajatukset, ja Suomalais-ugrilaisen Seuran toiminta vei tutkimusta käytännössäkin tähän suuntaan 1890-luvulla. Aspelinin työn suuntautumisen olivat kuitenkin määränneet kansallis-aatteelliset tekijät ja Suomalais-ugrilaisen Seuran intressit olivat perustuneet kirjakivitutkimukseen, siis kielitieteeseen, mutta nyt määrääviksi nostettiin arkeologiset kysymykset. Tässä uudessa merkityksessään uralilais-altailaisuus ilmeni erityisesti julkaisusarjan *Eurasia Septentrionalis Antiqua* muodossa vuosina 1926–1938. (Salminen 2003: 145–146.)

Uralilais-altailaisuudesta puhuttiin kuitenkin yhä vähemmän. Se heijastui vielä yliopiston arkeologian professuurin täyttöön vuonna 1921–1923 ja joihinkin

kaksi- ja kolmikymmenluvuilla tutkintovaatimuksiin kuuluneisiin teoksiin. Professorin valinnassa itäiset perinteet saivat keskeisemmän merkityksen kuin oli ollut tarkoituskaan. Uralilais-altailaisuuden käsitettä sen sijaan ei mainittu. (Salminen 1993: 38–39.)

Arkeologian ensimmäisissä tutkintovaatimuksissa vuodelta 1923 koko Venäjän osuus oli vähäinen. Vuoden 1928 vaatimuksissa laudatur oli jaettu kahteen erikoistumisvaihtoehtoon, Pohjois-Eurooppaan ja Itä-Eurooppaan. Itä-Euroopan vaihtoehdon aluerajaus oli perinteisen uralilais-altailaisen käsittelytavan mukainen mutta painottui kuitenkin länteen. (Salminen 2003: 188–191.)

Eurasia sammui Stalinin ohjattua neuvostoliittolaisten tutkijoiden ulkomaiset yhteydet kulkemaan valtion elinten kautta. Tallgren ei enää saanut aineistoa, eikä uralilais-altailaisuudella siinäkään muodossa ollut enää elinmahdollisuuksia. (Salminen 2003: 144–146.)

Kaksi uralilais-altailaisuutta

Uralilais-altailaisuuksia oli siis kaksi, arkeologinen ja ohjelmallinen. Arkeologinen uralilais-altailaisuus oli J. J. A. Worsaaen ja J. R. Aspelinin Venäjän ja Siperian löytömateriaalista 1870-luvun alussa tekemä Venäjän ja Siperian pronssikautta sekä Suomen suvun yhteydestä siihen koskeva tulkinta. Sen mah-

dollistivat M. A. Castrénin kielitieteelliset alkukotitulkinnat sekä se, että Venäjän ja Siperian pronssikautisen materiaalin tutkimus ja analyysi olivat vasta alkuvaiheessaan. Arkeologinen uralilais-altailaisuus kaatui aineiston karttumiseen ja entistä tarkempaan analyysiin 1900-luvun alkuvuosina. Arkeologisen rinnalle luotiin ohjelmallinen uralilais-altailaisuus 1870-luvun puolivälissä. Se oli ohjelma uralilais-altailaisen arkeologisen kulttuurialueen tutkimiseksi Suomen suvun vaelluksen näkökulmasta sekä liittämiseksi Aasian korkeakulttuurien ja Euroopan yhteyteen. Arkeologisen uralilais-altailaisuuden kaatuminen jälkeen ohjelmallinen uralilais-altailaisuus merkitsi sitä käsitteellistä kehystä, jolla entisen arkeologisen uralilais-altailaisen kulttuurialueen tutkimus yhä merkityksellistettiin suomalaisten intressipiiriin kuuluvaksi. Sekin hiipui 1930-luvulle tultaessa.

Abstrakt: Ural-altatism i finsk arkeologi

J. R. Aspelins avhandling från 1875 om finsk-ugrisk fornforskning etablerade begreppet ural-altatism, eller altai-uralism, i den arkeologiska litteraturen i Finland. Det existerade två olika ural-altatism, en arkeologisk och en programmatisk. Den arkeologiska ural-altatismen utgjordes av J.J.A. Worsaaes och J.R. Aspelins tolkning av den ryska och sibiriska bronsåldern och det finska folkets anknytning till denna. Vid sidan av den arkeologiska ural-altatismen skapades en programmatisk dylik i mitten av 1870-talet. I sitt sista skede på 1900-talet innebar den programmatiska ural-altatismen den begreppsram, enligt vilken arkeologisk forskning av det forna ural-altaiska kulturområdet fortfarande gavs betydelse som en del av finnarnas intressesfär.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Senaatin talousosaston arkisto (STO).

Helsingin yliopiston kirjasto (HYK)

J. R. Aspelinin kokoelma (Coll. 15).

Museoviraston arkeologian osasto, Helsinki (MV/AO)

Piirustus- ja valokuvakotelo.

A. M. Tallgrenin kokoelma.

Suomen Muinaismuistoyhdistyksen arkisto (SMY, Museoviraston kirjastossa, Helsinki)

J. R. Aspelinin kokoelma (SMY Aspelin).

Kirjeenvaihto (SMY kirjeet).

Pöytäkirjat (SMY pöytäkirjat).

Painetut lähteet

Aalto, Pentti, 1971. *Oriental Studies in Finland 1828–1918. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918*, 10b. Helsinki.

Aspelin, J. R., 1875a. I frågan om en "Sibirisk expedition". *Morgonbladet* 291/1875 (15.12.1875).

Aspelin, J. R., 1875b. *Suomalais-ugrilaisen muinaistutkinnon alkeita*. SKS toim. 51.

Aspelin, J. R., 1877–1884. *Muinaisjään-
nöksiä Suomen suvun asumus-aloilta –
Antiquités du nord Finno-ougrien*. Helsingfors.

Aspelin, J. R., 1887. Suomen suvun vanhin kirjakieli. *Uusi Suometar* 75/1887 (1.4.1887).

Aspelin, J. R., 1913–1918. M. A. Castrénin Muinaistieteellinen Perintö. *Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* XXX.2.

Belokobyl'skij, Ju. G., 1986. *Bronzovyj i rannij ñeleznyj vek juñnoj Sibiri. Istorija idej i issledovanij XVIII–pervaja tret' XX v. Novosibirsk*.

Castrén, M. A., 1845. Anteckningar om Samojediskans förvandtskap med de Finska språken. *Suomi* 5.

Castrén, M. A., 1855. M. A. Castréns reseberättelser och bref åren 1845–1849. *M. A. Castréns nordiska resor och forskningar II*. Helsingfors.

Castrén, M. A., 1870. Om kurganer eller s. k. Tschud-kummel i den Minusinska kretsen. *M. A. Castréns nordiska resor och forskningar VI. Tillfälliga uppsatser*. Helsingfors.

Granö, Olavi, 1993. J. G. Granö – Altai-teoksen kirjoittaja. Teoksessa Granö, J. G., 1993. *Altai. Vaellusvuosina nähtyä ja elettyä*. SKS toim. 578.

Hackman, Alfred, 1897. Die Bronzezeit Finnlands. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XVII. Sama venäjäksi 1896.

Halén, Harry, 1889. Altain huiput siintele. *Matka-arkku. Suomalaisia tutkimusmatkailijoita*. SKS toim. 502.

Inscriptions de l'Énisei recueillies et publiées par la Société Finlandaise d'Archéologie. Helsingfors 1889.

Janhunen, Juha, 1989. Siperia Suomen tie-teessä. *Matka-arkku. Suomalaisia tutkimusmatkailijoita*. SKS toim. 502.

Kivikoski, Ella, 1954. A. M. Tallgren 1885–1945. *Eurasia Septentrionalis Antiqua*, Supplementary Volume.

Kokkonen, Jyri, 1984. The Concept of the Finnic Peoples and the Early Stages of Archaeology in Finland. *Fenno-ugri et slavi* 1983. *Papers presented by the participants in the Soviet-Finnish Symposium "Trade, Exchange and Culture Relations of the peoples of Fennoscandia and Eastern Europe" 9–13 May 1983 in the Hanasaari Congress Center*. *Iskos* 4. Helsinki.

Kononov, A. N., 1982. *Istorija izu...eniya tjurkskih jazykov v Rossii. Dooktjabrskij period*. Leningrad.

Korhonen, Mikko, 1989. Uralilaisten kansojen ja kielten tutkijoita. *Matka-arkku. Suomalaisia tutkimusmatkailijoita*. SKS toim. 502.

Kossack, Georg, 1995. *Geschichte und*

- Aufgaben der archäologischen Erforschung Mittelasiens an der Schwelle zur frühen Eisenzeit. *Eurasia Antiqua* 1, Berlin.
- Lehtonen, J. U. E., 1972. *U. T. Sirelius ja kansatiede*. Kansatieteellinen arkisto 23. Helsinki.
- Müller, Sophus, 1882. Den europeiske Bronzealders Oprindelse og første Udvikling, oplyst ved de ældste Bronzefund i det sydøstlige Europa. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, København.
- Niiranen, Timo, 1987. *Axel Olai Heikel. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen ja arkeologian tutkija*. Snellman-instituutin julkaisu 4. Kuopio.
- Safonov, I. E., 2004. *Nekotorye problemy izu...enija bronzovogo veka juñnorusskoj stepi v arheologii poslednej treti – rubeñe XIX–XX v. Problemy pervobytnoj arheologii Evrazii*. K 75-letiju A. A. Formozova. *Sbornik statej*. Moskva.
- Salminen, Timo, 1993. *Suomalaisuuden asi-alla. Muinaistieteen yliopisto-opetuksen syntyvaiheet n. 1877–1923*. Helsinki Papers in Archaeology 6.
- Salminen, Timo, 1998. Kysynnän ja tarjonnan laki arkeologiassa – suomalaisten toivotut ja löydettyt juuret. *Muinaistutkija* 4/1998.
- Salminen, Timo, 2003. *Suomen tieteelliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 110, Helsinki.
- Štukenberg, A. A., 1901. *Materialy dlja izu...enija mednago (bronzovago) veka vosto...noj polosy evropejskoj Rossij. Izvestija Obš...estva Arheologii, Istorii i Ètnografii pri Imperatorskom Kazanskom universitete*, XVII.
- Suomen Muinaismuistoyhdistyksen pöytäkirjat*. II. 1876–1885. Helsinki 1915.
- Tallgren, A. M., 1907. Kivikautinen taide-teos Säckijärveltä. *Suomen Museo-Finskt Museum* XIV.
- Tallgren, A. M., 1908. Uralilais-altailaisesta pronssikaudesta. *Historiallinen Aikakauskirja*.
- Tallgren, A. M., 1911. *Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland. I. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nordwestrussland. Die ältere Metallzeit in Ostrussland*. SMYA XXV:1.
- Tallgren, A. M., 1916. Suomen suvun asuma-alueen muinaisuudesta. Muinaistieteellisiä tehtäviä ja tuloksia. *Historiallinen Aikakauskirja*.
- Tallgren, A. M., 1917. Suomen osuus Aasian muinaisuuden tutkimiseen. *Valvoja*.
- Tallgren, A. M., 1919a. *L'époque dite d'Ananino dans la Russie orientale. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland II*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXXI, Helsinki.
- Tallgren, A. M., 1919b. Uraali-altailaisen arkeologian tehtäviä. *Suomen Museo* XXVI.
- Trummal, Vilma, 1995. Põhjamaade arheoloogid Tartu ülikoolis 1920. aastatel. *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1988–1993*. Tartu.
- Worsaae, J. J. A., 1872. Ruslands og det Skandinaviske Nordens Bebyggelse og ældste Kulturforhold. Bidrag til sammenlignende forhistorisk Archæologie. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, København.
- Zajcev, Aleksej, 1886. *K arheologii Urala. Izvestija Obš...estva Arheologii, Istorii i Ètnografii pri Imperatorskom Kazanskom universitete*, VI (1885).

Timo Salminen
Lopentie 10 C 45
11100 Riihimäki
timo.salminen@pp3.inet.fi

FT Timo Salminen on tutkinut etenkin Venäjän ja Siperian merkitystä suomalaisen arkeologian historiassa.

Tekstiilien valmistuksesta Turussa myöhäisrautakaudella ja keskiajalla

Heini Kirjavainen & Jaana Riikonen

TAUSTAA

Sekä itäisessä että läntisessä Euroopassa on jo vuosikymmenten ajan tutkittu mikroskooppisesti arkeologisten villa-tekstiilien kuituja ja analysoitu tuloksia taulukkolaskennan menetelmin (esim. Nahlik 1963, Ryder 1969). Tällä tavalla on voitu selvittää eri lammasrotujen kehittymistä ja leviämistä sekä valmiiden tekstiilien alkuperää.

Suomalaisista arkeologisista tekstiileistä on tehty kuituanalyysyjä vasta aivan viime vuosina. Virolainen tohtori Jüri Peets opetti analyysin perustekniikan keväällä 2002 Kansallismuseon konservointilaitoksella Leena Tomanterälle ja Jaana Riikoselle¹, joka puolestaan välitti taidon Turussa Heini Kirjavaiselle. Kirjavainen on sittemmin erikoistunut kuitututkimukseen ja kehittänyt sen menetelmiä edelleen. Ensimmäisenä analysointikohteenä olivat Turusta Åbo Akademin tontilta vuonna 1998 kaivetut, 1300-1500-luvuille ajoittuvat tekstiilit (Kirjavainen 2002: 346). Niistä löytyy monia yhtäläisyyksiä muualla Itämeren piirissä ja Pohjois-Euroopassa käytettyihin kankaisiin, mutta niissä on myös piirteitä, jotka mahdollisesti viittaavat oman varhaisemman tekstiilivalmistusperinteen jatkumiseen (Kirjavainen 2003: 270). Asian voi selvittää vain ottamalla kuituanalyysin piiriin myös rautakautiset tekstiilit.

Varhaisimmat esihistorialliset tekstiilijäänteet Suomesta ovat roomalaisaikaisista ruumishaudoista. Suurimman osan ensimmäistä vuosituhatta vallitsevana hautaustapana oli kuitenkin polttohautaus, ja orgaanista ainesta on säilynyt tuolta ajalta vähän. Runsaimmat tekstiililöydöt ovat ristiretkiajan ruumiskalmistoista, joissa etenkin pronssispiraalien ja -korujen erittämät kuparisuolat ovat säilyttäneet tekstiiliä. Valtaosa jäänteistä on lampaanvillaa, joka happamassa maaperässä säilyy kasvikuittuja paremmin (Tomanterä 1978: 49; Lehtosalo-Hilander 1984: 2, 4).

Hautatekstiilien alustavien kuitumittausten perusteella saman kalmiston 1000- ja 1100-luvun kankaat eivät olennaisesti eroa toisistaan. Tässä artikkelissa esitellään vain yhden naisenhaudan tekstiilejä Turusta, Kaarinan Kirkkomäen kalmistosta, joka sijaitsee noin kolmen kilometrin päässä keskiaikaisen kaupungin keskustasta. Varhaisimmat tekstiililöydöt ovat kaupungista 1200- ja 1300-luvun taitteesta. Tutkimusmateriaalia on toistaiseksi erittäin niukasti 1200-luvulta, joka näyttää olleen Turun seudulla muutosten aikaa muutoinkin kuin tekstiilien valmistuksen kannalta.

Suomesta ei tunneta rautakautisia tekstiilejä muista konteksteista kuin hau-

doista. Koska rautakautisia asuinpaikkoja on tutkittu vähän, tekstiilityövälineitäkin on löydetty niukasti. Kun halutaan seurata tekstiilien valmistusta esihistorialliselta ajalta historialliseen aikaan, ainoa mahdollisuus on verrata vanhempia hautalöytöjä ja nuorempia asuinpaikkalöytöjä – vaikka edes samanaikaisia hauta- ja asuinpaikka-aineistoja ei muualla Euroopassa pidetä keskenään vertailukelpoisina tutkimusmateriaaleina. Monet tutkijat korostavat, että vainajat on puettu hautaan hienompiin kankaisiin ja vaatteisiin kuin mitä on käytetty arkielämässä (Hägg 1987: 291-292; Bender Jørgensen 1992: 41; Walton Rogers 1995: 398). Tekstiilien perusraaka-aine, paikallinen lampaanvillakuitu, on kuitenkin samaa Turussa myöhäisrautakauden kalmistossa ja keskiajan kaupungissa!

TUTKIMUSAINEISTO

Villakuitunäytteitä tutkittiin yhteensä 78. Niistä 48 on Kirkkomäen haudan numero 27 tunnistetuista vaatekappaleista ja 21 Åbo Akademin tontin keskiaikaisista kerrostumista. Yksi keskiaikainen näyte on vaateen osaksi tunnistetusta tekstiilistä, toinen on tunnistamattomasta tekstiilistä. Nämä kaksi valittiin edustamaan keskiaikaisia tekstiilejä, joiden kuituanalyysistä on julkaistu perusteellisempi tutkimus jo aikaisemmin (Kirjavainen 2005). Muut keskiaikaiset näytteet ovat raakavillaa.

Hautatekstiilistä on usein mahdollista päätellä, mistä vaatteesta se on peräisin. Löytökohta ja -asema antavat viitteen tekstiilin käyttötarkoituksesta, vaikka esimerkiksi päähine saattaa löytyä yhtä hyvin vainajan helmuksilta kuin päästäkin. Tietylnainen spiraalikoristelu tai muu yksityiskohta voi olla ominainen

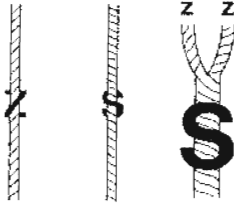
vain jollekin vaatekappaleelle. Asuinpaikkalöydöt ovat useimmiten satunnaisia tilkkuja ja räsyjä. Niistä harvoin selviää, mistä vaatteesta ne ovat. Kangastyyppistä voi ehkä päätellä alkuperäisen käyttötarkoituksen. Keskiaikaisesta vaateuksesta on käytettävissä myös kirjallisia lähteitä ja kuvamateriaalia, joista on kuitenkin vähän apua itse kankaan tutkimisessa.

TUTKIMUSMENETELMÄT

Tekstiilistä määritettiin mikroskoopin avulla (20-kertainen suurennos) sidos, langankierteet ja -tiheydet (Kuvat 1 ja 2, Taulukko 1). Kangas luonnehdittiin myös silmämääräisesti ulkonäön perusteella. Kuitujen värejä arvioitiin läpivalaisumikroskoopilla, mutta joitakin näytteitä lähetettiin Englantiin analysoitavaksi kromatografisesti. Värianalyysit teki Penelope Walton Rogers Yorkin Textile Research Centressä (tutkimusmenetelmästä esim. Walton 1992: 199). Koska haluttiin tutkia, onko saman vaateen eri kohtiin käytetty erilaista lankaa, otettiin muutamista tekstiileistä näytteitä kankaan eri kohdista.

Langankierre

Jokaisesta näytekohdasta otettiin näyte sekä kuteesta että loimesta. Keskiaikaisissa tekstiileissä molemmat langat ovat kertaamattomia; kehruukierre on loimessa z-suuntainen, kuteessa z- tai s-suuntainen. Rautakautisista tekstiileistä oli kolme näytettä jokaisesta näytekohdasta, koska loimilankaan on kerrattu kaksi säiettä yhteen ja niistä molemmista tehtiin erillinen näyte (Kuva 1). Kolmas näyte otettiin z-kehrätystä kudelangasta. S-kerrattu loimilanka on tyypillinen piirre nimenomaan lounaissuomalaisille myöhäis-

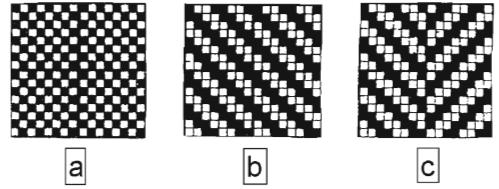

Kuva 1. Langankierteet ja -kertaus (Bender Jørgensen 1992: Fig 2).

rautakautisille kankaille (Tomanterä 1978; Bender Jørgensen 1992: 97, 140). Kerrattuja loimilankoja tavataan myös muualta Itämeren itäpuoliselta alueelta suomensukuisilta kansoilta ja balteilta (Zariöa 1988: 100; Khvoschchinckaia 1992: 129-130; ðeiere 2005: 74).

Kuitunäyte

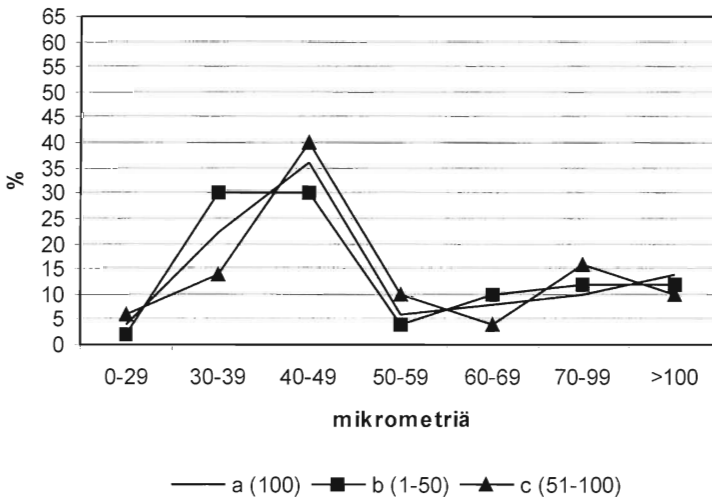
Kuitunäyte on 2-5 mm:n mittainen langanpätkä, jonka yksittäiset villakuidut järjestetään kahteen riviin näytelasille glyseroliliuokseen ja tutkitaan

Kuva 2. Kankaan sidoksia: a) palttina, b) 2/2-toimikas, c) murtotoimikas (Bender Jørgensen 1992: Fig 1a,h,j).

250-kertaisesti suurennettuina. Mikroskooppiin on lisätty kuidun halkaisijan mittaamista varten mikrometri ja tulokset ilmaistaan mikroneina, $1 \mu = 0,001$ mm (Ryder 2000: 4). Mittauksen ohessa havainnoidaan muitakin kuidun ominaisuuksia, mm. sen suomupintaa, ydinkanavaa eli medullaa sekä kuidun päitä ja juuria (esim. Appleyard 1978: 26, 107-108). Yhdestä näytteestä mitattu kuitumäärä on ollut perinteisesti 100 kuitua. Koska mittaaminen on hidasta ja näytteitä oli paljon, testattiin yhdellä keskiaikaisella tekstiilillä, vaikuttaako kuitu-

Kuitukokeilu

Kuva 3. Kuitukäyrä on lähes samanlainen riippumatta siitä, onko näytteestä mitattu 50 vai 100 kuitua. Käyrä H. Kirjavainen.

määrän puolittaminen analyysin tulokseen. Eri kuitumäärillä mitatut tulokset vaihtelivat tilastollisesti niin vähän (Kuva 3), ettei vaihtelulla ollut merkitystä villakuidun tyypittelyn kannalta (Kirjavainen & Riikonen in print). Keski-ikäisestä aineistosta oli jo ehditty mitata 100 kuitua/näyte, mutta rautakautisesta aineistosta mitattiin 50 kuitua/näyte.

Vertailuaineisto

Vertailuaineistona käytettiin kolmen nykyään Suomessa kasvatettavan lammastodun - ahvenanmaanlampaan, Kainuun harmaksen ja suomenlampaan - villaa. Ahvenanmaanlammas on sukua gotlantilaiselle lampaalle (*gutefår*), ja DNA-testien mukaan se on tuotu Ahvenanmaalle vasta 1600-luvulla (Kuva 4). Tämä lammas otettiin kuitenkin vertailuaineistoon, koska siinä ovat säilyneet parhaiten primitiivisen lampaan ominaisuudet: samassa vuodassa on pehmeää ja ohutta alusvillaa sekä karkeampaa päällysvillaa. Nämä piirteet ovat pitkäaikaisen jalostuksen myötä hävinneet suomenlampaalta, joka on noin 1000 vuotta vanha rotu. Suomenlammas polveutuu erilaisista vanhemmista paikallisista lammastodista, mutta sen geneettinen alkuperä on hyvin kansainvälinen. Silti kaikki suomenlampaat ovat edelleen sukua toisilleen (Tapio & Kantanen 2000: 22-23; 2001: 38-39).

KIRKKOMÄEN HAUTA 27 JA SEN TEKSTIILIT

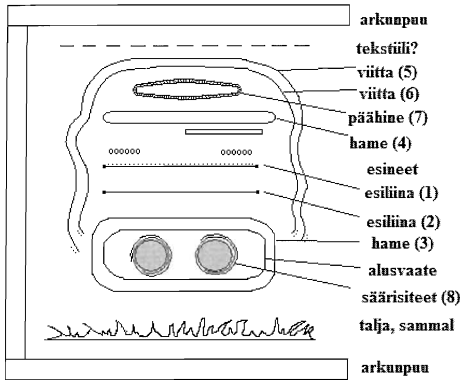
Turusta Kaarinan Kirkkomäen kalmistosta vuonna 1991 kaivettu naisen hauta 27 valittiin tutkimukseen runsaitten tekstiililöytöjensä vuoksi². Kaulanauhan rahojen perusteella haudan ajoitus on 1042 *tpq* (Talvio 2002: 175). Haudasta on myös muutamia C14-ajoituksia (Su-

Kuva 4. Ahvenanmaanlampaan karitsa Hannele Könkään lammaskatraasta Turussa. Kuva H. Köngäs.

2734, Ua-10888, Ua-10889). Hautaus on todennäköisesti tehty 1000-luvun jälkipuoliskolla, mutta arkku, esineet ja ainakin osa tekstiileistä ovat 1000-luvun alkupuolelta.

Vainaja oli haudattu leveässä puuarkussa, joka oli luultavasti palvellut alun perin säilytysarkkuna (Jäkärä 1997: 42). Arkun pohjalla oli peuraeläimen talja ja pääpuolella lisäksi sammalta. Haudasta on tunnistettu seuraavat vaatekappaleet: alusvaate, hame, kaksi esiliinaa, esiliinojen päällä ollut vaate (todennäköisesti hame), kaksi viittaa, säärisiteet, neulakintaat ja päähine (Kuva 5). Tekstiiliä oli säilynyt eniten vainajan säärrien ja vyötärön kohdalla, koska näissä kohdin olivat päällymmäisen esiliinan leveät spiraalikoristeet; vyötäröllä myös leveä pronssi-levyllä päällystetty veitsentuppi ja pronssiset karhunhammasriipussarjat. Hameenhelmojen välistä löytyneestä huonosti säilyneestä, harvahkosta kankaasta (alusvaate) ei tehty kuituanalyysi-

Kuva 5. Lämpileikkaus Kirkkomäen haudasta 27.

siä, ei myöskään lukuisista nauhoista (Riikonen 1999).

Esiliinat (1 ja 2)³

Vainajalla oli kaksi sinistä esiliinaa, joista päällimmäinen (1) on runsaasti koristettu (Kuva 6), sen alla ollut (2) vaatimattomammin. Esiliinoilla on ollut leveyttä noin 50 cm, pituutta yli 70 cm. Molemmissa esiliinoissa loimen suunta oli haudassa pitkittäin, kankaan aloituspää helmassa ja lopetuspää vyötäröllä. Alimmaisena esiliinana (2) loimen ja kuteen tiheys on lähes sama kuin hameessa (3), mutta päällekkäin olleet kankaat oli mahdollista erottaa silmäämääräisestäkin, sillä hameessa loimi oli poikittain, esiliinassa pitkittäin. Kirkkomäen raskaasti spiraalein koristetulle esiliinalle tunnetaan vain yksi yhtä näyttävä vastine, joka on Maskun Humikkalan haudasta 30 (Lehtosalo-Hilander 1982: 160; Riikonen 2005: 43).

Hameet (3 ja 4)

Esiliinojen alla oli säilynyt iso kappale poimuilla olevaa hametta (3), jossa on loimi poikittain ja sauma keskellä edessä

(Kuva 7). Hameen helmaan on ommeltu kapea (8 mm) kuviollinen lautanauha, mikä on tyypillistä suomalaisille vaippahameille (Sarkki 1979: 64-65). Hamekankaan palasia löytyi myös vainajan vyötäröltä. Kangas näyttää yleensä vanuttuneelta eli sen sidosta ei näy huopamaisen pinnan alta. Kun hameen väriä tutkittiin mikroskoopilla, havaittiin sinistä väriä vain huopuneissa kohdissa. Tämä voi viitata siihen, että kangas on ollut tarkoituksella vanutettua ja värjätty vasta käsittelyn jälkeen, jolloin väri ei ole imeytynyt nukkapintaa syvemmälle. Värianalyysi varmisti, että hamekangas sisältää sinistä väriainetta, indigotiinia (Walton Rogers 2001a: 2).

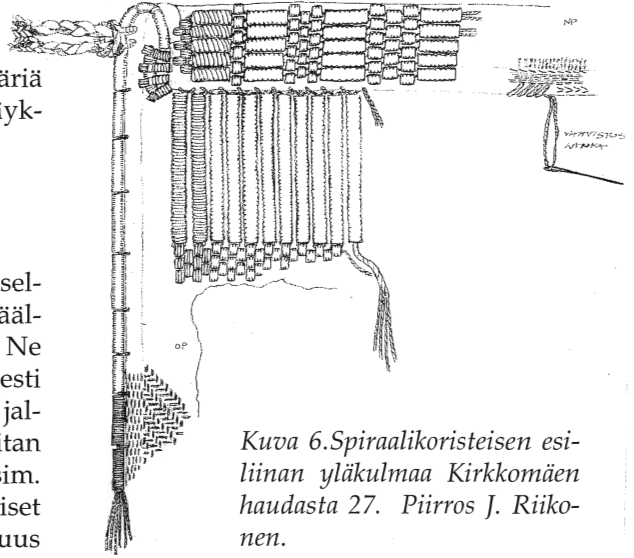
Vainajan rinnalla melko alhaalla oli kaksi pronssisolkea, pieni hevosenkenkäsolki ja tasavartinen solki. Niiden yhteydessä oli säilynyt vain hyvin fragmentaarisia tekstiilinjänteitä, eikä niistä voi päätellä, mitä kangasta soljilla oli kiinnitetty. Erityyppiset soljet viittaavat siihen, että kyseessä ei ole olkapäältä pareittaisilla soljilla kiinnitetty *peplos*-hame.⁴ Solkia on voitu käyttää esimerkiksi viittojen kiinnittiminä, vaikka viitat ovatkin nyt haudassa vainajan peitteinä.

Esiliinojen ja vainajan vyötäröllä olleiden esineiden päältä löytyi tekstiiliä (4), joka on karkeampaa kuin esiliinojen alla ollut hamekangas (3), mutta muistuttaa muuten sitä. Vaate tulkittiin hameeksi, koska kangas on paikoin vanuttunutta, siinä on sauma kohtisuoraan lointa vasten ja kankaan reunassa on putkihulpio, jonka syrjään on ommeltu kapea lautanauha. Luultavasti kyse on "ylimääräisestä" vaatteesta, todennäköisesti hameesta, jota ei ole puettu vainajalle, vaan laskettu hänen päälleen hautaan. Kankaaseen on käytetty ruskeasta villas-

ta kehrättyä lankaa, jonka tummaa väriä on vahvistettu punaruskealla värjäyksellä (Walton Rogers 2001a: 2)

Viitat (5 ja 6)

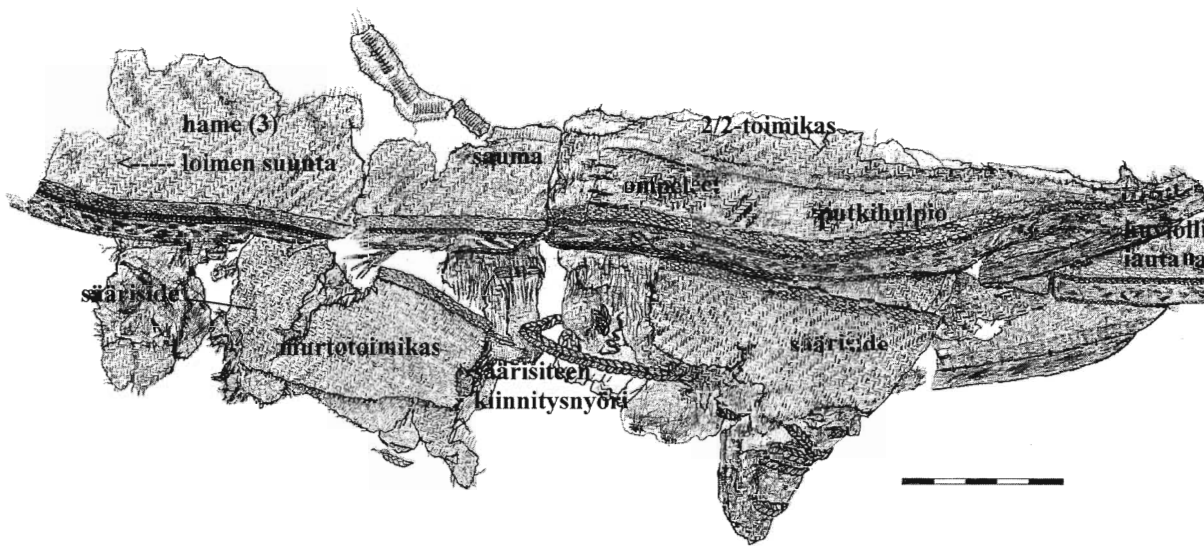
Vainaja oli peitetty kahdella isokokoisella spiraalikoristeisella villaviitalla (päälimmäisenä viitta 5, tämän alla 6). Ne ovat ulottuneet pään ja todennäköisesti myös jalkojen yli, sillä haudan jalkopäästä ja pääpuolesta löytyi viitan päädyille tyypillistä koristelua (esim. Tomanterä 1985: 40) ja kahdet erilaiset kulmakoristeet. Viittakankaiden pituus on ollut ilman hapsuja noin 160 cm. Vainajan päällä ja arkun sivuilla oli kankaalle ommeltuja spiraalikoristeita, joista osa oli nurinpäin. Viittojen pitkät sivut ovat myötäilleet arkun reunoja, eikä niitä nähtävästi ole työnnetty vainajan alle. Muista vastaavista löydöistä on mitattu tai arvioitu viitan leveydeksi yleensä 90-100 cm (Appelgren-Kivalo 1907: 29, 44; Tomanterä 1984: 39). Haudan 27 kankaista selvästi ohuin loimilanka ja tihein loimi on alimmaisena olleessa viitassa (6). Mikroskooppisesti tarkasteltuna molempien viittojen väri näytti siniseltä, ja vain toisesta (6) lähetettiin näyte kromatografisesti tutkittavaksi. Siinä havaittiin sinistä väriä ilmentävän indigotiinin lisäksi punaruskeaan viittaavia tanniineja (Walton Rogers 2001a: 2). Värimorsingolla paljon värjänyt kankuri Hannele Köngäs totesikin käytännön kokemuksesta, että tummaa sinistä kannattaa värjätä nimenomaan niin, että ennen morsinkovärjäystä alle värjätään esim. punainen väri, jolloin sinistä väriä tarvitaan vähemmän.

Kuva 6. Spiraalikoristeisen esi-liinan yläkulmaa Kirkkomäen haudasta 27. Piirros J. Riikonen.

Päähine (7)

Vainajan pään kohdalta löytyivät kapeat kankaanreunukset, joiden ympärille on puristettu viereen pronssirenkaita. Kangas on sinistä murtotoimikasta. Kyse on samanlaisesta päähineestä, joka on ollut yleinen etenkin Turun seudulla 1000- ja 1100-luvulla ja jonka Leena Tomanterä rekonstruoi Maskun muinaispukuun (Vahter 1952: 152; Tomanterä 1984: 38). Suomalaisille päähineille ja liiviläisille hiusnauhoille yhteisiä piirteitä ovat murtotoimikassidos ja reunan ympärille puristetut pronssirenkaat (Zariöa 1988: 25. att; Cigliš *et al.* 2001: 24; ðeiere 2005: 79). Murtotoimikas on päähineen sidoksena myös Zalachtovien kalmistossa Luoteis-Venäjällä, jossa on tutkittu suomensukuisten väestön hautoja (Khvoschchinskaia 1992: 130). Sen sijaan esimerkiksi Birkan ja Dublinin löydöistä tunnettu viikinki-aikainen huivimainen päähine on rakenteeltaan ja kankaaltaan toisen tyyppinen (vrt. Wincott Heckett 2003: 52).

Kuva 7. Hameen helmaa ja säärisiteet Kirkkomäen haudasta 27. Piirros J. Riikonen.

Säärisiteet (8)

Esiliinojen ja hameen helman alla olivat säärisiteiden jäännökset (Kuva 7). Sini-set murtotoimikkaaksi kudotut, kapeat kangaskaitaleet oli kiedottu kummankin säären ympärille ja sidottu punaisella ohuella palmikkonyörillä. Nämä nyörit ovat haudan tekstiileistä ainoat, joissa on viitteitä punaisella värikasvilla (*Rubia tinctorum* L.) värjäämisestä (Walton Rogers 2001a: 2). Säärisidettä ei ole säilynyt koko leveydeltä, joten se on ollut leveämpi kuin nyt jäljellä olevat yhdeksän senttiä. Liiviläishaudoista tunnetut sääriverhot ovat 8-12 cm leveitä, ja pituutta niillä voi olla yli kolme metriä (Zariða 1988: 102, VI tab:6; Ciglis *et al.* 2001: 25; ðeiere 2005: 79); Zalachtoviessa säärisiteet ovat olleet jopa 16 cm leveitä (Khvoschinskaia 1992: 30). Murtotoimikkaaksi kudottuja säärisiteitä on löydetty myös mm. Haithabusta ja Yorkista (Hägg 1984: 25; Walton 1989: 340). Suomalaisissa löydöissä sääriverhot ovat harvinaisia, koska haudan jalkopäässä ei yleensä ole niin paljon kuparipitoista metallia, että siellä olisi säilynyt riittävästi kangasta tunnistettavaksi. Kirkkomäen haudan 27 löytymisen jälkeen on kuitenkin ha-

vaittu, että myös muiden esiliinan helmakoristeiden alla voi olla murtotoimikasta, joka on ehkä peräisin juuri säärisiteistä (Mäntylä *et al.* 2004: 6).

MYÖHÄISRAUTAKAUTINEN JA KESKIAIKAINEN KUITUAINEISTO

Kuidun laatu

Yli puolet rautakautisista kuitunäytteistä oli karkeaa, toinen puoli keskikarkeaa villaa. Keskiaikaisista tekstiilinäytteistä ja raakavillasta 75 % oli karkeaa ja 25 % keskikarkeaa villaa. Kiinnostavaa on, että tutkimusaineiston hienointa villaa (keskihienoa kansainvälisen luokittelun mukaan) löytyi (6 %) vain rautakautisista näytteistä. Tämän voisi sellaisenaan tulkita niin, että hienompaa tuontivillaa olisi rautakaudella sekoitettu ennen kehräystä kotimaiseen karkeampaan villaan! Keskiajallakaan ulkomaista villaa ei tavata Turusta sekoitettuna paikallisen villan kanssa, vaan vain tuontikankaissa. Rautakauden hienempi kuitutyyppi saa kuitenkin luonnollisen selityksensä verrattaessa kuituanalyysin tuloksia esimerkiksi re-

*Kuva 8. Villaa nyhde-
tään käsin gotlantilai-
sesta lampaasta. Kuva
H. Kirjavainen.*

ferenssiryhmän nykyaikaiseen karitsan-
villaan.

Loimi- ja kudelankojen koostumuksessa ei ollut suurta eroa rautakautisessa aineis-
tossa. Lanka oli karkeaa tai keskikarkeaa
villaa, paitsi haudan 27 hameissa (3 ja 4) ja
toisessa viitassa (5), joissa toinen kerraton
loimilangan säikeistä oli keskihienoa vil-
laa. Kahdesta ohuesta säikeestä kerrattu
loimilanka oli suunnilleen saman paksuis-
ta kuin kertaamaton kudelanka. Näyttää
siltä, että langaksi kehrättiin kaikki saata-
villa ollut villa, ei vain tietyn tyyppistä
kuitua. Lyhyistä ja suhteellisen paksuis-
takin kuiduista osattiin kehrätä hyvin
ohutta lankaa, josta kertaamalla saatiin
vahvaa loimilankaa. Keskiajalla loimi-
lanka oli kertaamatonta ja paksumpaa
kuin rautakaudella, ja sen kuitu-
koostumus oli hienompaa kuin kude-
langan. Loimilankaan lajiteltiin hienoim-
mat ja pisimmät kuidut, jotta se olisi kestä-
nyt. Paksuun ja epätasaisempaan
kuteeseen käytettiin ilmeisesti loimi-
langan kehräykseen soveltumattomat, ly-
hyemmät ja muut lajittelemattomat kui-
dut.

Sekä rautakautisessa että keskiaikaisessa
aineistossa oli sekä lampaasta ny-
pittyä / nyhdettyä (Kuva 8) että
keritsimillä leikattua villaa. Täysikas-
vuisesta elävästä lampaasta nyhdetyssä
villassa näkyy vain kuidun päitä. Näyt-
teissä oli yllättävän paljon myös kuol-
leen lampaan tai karitsan taljasta
kaavittua villaa (Kuva 9). Siinä on sekä
kuidun päitä että juuria. Tällaista lyhyt-
ja ohutkuituista villaa on sekoitettu
pitkäkuituisempaan villaan ennen keh-
ruuta. Näin lyhyimmätkin kuidut saa-
tiin hyödynnettyä, mutta lanka oli sel-
västi heikompaa kuin pitkäkuitui-
semmasta villasta kehrätty lanka.

Kuidun pigmentaatio

Villakuidun luontainen väri eli pig-
mentaatio tutkittiin 69 näytteestä
(Walton Rogersin 2004a mukaan). Val-
koinen on ollut yleisin lampaan väri
sekä rautakaudella (40 % kuiduista) että
keskiajalla (52 % kuiduista). Ruskean
lampaan villaa oli noin neljännes (27 %
ja 24 %) molempien aineistojen näyt-
teistä. Harmaankirjavaa villaa saatiin

Kuva 9. Villaa kaavitaan lampaantaljasta. Kuva Cardon 1999: Fig. 71.

lampaista, joiden turkissa oli sekaisin valkoisia, harmaita ja mustia kuituja. Näitä oli 33 % rautakautisista ja 24 % keskiaikaisista näytteistä. Kirjava turkki on ominainen erityisesti Pohjois-Euroopan ja Balkanin primitiivisille lammasroduille (Ryder 1982: 225). Lampaan luontainen väri seuraa Suomessa yleistä lampaan värin historiaa: valkoisia lampaita suosittiin ja valkoinen villa yleistyi rautakaudella (Ryder 1990: 139, 143), nähtävästi sen vuoksi, että se soveltui paremmin värjäykseen.

PERINTEITÄ SEURATEN JA UUTUUKSIA OMAKSUEN

Villaa nypittiin, kaavittiin ja kerittiin

Esihistoriallisella ajalla villa nypittiin käsin luontaisen karvanlähdön aikaan (Kuva 8), ja kaikki raakavilla käytettiin tarkkaan hyödyksi. Kuituanalyysi paljasti, että kehrääjät olivat erittäin taitavia, koska he kykenivät valmistamaan samannäköistä lankaa hyvin erilaisista villakuiduista: yhtä hienoa lankaa syntyi niin lyhyistä ja ohuista kuin pitkistä ja paksuistakin kuiduista. Kertaamalla

kaksi ohutta lankaa yhteen saatiin vahvaa lankaa. Se kesti loimilankana pystykangaspuissa, joissa savikiekot riippuivat painoina loimilankanippujen päissä (Kuva 10).

Olosuhteet lampaankasvatukselle olivat huonommat Turun kaupungissa kuin rautakautisessa maaseutuympäristössä. Tämä näkyy villan laadun heikkenemisenä keskiajalle tultaessa. Ennen kuituanalyysillä saatua tietoa oletettiin, että villaa ei enää keskiajalla olisi nyhdetty ja kaavittu, vaan että lampaat olisi keritty useamman kerran vuodessa. Kuitunäytteiden perusteella tilanne oli toinen: kuidunpäitä ja -juuria löytyi enemmän keskiaikaisesta kuin rautakautisesta aineistosta. Paljastui, että keskiajallakin villaa kaavittiin teuras-tetuista lampaista nahan muokkauksen yhteydessä, vaikka tällainen villa soveltui huonosti värjäykseen.⁵ Tämän myötä totesimme, että ei riitä, jos kuituanalyysiä tehtäessä vain mitataan kuitujen halkaisija, vaan on myös etsittävä kuidunpäitä ja -juuria.

Villan kerääminen jatkui siis ilmeisesti melko samanlaisena, mutta keskiajan Turussa lampaat nyhdettiin tai kerittiin useammin kuin rautakaudella, koska intensiivisempi tekstiilienvalmistus sitä vaati (Kirjavainen 2003: 275).

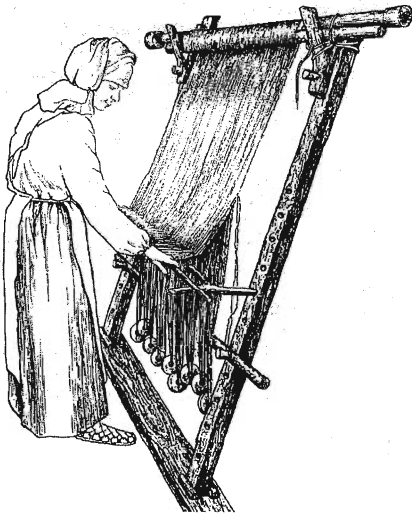
Pystykangaspuista polkuspuihin

Yleisin kankaan sidos oli rautakaudella 2/2-toimikas, mutta myös murtotoimikasta käytettiin tiettyihin vaatekappaleisiin (Kuva 2b,c), kuten päähineisiin ja sääriseiteisiin. Euroopan esihistoriallisia tekstiilejä laajasti tutkinut Lise Bender Jørgensen (1992: 140) on todennut, että Suomi ja Baltian maat poikkeavat koko muun Pohjois-Euroopan tekstiili-

aineistosta toimikassidoksisten kankaiden yleisyyden ja pronssispiraalikoristelun vuoksi.

Pystyvuissa kudotuille kankaille on ominaista loimen tiheyden vaihtelu, koska tällaisissa kangasvuissa ei ole pirtaa eli kaidetta pitämässä loimilankoja paikoillaan. Tyypillistä on myös kankaan reunoja vahvistava putkihulpio, joka on onteloksi kudottua lautauhaa (Tomanterä 1978: 50).

Åbo Akademin tontin tekstiilityöväline-löydöt indikoivat uuden kangaspuutyypin, vaaka- eli polkuspuiden käyttöönottoa (Kirjavainen 2003: 275). Polkuspuiissa loimi ei joudu yhtä kovaan rasitukseen kuin loimipainoisissa pystyvuissa, ja lanka kestää kertaamattomanakin. Uusien kangaspuiden myötä keskiajalle tultaessa muuttui kehrutapa, koska enää ei tarvinnut ajatella langan kertaamista. Löydöissä on kui-

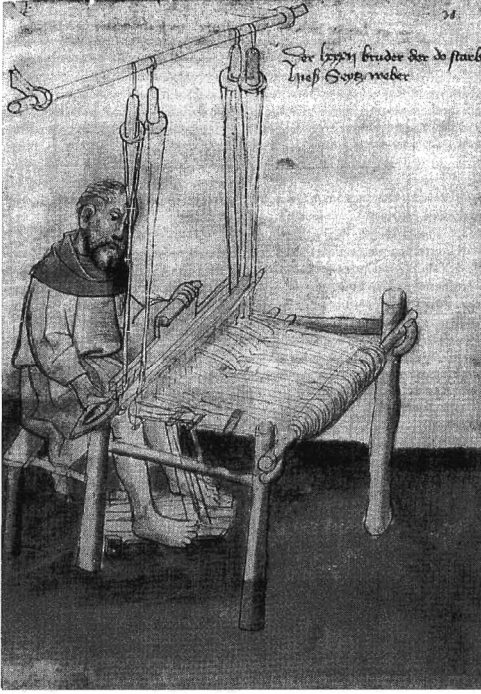
Kuva 10. Loimipainoiset pystykangaspuut. Kuva *Latvijas senâka vçsture* 9. g. t. pr. Kr. – 1200. g., 234. att.

tenkin viitteitä siitä, että pystyvuilla olisi kudottu kotitarpeiksi Turun kaupungissa vielä samaan aikaan, kun polkuspuit jo olivat käytössä. On oletettu, että aluksi vain ammattikutojat – miehet – käyttivät teknisesti kehittyneempiä polkuspuita, joilla kutominen oli huomattavasti nopeampaa kuin pystyvuilla (Kuvat 10 ja 11).

Keskiajalla kudottavan kankaan leveys vakiintui yhteen metriin kangaspuiden leveyden mukaan; kankaan reunoissa oli yksinkertaiset hulpiot ja kankaan tiheys oli vakio. Palttinasiidoksiset kankaat yleistyivät (Kuva 2a), mutta rautakautiseen tapaan 2/2-toimikas oli edelleen suosituin sidostyyppi (Kirjavainen 2003: 275). Kangasta ei enää kudottu määrämittaisena yksittäistä vaatekappaletta varten, vaan standardisoituna metritavarana. Erityisesti hansakaupan myötä myös valmiiden kankaiden tuonti Euroopan tekstiilikeskuksista lisääntyi merkittävästi (Kirjavainen 2002: 350).

Sinisestä punaiseen

Rautakautisen kalmiston ja keskiaikaisen kaupungin tekstiilien väreissä on selvä ero. Useimmat Kirkkomäen haudan 27 tekstiileistä oli värjätty sinisiksi. Indigotiini-väriainetta on sekä värimorsingon (*Isatis tinctoria* L.) lehdissä että intialaisessa indigo-kasvissa (*Indigofera tinctoria* L.), mutta viime mainittua alettiin ilmeisesti tuoda Eurooppaan vasta vuoden 1498 jälkeen. Värimorsinkoa olisi voitu periaatteessa kasvattaa rautakaudella Suomessakin, vaikka Itämeren rannikot eivät ole kasvin luontaista kasvuympäristöä. Värimorsingon esiintymistä Itämeren piirissä tutkinut Jüri Peets pitää todennäköisempänä, että väriaine on ollut meillä tuontitavaraa.

11. Vaaka- eli polkuspuut. Kuva Cardon 1999: Fig. 163.

Keski- ja Länsi-Euroopassa morsingonviljely oli suorastaan massatuotantoa 1000-luvulla; pieniksi palloiksi puristettua kuivatettua lehtimurskaa oli helppo kuljettaa ja myydä (Peets 1998:291, 297-302).

Turun keskiaikaisista tekstiilinjänteistä värimorsingonsinistä tavataan vain satunnaisesti. Sininen oli harvinainen väri siihen aikaan myös muualla, esimerkiksi Lontoossa värjätyt kankaat olivat enimmäkseen punasävyisiä. Turussa kankaat värjättiin punaisiksi joko kotimaisilla *Galium*-suvun matarakasveilla tai ulkomaisella värimataralla (*Rubia tinctorum* L.) eli krapilla, jota viljeltiin Ranskassa jo 800-luvulla ja Englannissa 1000-luvulta lähtien (Walton Rogers 1995: 398; 2001b: 1-2; Kirjavainen 2004: 41-44).

On arveltu, että jo esihistoriallisella ajalla Suomessa olisi käytetty paikallisia matarakasveja punaisen värin lähteenä (Tomanterä 1978: 56, 59; Lehtosalo-Hilander 1984: 7; Hirviluoto 1999: 289; Riikonen 2003: 12). Mataranjuuret kasvavat syvällä ja ovat hankalia kaivaa, ja juurinysträt, joista väriainetta saadaan, ovat pieniä. Värin hankkiminen on siis vaihalloista ja vaatii runsaat matarakasvustot (Hassi 1977: 83). Tästä huolimatta oletimme, että punaista väriä olisi tavattu ainakin rautakautisista nauhalangoista, sillä pienikin määrä punaista antaa lisäefektiä kuviolliseen nauhaan. Ristiretkiaikaisissa lauta- ja ristikkonauhoissa voi usein erottaa mikroskooppisesti sinisen/sinivihreän, punaisen/punaruskean ja vaalean/keltaisen värin (myös Sarkki 1979: 86-87). Osa värianalyysiin lähetetyistä Kirkkomäen haudan 27 nauhanäytteistä osoittautui määrältään liian vähäisiksi, eivätkä kaikki tulokset siksi ole luotettavia. Silti oli yllättävää, että matarakasveihin – ja tässä tapauksessa nimenomaan ulkomaiseen värimataraan – viittaavaa oli vain häivähdys alitsariini-nimistä väriainetta säärisiteiden kiinnitysnyöreissä. Muut mikroskoopissa punaiselta näyttäneet kuidut olivat joko värjäämätöntä ruskeaa villaa tai sisälsivät tanniinipitoista väriainetta, jolla lanka oli värjätty punaruskeaksi (Walton Rogers 2001a: 2-3). Myöskään kangas (4), jonka kuitunäyte mikroskoopilla tarkasteltuna näytti selvästi punaiselta, ei sisältänyt matarakasvien väriaineita. Kangas oli ruskeaa villaa, jonka väriä oli vahvistettu tanniinipitoisella punaruskealla väriaineella. Erilaisia tanniineja sisältävät esimerkiksi puun- ja pähkinänkuoret sisältävät erilaisia tanniineja, mutta on mahdotonta varmuudella selvittää, mistä kasvista tässä on kyse. Todennäköinen vaihtoehto on tervaleppä (*Alnus glutinosa*, L.), jonka kuoria käytettiin Tu-

rusa keskiajallakin mustan kankaan värjäämiseen (Walton Rogers 2001a: 2-3; 2001b: 2; 2004: 2; Kirjavainen 2004: 45).

Mataranpunaisen puuttuminen lähes kokonaan Kirkkomäen haudasta 27 innoitti testaamaan kromatografisesti muutaman muun aiemmin matarakasveilla värjäytyksi oletetun kankaan värin. Yorkiin lähetettiin tutkittavaksi näyte Kirkkomäestä vuonna 1950 löytyneestä naisenhaudasta (H1), joka on ollut Kaarinan muinaispuvun lähtökohtana (Riikonen 1990; Riikonen 2003: 27-32) ja kaksi näytettä Mikkelin Tuukkalan haudasta 26, jonka mukaan rekonstruoiitiin Mikkelin seudun muinaispuku (Lehtosalo-Hilander 2001: 72-76). Kirkkomäen haudan 1 viittakankaan loimi näytti mikroskoopilla katsottuna punaruskealta ja kude värjäämättömältä; villa tulkittiin luonnonharmaaksi (Riikonen 1990: 73). Värianalyysin mukaan viitan loimi on ruskeaa villaa, jonka seassa on myös valkoisia kuituja. Langan tummaa väriä on vielä vahvistettu tanniinipitoisella väriaineella (Walton Rogers 2004b: 1-2). Tuukkalan haudan 26 vaippahameen loimi näytti mikroskooppitarkastelussa okrankeltaiselta, keltaisen kuteen seassa näkyi myös pieni häivähdys sinistä; villa tulkittiin luonnonharmaaksi (Riikonen 1990b: 6). Värianalyysin mukaan langat ovat valkoista villaa, joka on värjätty keltaiseksi ja siniseksi. Keltaisen värin lähde ei pystytty määrittämään, mutta se on tanniinipitoinen. Sininen väriaine on indigotiini (Walton Rogers 2004b: 1-2). Myös Tuukkalan haudan 26 esiliinalangat näyttivät mikroskoopilla katsottuina okrankeltaisilta, ja niissä oli

mukana häivähdys sinistä; tässäkin villa tulkittiin luonnonharmaaksi (Riikonen 1990b: 9-10). Värianalyysin mukaan lanka on värjäämätöntä, mutta villassa on sekaisin tumman- ja vaaleanruskeita sekä valkoisia kuituja, mikä on antanut langalle ja kankaalle meleeratun vaikutelman (Walton Rogers 2004b: 1-2).

Näiden tulosten perusteella kannattaa sittenkin luottaa enemmän vanhoihin Tyyni Vahterin muistiinpanoihin kuin siihen, mitä omilla silmillään näkee mikroskoopissa (vrt. Lehtosalo-Hilander 2001: 76; Riikonen 2003: 34-35)! Vahter jo epäili, että esimerkiksi maape- rä ja metallit vaikuttavat siihen, miltä villakuidun väri näyttää vuosisatojen maassaolon jälkeen (myös Tomanterä 1978: 56, 58). Joka tapauksessa vaikuttaa siltä, että myöhäisrautakauden väri- maailmaa hallitsi sininen väri muuallakin kuin Turun seudulla ja vanhojen ru- nojen mataramaat kuuluvat ehkä vasta keskiaikaiseen maisemaan.

Tekstiilien valmistuksessa tapahtuneista melko perusteellisistakin muutoksista – mm. uusi kangaspuutyyppe, erilainen kehruutapa, punainen tuontiväri – huolimatta raakavilla oli keskiajallakin samaa ja sitä kerättiin edelleen samalla tavalla kuin myöhäisrautakaudella.

Enää ei kuitenkaan pirtistä kuulunut pystypuiden loimipainojen kilkatus naisten kutoessa, vaan keskiaikaisen kaupungin kujille kantautui pirran pauke ja kutojan miehekäs saksankielinen noituminen loimilangan katketessa...

KIITOKSET

Kiitos FM Sari Mäntylälle, joka ystävällisesti auttoi muokkaamaan artikkelia luettavampaan asuun.

Abstrakt: Textiltilverkning i Åbo under sen järnålder och medeltid

Under förhistorisk tid rycktes ullen av fåren under naturliga hårlossningsperioder, och all råull utnyttjades till fullo. De ytterst skickliga spinnarna kunde tillverka fint garn, även av sämre fibrer. När två tunna garn tvinnades ihop erhöles en hållbar varp som kunde användas i de upprättstående vävstolarna. I början av medeltiden fortsatte ullsamligen i stort sett på samma vis, men en allt intensivare textilproduktion krävde att ull rycktes och samlades in oftare. Ullkvalitén försämrades p.g.a. dåliga förhållanden för fårskötsel i städerna. När den liggande vävstolen infördes förändrades spinnmetoden: till varpen användes ett enkelt garn med fina och långa fibrer, medan sämre garn dög till inslag. Precis som under järnåldern var 2/2-kypert den vanligaste bildningstypen på medeltiden, men tygen vävdes inte längre som stycken till enskilda plagg, utan som standardiserad metervoara. Vejdebå är den vanligaste färgen på gravtextiler från sen järnålder, i medeltida städer färgades tyg vanligtvis krappröda. I samband Hansahandelns uppkomst ökade importen av tyger från europeiska textilcentra i en betydande mån.

LÄHTEET

Appleyard, H. M. 1978: *Guide to Identification of Animal Fibres*. WIRA.

Appelgren-Kivalo, Hjalmar 1907: *Suomalaisia pukuja myöhemmältä rautakaudelta*. – Finnische Trachten aus der jüngeren Eisenzeit. Helsinki.

Bender Jørgensen, Lise 1992: *North European Textiles until AD 1000*. Aarhus.

Ciglis, J., Zirne, S. & •eiere, I. 2001: *Lībieši senatne. The Livs in Antiquity*. Rīga.

Cardon, Dominique, 1999: *La Draperie au Moyen Âge*. Paris.

Hassi, Terttu 1977: *Luonnonväreillä värjäminen*. Porvoo.

Hirviluoto, Anna-Liisa 1999: "Maidens Picking Dyer Plants". *Dig it all. Papers dedicated to Ari Siiriäinen*. Helsinki: 289-293.

Hägg, Inga 1984: *Die Textilreste aus dem Hafan von Haithabu*. Berichte über die Ausgrabungen von Haithabu 20. Neumünster.

Hägg, Inga 1987: *Textilhistoria, statistik och källkritik 2*. *Tor* 21: 283-296.

Jäkärä, Tiina 1997: *Turun Kirkkomäen ja Raison Ihalan vanhan kansakoulun kalmistojen hautarakenteet*. Pro gradu – tutkielma. Turun Yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologia. Julkaisematon.

Khvoschchinckaia, Natalia 1992: *New Finds of Medieval Textiles in the North of Novgorod Land*. Bender Jørgensen, L. & Munksgaard, E. (eds.) *Archaeological Textiles in Northern Europe. Report from the 4th NESAT Symposium 1-5. May 1990 in Copenhagen*. Copenhagen: 128-133.

Kirjavainen, Heini 2002: *Medieval Archaeological Textiles in Turku*. Helmig, G., Scholkmann, B. & Untermann, M. (eds.) *Centre, Region, Periphery. – Medieval Europe Basel 2002. 3rd International Conference of Medieval and Later Archaeology*. Volume 2. Hertingen: 346-351.

Kirjavainen, Heini 2003: *Keskiaikaiset tekstiilityövälinelöydöt*. – Käsityön jälkiä Åbo Akademin tontilta. Seppänen, L. (ed.) *Kaupunkia pintaa syvemmäältä*. – *Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. AMAF IX. Turku: 267-280.

Kirjavainen, Heini 2004: *Kudo sarkaa, osta verkaa... Menetelmällinen näkökulma Åbo Akademin tontin keskiaikaisiin tekstiililöytöihin*. Pro gradu – tutkielma. Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologia. Julkaisematon.

Kirjavainen, Heini 2005: *The Fleece Types of Late Medieval Textiles and Some Raw Wool Finds from the Åbo Akademi Site*. Mäntylä, S. (ed.) *Rituals and relations. Studies on the society and material culture of the Baltic Finns*. *Humaniora* 336:131-146.

- Kirjavainen, Heini & Riikonen, Jaana: Some Finnish Archaeological Twill Weaves from the 11th to 15th century. *Report from the 9th NESAT Symposium, 18.-21. May 2005 in Braunwald/ Switzerland*. In print.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1982: *Luistari II. The Artefacts*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 82:2.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1984: *Ancient Finnish Costumes*. Helsinki.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 2001: *Euran puku ja muut muinaisvaatteet*. Vammala.
- Mäntylä, S., Riikonen, J. & Tomanterä, L. 2004: *Raportti Halikon Rikalanmäen ruumiskalmiston tekstiilijäänteistä*. Museovirasto/konservointilaitos. Julkaisematon.
- Nahlik, Adam 1963: Tkani Novgoroda. Zhilishcha Drevnego Novgoroda. *Materialy i issledovaniya po arkeologii SSSR*. No 123: 228-296.
- Peets, Jüri 1998: Indigovärvist Läänemere piirkonnas ja Eestis muinas- ja keskajal. *Muinasaja Teadus* 5: 2: 291-307.
- Riikonen, Jaana 1990a: Naisenhauta Kaarinan Kirkkomäessä. Turun yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologia. *Karhunhammas* 12.
- Riikonen, Jaana 1990b: *Mikkelin Tuukkalan haudan 26 alkuperäisaineiston analysointi*. Museovirasto/konservointilaitos. Julkaisematon raportti.
- Riikonen, Jaana 1999: *Kaarinan Kirkkomäki - myöhäisrautakautinen kalmisto*. Näyttelyjulkaisu. Turun maakuntamuseo.
- Riikonen, Jaana 2003: Arkeologiset tekstiililöydöt - tutkimusta ja tulkin-taa. Luoma, Helena (ed.) *Sinihameet kultaovyöt. Suomalaisia muinaispukuja*. Tampere: 6-35.
- Riikonen, Jaana 2005: Iron Age aprons from Southwestern Finland. And other cloths and pendants worn on the waist. Mäntylä, S. (ed.) *Rituals and relations. Studies on the society and material culture of the Baltic Finns*. *Humaniora* 336: 31-72.
- Ryder, Michael 1969: Changes in the fleeces of sheep following domestication. Ucko, P. & Dimbleby, G. (eds.) *The Domestication and Exploitation of Plants and Animals*. London: 495-521.
- Ryder, Michael 1982: European Wool Types from the Iron Age to the Middle Ages. Bender Jørgensen, L. & Tidow, K. (eds.) *Archäologische Textilfunde. Textilsymposium Neumünster 6.5.-8.5.1981*.
- Ryder, Michael 1990: The Natural Pigmentation of Animal Fibres. *Textile History*, 21 (2): 135-148.
- Ryder, Michael 2000: Issues in Conserving Archaeological Textiles. *Archaeological Textiles Newsletter* 31/2000: 2-7.
- Sarkki, Seija 1979: *Suomen ristiretkiäikaiset nauhat*. *HYAL Moniste* n:ro 18.
- Talvio, Tuukka 2002: *Coins and Coin Finds in Finland AD 800-1200*. *Iskos* 12.
- Tapio, Miikka & Kantanen, Juha 2000: Mitä perinnöllinen muuntelu kertoo suomenlampaan historiasta? *Lammas ja vuohi* 3/2000: 21-24.
- Tapio, Miikka & Kantanen, Juha 2001: Itämeren saarilla vanhoja lammasrotuja. *Lammas ja vuohi* 4/2001: 37-39.
- Tomanderä, Leena 1978: Euran puvun tekstiiliaineisto. *Vakkanen* 3: 49-60, 63-64.
- Tomanderä, Leena 1984: Pukurekonstruktio Maskun Humikkalan haudasta 32. 'Ken kantaa Kalevalaa': *A pageant of ancient Finnish dress, 1835 Kalevala* 1985. Museoviraston ja Kalevala Koru Oy:n näyttelyjulkaisu.
- Vahter, Tyyni 1952: Varsinaissuomalainen kaarihuntu. *Corolla archaeologica in honorem C. A. Nordman*. Helsinki: 151-158.
- Walton, Penelope 1989: *Textiles, Cordage and Raw Fibre from 16-22 Coppergate*. The Archaeology of York. The Small Finds 17/5. Dorset.
- Walton, Penelope 1992: The Dyes.

- Crowfoot, E., Pritchard, F. & Staniland, K. (eds.) *Textiles and Clothing c. 1150-c. 1450. Medieval Finds from Excavations in London*, 4: 199-201 (Appendix).
- Walton Rogers, Penelope 1995: The raw materials of textiles from northern Germany and the Netherlands. *Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet*. Band 23: 389-400.
- Walton Rogers, Penelope 2001a: *Report on tests for dye in textiles from grave 27 at St Katherine's Church Hill, Finland*. Textile Research in Archaeology, York, United Kingdom. Unpublished.
- Walton Rogers, Penelope 2001b: *Report on tests for dye in textiles from Late Medieval Turku, Finland*. Textile Research in Archaeology, York, United Kingdom. Unpublished.
- Walton Rogers, Penelope 2004a: Fibres and Dyes in Norse Textiles. Østergård, Else. *Woven into the Earth*. Aarhus University Press.
- Walton Rogers, Penelope 2004b: *Report on tests for dye in miscellaneous textiles from Finland*. Textile Research in Archaeology. York, United Kingdom. Unpublished.
- Wincott Hekett, Elizabeth 2003: *Viking Age Headcoverings from Dublin*. National Museum of Ireland. Ser. B, vol. 6. Dublin.
- Zariņa, Anna 1988. *Lībiešu apģērbs* 10.-13. gs. Rīga.
- Šteiere, Irita 2005: Archaeological evidence of ancient Liv costume in Latvia. Mäntylä, S. (ed.) *Rituals and relations. Studies on the society and material culture of the Baltic Finns*. Humaniora 366: 73-83.
- Loppuviitteet:
- ¹ Jüri Peetsin matkan ja majoituksen maksoi Museoviraston konservointilaitos, opetuspalkkio katettiin Jaana Riikosen Koneen Säätiöltä saamasta tutkimusstipendistä.
- ² Löytöjen päänumero on KM 27025, mutta löydöillä ei valitettavasti vielä ole lopullista alanumeroa.
- ³ Suluissa oleva numero viittaa kuvan 6 sekä taulukon numeroihin.
- ⁴ Perniön Yliskylän haudan 1 hameessa on myös sauma keskellä edessä. Tämä peplos-hame on kiinnitetty olkapäiltä rautaneuloilla (Appelgren-Kivalo 1907: 33-34).
- ⁵ Kuolleen lampaan villakuidun suomet eivät enää avaudu yhtä hyvin vastaanotamaan väriä.

Heini Kirjavainen
hemaki@utu.fi

Jaana Riikonen
jaana.riikonen@kaioksenen.fi

Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia
Henrikinkatu 2
20014 Turun yliopisto

Kirjoittajat ovat jatko-opiskelijoita Turun yliopiston arkeologian oppiaineessa.

Hevosenkenkäsolkki Muolaasta

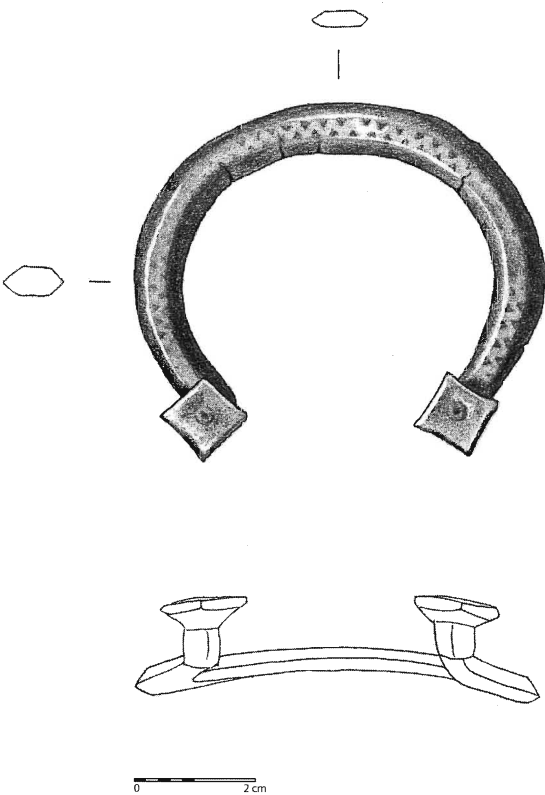
Hannu Takala

Johdanto

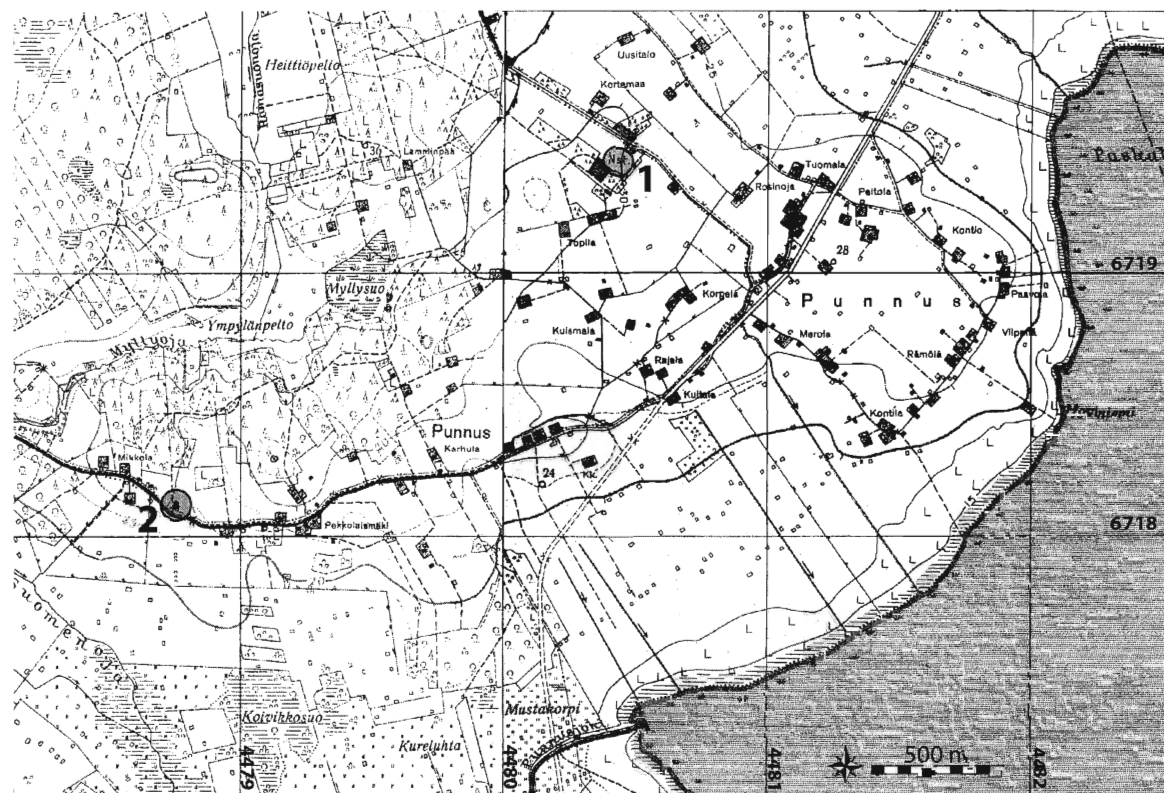
Viipurin historiallisen museon (Museum Wiburgense) arkeologinen esineistö deponoitiin sotien jälkeen Valtioneuvoston päätöksellä Lahden kaupunginmuseoon. Yhteensä aineisto käsittää 52 kivikauden ja seitsemän rautakauden esinettä (LKA, V-kok; Heiskanen & Vickholm 2005)¹. Rautakauden esineiden joukosta löytyi vuonna 2005 yksi hevosenkenkäsolkki, joka on jäänyt esittelemättä aikaisemmissa Karjalan rautakautta käsittelevissä tutkimuksissa. Soljen tekee kiinnostavaksi se, että kyseessä on viikinkiaikainen löytö Keski-Kannakselta, josta tämän aikakauden löytöjä tunnetaan vain muutamia. Solki on myös esimerkki siitä, miten museoiden kokoelmista voi edelleen löytyä kiinnostavia ja aikaisemmin julkaisemattomia esineitä.

Hevosenkenkäsolkki

Muolaan pitäjän alueelta tunnetaan yli 60 esihistoriallista irtolöytöpaikkaa, yksi kansainvaellusaikainen polttokenttäkalmito Ylä-Kuusaasta, laaja kivikautinen asuinpaikka Kannilanjoelta sekä viisi kivikautista asuinpaikkaa Kirkkojärven rannoilta (Poutiainen et al. 2003, 20–24; Takala 2005a, ks. myös Kähönen 1959; Uino 1997; Uino 1998). Näiden lisäksi kunnan alueelta talletettiin suomalais-

Kuva 1. Piirros Punnuksesta löytyneestä hevosenkenkäsoljesta (E 12916:1524). Solki on alun perin talletettu Viipurin museon kokoelmiin, mutta sodan jälkeen esine on deponoitu Lahden kaupunginmuseoon. Piirros Tea Tanskanen, Lahden kaupunginmuseo.

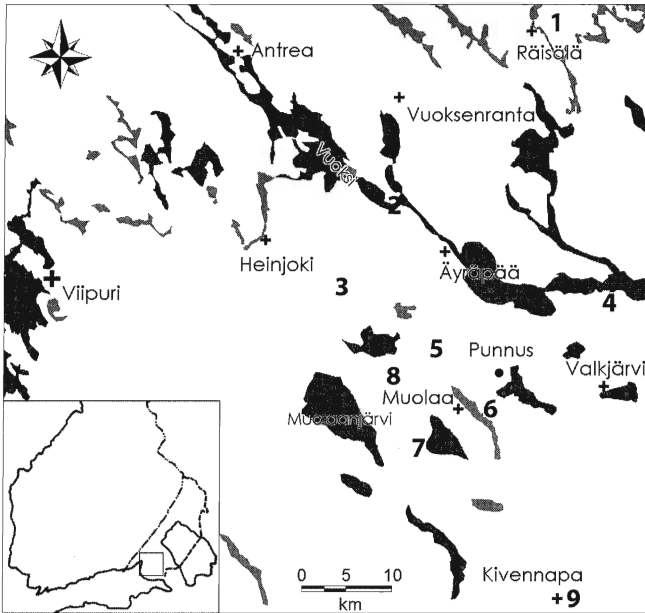

Kartta 1. Punnuksen kylä Punnusjärven luoteispäässä, 1 = Nuorisoseuran talo/ Kalmoinharju, 2 = sorakuoppa Peikolan tien varressa. Peruskarttaote 4024 07 PUNNUS, painettu 1936 ja 4024 04 MUOLAA, painettu 1940 (PTA).

aikana Museoviraston kokoelmiin useita historiallisen ajan irtolöytöjä kuten rautakuonaa ja maataloustyökaluja (Takala 2005b).

Muolaan Punnuksen kylästä löytyi suomalaisaikana kaksi esihistoriallista esinettä: kivikautinen nuolenkärki (KM 11182)² ja rautakautinen hevosenkenkäsolkki (E 12916:1524). Hevosenkenkäsolkki löytyi vuonna 1938 Tie- ja vesilaitoksen käyttämästä hiekkakuopasta (LKA, Vkok). Punnuksessa on ollut kaksi soranottoa paikkaa 1930-luvulla. Vuoden 1940 peruskartalle (4024 04 MUOLAA) on Punnuksesta Peikolaan menevän tien pohjoispuolelle merkitty pieni avaus,

mutta sen käytöstä tienrakennuksen yhteydessä ei ole varmuutta. Paikallisen muistitiedon perusteella hiekkaa on Punnuksessa otettu rakennustarpeisiin ainakin Nuorisoseuran talon kupeessa olevasta rinteestä (LKA, Halonen), jota onkin pidettävä soljen todennäköisimpänä löytöpaikkana. Peikolaan menevän tien varressa oleva hiekkakuoppa on edelleen paikannettavissa, mutta kuoppa toimii nykyisin paikallisena kaato- paikkana, eikä sen tutkimiseen ole enää edellytyksiä (LKA, Takala). Nuorisoseuran talon paikkaa on kutsuttu Kalmoinahoksi tai Kalmoinharjuksi, mutta nimen liittyminen solkilöytöön on vähintäänkin epävarmaa (LKA, Halonen).

Kartta 2. Punnuksen kylä ja tekstissä mainitut esihistorialliset löytöpaikat. 1= Räisälän Hytinlahti, 2 = Äyräpään Paakkola, 3 = Heinjoen Ristseppälä, 4 = Valkjärven Uosukkala, 5 = Muolaan Kannilanjoki, 6 = Muolaan Telkkälä, 7 = Muolaan Kyyrölä, 8 = Muolaan Ylä-Kuusaa, 9 = Kivennavan Linnamäki. Kartta Anssi Malinen, Lahden kaupunginmuseo.

Punnuksesta löytyneen soljen kehän poikkileikkaus on kuusikulmainen ja suppilomaiset nupit ovat 14 millimetriä korkeita (kuva 1). Soljen nupit ovat toisistaan poikkeuksellisen kaukana ja soljen kehä on hiukan kupera. Soljen kehän sisäpuolella on neljässä kohdassa murtumaa, ja mahdollisesti solkea onkin väännetty auki. Soljen neula puuttuu. Soljessa on koristeena pakottamalla tehtyjä kolmiokuvioita, jotka on emaloitu mustiksi ja punaisiksi. Nappien keskipisteissä on pienet pistemäiset kolot, joiden ympärille on emaloitu punaiset renkaat. Solki on valmistettu pronssista valamalla (Alatalo & Paavola 2002; Kaisa Alatalo, suullinen tiedonanto 16.3.2005).

Solki osana Kannaksen esihistoriaa

Hevosenkänäsolki kuuluu niin sanottuun Salmon tyyppiin 10, ja se ajoittuu rautakauden loppupuolelle, viikinkiaikaan, noin 800 - 1025 jKr. (Salmo 1956, 46-54). Korutyyppejä pidetään itäbalt-

tilaisena, mutta se on melko yleinen nykyisen Suomen puolella, josta sitä tunnetaan yli 100 kappaletta. Löytöjä tunnetaan myös Gotlannista sekä Ruotsin mantereelta ja Virossa (Carlsson 1988, 23-26; Mägi 1999; Mägi-Lõugas 1994; Salmo 1956, 48-50; Uino 1997, 357). Karjalan kannakselta vastaavia solkia tunnetaan Punnuksen löydön lisäksi 10 kappaletta, joista kahdeksan on löytynyt Räisälästä (näistä seitsemän on Hytinlahdesta ja yksi Särkisalosta), yksi Sortavalasta ja yksi Käkisalimesta (Uino 1997, 290, 306, 357; ks. myös Uino 2003, 347).

Viikinkiajalla Karjalassa oli löytökeskittymiä Räisälän ja Kurkijoen alueilla sekä Vuoksen suistossa. Tälle ajalle ajoitetaan Keski-Kannakselta Muolaan Kyyrölästä löytyneet miekka (E 12575:294) ja kirves (E 12576:295), Äyräpään Paakkolasta löytynyt keihäänkärki (KM 5956), osa Heinjoen Ristseppälän kätkön rahoista (HY 297), Valkjärven Uosukkalan kalmistolöydöt (KM 3870:1-4) sekä Kivennavan linnamäeltä löytynyt raha (HY 256) (Uino

1997, 113-115; Takala 2005a). Esihistoriallisen ajan lopussa ja historiallisen ajan alussa Laatokan länsirannalle syntyi entistä selvempi löytökeskittymä ja Keski-Kannakselta tunnetaan vain muutamia irtolöytö Heinjoelta (kirves KM 361), Muolaasta (hevosenkenkäsolkki KM 2744:6, pronssirengas KM 2744:7, keihäänkärki KM 11147, kupurasolki KM 9454 ja suksi KMK 7406), Äyräpäästä (kaksi keihäänkärkeä KM 11406:1, 2) ja Valkjärveltä (kupurasolki) (Saksa et al. 2003, 436-440; Uino 1997, 117).

Punnuksessa ei ole tehty arkeologisia kaivauksia tai edes inventointeja. Lähimmät tutkimukset on tehty Muolaan Telkkälässä 2000-luvun alussa, Kannilanjoella 1930-luvulla ja vuonna 1984 sekä Punnusjärven itäpäässä vuonna 1890 (Takala & Sirviö 2003; Uino 1997, 278, 342; Gerasimov et al. 2003, 17). Punnuksen nykyasukkaiden tiedetään kuitenkin harrastaneen kylässä omia kaivauksiaan, joiden löydöistä ei ole tietoja (LKA, Halonen).

Lopuksi

Punnuksen hevosenkenkäsoljen lisäksi Keski-Kannakselta tunnetaan viikinki-aikaisia löytöjä ainoastaan viideltä löytöpaikalta. Löydöistä vain yksi on kiinteä muinaisjäänнос - loput ovat irtolöytöjä. Keski-Kannaksen viikinki-aikaisten löytöjen määrä on huomattavasti suppeampi kuin Laatokan-Karjalassa. Punnuksen hevosenkenkäsoljen vastineita tunnetaan runsaasti muualta Karjalasta ja Suomesta sekä lähialueilta. Arkeologisten kenttätöiden määrä Keski-Kannaksella on kautta aikojen ollut hyvin pieni, minkä vuoksi inventoinnit ja prospektoinnit olisivat tarpeellisia muinaisjäännos-

paikallistamiseksi ja säilymisen turvaamiseksi.

Abstrakt: Ett hästskospänne från Muola

I Punnus by i Muola hittades i samband med grustäkt år 1938 ett vikingatida hästskospänne. Sammanlagt 10 spännen av Punnustyp har också påträffats på Karelska näset. Vikingatida fynd har endast påträffats på fem platser på mellersta Näset förutom dessa spännen. Spännet har tillhört Viborgs historiska museums samlingar, och har därifrån deponerats till Lahtis stadsmuseum.

LÄHTEET

Haastattelut

Alatalo, Kaisa, muotoilija. 16.3.2005.

Arkistot

Lahden kaupunginmuseon arkisto (LKA),
Lahti

Viipurin museon A-, E-, G- ja H-kokoelmi-
en esineet ja löytötiedot (V-kok).

Kirje Veli-Matti Haloselta 20.2.2005
Punnuksen löytöpaikkojen määrittämi-
sestä (Halonen).

Tarkastuskäynti Punnuksen kylässä
22.6.2002. Raportti/Hannu Takala (Taka-
la).

Museovirasto (MV), Helsinki

Arkeologian osaston kivikauden lappu-
luettelo ja pääkirjan luettelointitiedot
(Ao).

Puolustusvoimien topografiarkisto (PTA),
Helsinki

Peruskartta 4024 04 MUOLAA, mk. 1:20
000. Painettu 1940.

Peruskartta 4024 07 PUNNUS, mk 1:20
000. Painettu 1936.

Kirjallisuus ja tutkimusraportit

Alatalo, Kaisa & Paavola, Mari 2002. Viipurin museon korut kultaseppien näkökulmasta. Tutkimusraportti, Lahden kaupunginmuseo.

- Carlsson, Anders 1988. Vikingatida ringspännan från Gotland. Stockholm Studies in Archaeology 8. Stockholm.
- Gerasimov D.V. & Lisitsyn S.N & Timofeev, V. I. 2003. Materialyi k arheologitseskoi karte Karelskogo peresheika (Leningradskaja oblast). Sankt-Peterburg.
- Heiskanen, Merja & Vickholm, Päivi 2005. Viipurin perintö. Viipurin museon kokoelma Lahden historiallisessa museossa. Käsikirjoitus.
- Kähönen, Ester 1959. Vanha Äyräpää I. Helsinki.
- Mägi, Marika 1999. Viking age inhumations in Estonia - new interpretations. Fenno-ugri et slavi 1997. Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja n:o 8. Helsinki.
- Mägi-Lõugas, Marika 1994. Eesti viikingiaegsed hoburaudsõled ja nende ornament. Eesti TA Toim. Humanitaar- ja Sotsiaalteadused 43/4, 465-484.
- Poutiainen, Hannu & Takala, Hannu & Adel, Vadim 2003. Äyräpään kihlakunta. Arkeologinen inventointi ja tarkastukset 2000-2001. Raportti. Lahden kaupunginmuseo.
- Salmo, Helmer 1956. Finnische Hufeisenfibeln. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 56. Helsinki.
- Saksa, Aleksandr & Uino, Pirjo & Hiekkanen, Markus 2003. Ristiretkiaika 100-1300 jKr. Viipurin läänin historia I. Karjalan synty (toim. Matti Saarnisto), 383-474. Jyväskylä.
- Takala, Hannu 1999. Äyräpään kihlakunta - arkeologinen inventointi 1998-1999. Raportti, Lahden kaupunginmuseo.
- Takala, Hannu 2005a. Äyräpään kihlakunnan esihistoria, osa I - Muinaislöydöt 1877-1944. Painossa.
- Takala, Hannu 2005b. Telkkälän kylän esihistorialliset löydöt. Telkkälän koulupiirin historia. Painossa. Takala, Hannu & Sirviö Tommi 2003. Telkkälä, Muolaa - a multi-period dwelling site on the Karelian Isthmus. Fennoscandia Archaeologica XX, 55-77.
- Uino, Pirjo 1997. Ancient Karelia - Archaeological Studies. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104. Helsinki.
- Uino, Pirjo 1998. Muolaan "Samps Pellervoinen". Muolaan muotokuva - Totta ja tarinoita Keski Kannakselta (toim. Ville Zilliacus), 30-38. Helsinki.
- Uino, Pirjo 2003. Viikinkiaika, n. 800-1100 jKr. Viipurin läänin historia I. Karjalan synty (toim. Matti Saarnisto), 313-382. Jyväskylä.

Alaviitteet:

¹ Viipurin museon kokoelmiin lueteloiduista esihistoriallisista esineistä 70 päätyi sodan jälkeen Museovirastoon, jossa ne tulivat museolöytöinä tutkijoiden tietoon vuonna 1997. Esineet on tarkoitettu siirtää muun Viipurin museon esineistön yhteyteen Lahden museoon vuoden 2005 kuluessa.

² Nuolenkärki puuttuu nykyisin Kansallismuseon kokoelmista, mutta luetelointitietojen mukaan kyseessä on kampakeraamiselle ajalle ajoittuva piinuolenkärki (Mv, Ao). Esine löytyi Joo-seppi Meron Uusitalo-nimiseltä tilalta, noin 500 metrin päässä Punnuksen Nuorisoseuran talosta (LKA, V-kok; LKA, Halonen).

Hannu Takala
Lahden kaupunginmuseo
PL 113
15111 LAHTI

FI (väit.) Hannu Takala työskentelee amanuenssina Lahden kaupunginmuseossa.

Muutama sana Sastamalan esihistoriasta

Unto Salo

Sami Raninen julkaisi Muinaistutkijassa 1/2005 esittelynsä ja arviointinsa kirjoittamastani Sastamalan esihistoriasta. Hän on lukenut teoksen huolellisesti, ymmärtänyt sen logiikan ja tavoitteet ja kiteyttänyt käsityksensä tiiviiksi ja selkeäksi artikkeliksi. Sitä oli ilo lukea kaiken sen loanheiton jälkeen, jolla minua on Muinaistutkijan palstoilla muistettu. Kritiikin ohella Sami Raninen on löytänyt tutkimuksesta aihetta kiitokseenkin, ja näiden näkökulmien yhdistäminen antaa hänen arvioinneilleen objektiivisuutta, josta ei eräissä muissa ole juuri jälkeä. Minulla ei olekaan hänen kirjoituksensa johdosta sinänsä huomauttamista, mutta joihinkin periaatteellisiin seikkoihin tahtoisin kuitenkin puuttua.

Sami Raninen on oikeassa luonnehtiesaan tutkimustani vanhanaikaiseksi; olen vanhanaikaisuutta suorastaan tavoitellut käyttämällä arkaistista kieltä, mm. häviämässä olevia termejä sekä vanhanaikaisia muotoja ja sanontoja. Ne ovat näet lähempänä kuvattavaa maailmaa kuin modernimmat ilmaisut, mutta lisäksi olen halunnut edistää niiden säilymistä, sillä kielen köyhtyminen on kulttuurin köyhtymistä. Arvelen, että syvää menneisyyttä tutkivien arkeologien olisi hyvä tietää, millaisin vanhoihin sanoihin muinaista maailmaa ja elämää voidaan kuvata ja ymmärtää. Minua on surettanut se kielen köyhtyminen ja kömpelyys, johon törmää

jatkuvasti sanomalehdissä ja jopa arkeologienkin artikkeleissa. Se on seurausta nykyajalle ominaisesta arvorelativismista ja korostuneesta individualismista: monet ajattelevat, että kun demokratiassa mielipiteet ovat itseisarvo niiden laadusta huolimatta, heidän kynänsä jälkikin on yhtä hyvää kuin kenen muun hyvänsä, eikä heillä ole siis syytä pyrkiä ajatuksen kirkkauteen eikä päätelmien loogisuuteen tai ilmaisun osuvuuteen, värikkyydestä tai rytmistä puhumatta. Vanha viisaus *Ars longa, vita brevis* on monen kohdalla kääntynyt vastakohdakseen.

Sami Raninen ei kuitenkaan tarkoittane vanhanaikaisuudella ensi sijassa tutkimukseni kielellistä asua, vaan sen luonnetta ja tavoitteita. Siinäkin hän on oikeassa: olen aikaisemminkin verrannut muinaisuutta vuosinäköalaan, pyrkinyt yhdistämään lähteiden faktat suuremmiksi kokonaisuusiksi tai kokonaisuudeksi. Tavoite on vanhanaikainen ainakin niiden mielestä, jotka näkevät menneisyyden sanomalehdensivuina, irtonaisten asioiden kirjavana rinnakkaisuutena, vailla asiallista yhteyttä, ideologisesta puhumatta. Kansalaisissa on kuitenkin joukko sellaisia, joita pinnallinen kirjavuus ei tyydytä, vaan jotka etsivät jotakin yleisempää, ja nimenomaan heille olen Sastamalan esihistorian kirjoittanut.

Kaarlo Sarkia kirjoitti:

Mist' ihmisrintaan kasvoikaan tuo kaipuu
kaikk'ykseydestä muodostella monta,
eroittaa, jakaa eroittamatonta?
Ei nää hän aarnimetsää puiden takaa,
Käsitä ääretöntä, vaan sen jakaa.

Tutkimuksen metodina on kuitenkin kokonaisuuden jakaminen, sillä tutkimuksella ei ole muuta mahdollisuutta; kokonaisuus onkin ideologian, filosofian tai taiteen tavoite. Menneisyyden vastaukselta edellytetään molempia näkökulmia, sekä analyysia että synteisiä, edellytettiin ainakin aikaisemmin. Kun olen koettanut ne yhdistää, tulos on tietysti vanhanaikainen. Mutta luulen silti, että modernistit, jotka haluavat arvovapaan ja samalla yleisen kuvauksen menneisyydestä, ovat kuin Münchenhausen, joka selvisi suosta kuiville nostamalla itse itsensä letistä. Ryhtykääpä vain nostamaan!

Antaessani menneisyyden selityksiä olen turvautunut eräissä tapauksissa aikaisemmin esitettyihin tulkintoihin, mm. edellyttänyt Suomen esihistoriassa pronssikauden alussa kantagermaanista ja roomalaisajalla kantaskandinaavista siirtolaisuutta, varsinaiskampakeramiikan ja vasarakirveskulttuurin leviämässä yleistä maahanmuuttoa, "kansainvaellusta", mistä Sami Raninen huomauttaa. Hänellä on tausta-ajatukseksi se, etteivät arkeologit tahdo nykyisin millään uskoa niitä mahdollisiksi, vaikka historia on täynnä vaelluksia ja muuttoja. Osaksi tämä johtunee siitä, että aikaisemmin tällaisiin selityksiin turvaututtiin kevytmielisesti, silloinkin kun se ei ollut riittävästi perusteltua. Lisäksi vuonna 1969 viimeistely asutuksen jatkuvuusteoria sulki tavallaan silmät maahanmuutoilta, vaikkeivät nämä ja jatkuvuus suinkaan olleet

toisensa pois sulkevia vaihtoehtoja; ei-hän jatkuvuusteoria suinkaan edellytä keskiajan ruotsalaissiirtolaisuuden tai sodanaikaisen karjalaisiirtolaisuuden kieltämistä. Niinpä olen otaksunut esihistoriallista siirtolaisuutta tai maahanmuuttoja, milloin Suomen alueelle ilmaantuu sellaisia muinaisjäänös- ja löytökomplekseja, joilla on esiasteensa Suomen ulkopuolella ja jotka ovat siis täällä vieraita. Jos tällaiset muinaisjäänöskompleksit ilmaantuisivat pelkän omaksumisen, pelkän kulttuuridiffusion tuloksena, uusien piirteiden pitäisi ilmetä vanhojen piirteiden kanssa samoissa komplekseissa ja päästä voitolle vähitellen.

Näin ei ole laita missään edellä mainituista ilmiöistä, minkä vuoksi hiukan ihmettelyn, miten muutoin selväjärkisetkin tutkijat ovat erehtyneet selittämään niitä kulttuuripiirteiden diffuusiolla, vaikkei tähän ole arkeologia perusteita. Vasarakirveskulttuurin diffuusioiden selitystä ovat ilmeisesti edistäneet ruotsalaiset uustulkinnat, vaikka ne eivät ymmärtääkseni lopultakaan osoita vasarakirveskulttuurin kehittyneen suppilopikarikulttuurista. Lisäksi niiden ajatustaustoissa lienee nationalistista värytystä? Mielestäni niiden soveltaminen Suomen vasarakirveskulttuuriin ei osoita kulttuuri-ilmiöiden erityisen syvää ymmärtämistä. Lisäksi "kulttuuridiffusionistit" jättävät huomiotta sen, että siirtolaiskulttuurit selittävät erittäin hyvin suomen ja muidenkin itämerensuomalaisen kielten esihistorialliset lainasanakerrokset. Näistä useimmat arkeologit suoriutuvat kuitenkin sillä, kuten Sami Raninen ohimennen mainitsee, että he pitävät kielihistoriaa epäilyttävänä, jonakin, joka ei heille kuulu. Täten he vapaaehtoisesti luopuvat oikeudestaan kuvata ja tulkita esihistoriaa kokonaisuudessaan ja vähentävät omaa arvoaan

historiantakaisen menneisyyden tutkijoina ja tulkitsijoina.

Vaellus- ja maahanmuuttotulkintojen omaksujanakin näiden rivien kirjoittaja on epäilemättä vanhanaikainen. Tästä ei kuitenkaan seuraa se tulkintojen epätieteellisyys, mitä kriitikot arvelevat siitä seuraavan. Mikäli ymmärrän, tieteellisyys tulkinnoissa edellyttää, että tulkintamahdollisuuksista on valittava aina se, joka selittää lähdeaineiston parhaiten, ts. vähimmillä otaksumilla. Tästä näkökulmasta on täysin yhdentekevää, onko tulkinta vanha vai uusi. Uudet tulkinnat voivat olla perustellumpia, mutta vain sillä edellytyksellä, että ne selittävät lähdejoukon paremmin kuin vanhat. Selittävyuden vaa'assa ei uutuudella ole itseisarvoa, sillä tulkintojen kilpailussa etusija on aina annettava sille, joka on selittävin. Jos tästä periaatteesta luovutaan, tiede joutuu rappiolle. Hiukan härnätäkseni: "Moderneiksi sanotaan usein asioita, joilla ei ole muita ansioita."

Ei Suomenkaan arkeologiasta silti puutu esimerkkejä siitä, että jotkut tutkijat haluavat antaa etusijan uudelle tulkinnalle silloinkin, kun se selittää lähdeaineiston huonommin kuin vanha. Tunnetuin tapaus lienee kiista myöhäisrautakauden hopea-aarteiden kätkemisistä ja aarteista tehdyistä päätelmistä; siihen Sami Raninenkin viittaa. Ongelmanahan on aarteiden maakunnallinen levintä ja myös niiden maakunnallinen puuttuminen; viimeksi mainittuhan on selvästi ristiriidassa haudoissa esiintyvän hopean, hopean punnitsemiseen käytettyjen vaakojen ja myös punnusten esiintymisen kanssa. Vanhan selityksen mukaan, johon olen itsekin liittynyt, hopean kätkeminen ja maahan jääminen johtuisi sodista ja rauhattomuuksista. Sture

Bolin on tämän eräissä tapauksissa selvästi osoittanutkin, joskin hänen todistelunsa on usein jätetty mainitsematta. Suomen osalta tulkintaan sopivat riimukivitetiedot varsinaiseen Suomeen ja Hämeeseen tehdyistä viikinkiretkistä ja kronikkatiedot Novgorodin hyökkäyksistä Hämeeseen, joten näiden maakuntien suhteet Mälärin Ruotsiin ovat Birkan periodin jälkeen olleet nähtävästi vihamieliset, samoin Hämeen suhteet Novgorodiin ja Karjalaan 1040-luvulta lähtien. Täten Varsinais-Suomen ja Hämeen aarteilla näyttäisi olevan sota- tai rauhattomuusselitysten edellyttämä tausta, ja näiden maakuntien uhanalaisuutta on lisännyt tietysti idäntie. Kun sitten aarteet puuttuvat (yksi poikkeus) Satakunnasta ja Muinais-Kalannista, olen katsonut tämän seikan johtuvan Muinais-Kalannin ja Satakunnan rauhanomaisista suhteista Mälärin-Ruotsiin; idäntiekään ei näytä uhanneen niiden turvallisuutta. Arkeologinen aineisto osoittaaakin, että ne ovat olleet tiiviissä yhteydessä Keski-Ruotsiin ja Gotlantiin koko rautakauden ajan, ja Mikael Agricola on kirjannut perimätiedon Muinais-Kalannin ja Keski-Ruotsin ystävyys-suhteista rautakauden lopulla. Olennaista tässä kaikessa on erilaisten suhteiden maakunnallisuus, mitä olen käyttänyt viitteenä Länsi-Suomen maakuntaorganisaatioiden olemassa olosta jo 1000-luvulla. Termin *maakunta* suomenkielisyys vienee sekin vanhimpien maakuntaorganisaatioiden synnyn Ruotsin valloitusta edeltävään aikaan, viimeistään siis 1100-luvun alkupuolelle.

Tällaista tulkinta ei ole ollut juuri arkeologien mieleen. Sami Raninen kirjoittaa: "On myös vaikea hyväksyä ajatusta, että hopea-aarteet saisivat kaikissa tapauksissa parhaan selityksensä nimenomaan rauhattomuudesta." Vaikea

sitä on varmaan hyväksykin, mutta onneksi tarvitsekaan, sillä tulkintani koskee vain Suomen myöhäisrautakautisia aarteita, mutta sopii niihin ja muihinkin seikkoihin hyvin ja joka tapauksessa paremmin kuin muut tähänastiset tulkinta-ajatukset. Nämä onkin esitetty vain mahdollisuuksina, hypoteeseina, joiden oikeellisuutta ei ole kyetty Suomen arkeologisen aineiston nojalla perustelemaan. Miksi jokin ajatusmahdollisuus olisi parempi kuin perusteltu selitys, sitä eivät kriitikoni ole vaivautuneet pohtimaan. Jos pysytään tieteen tasolla, epäily ei ole todistettu sillä, että se on esitetty. Epäily on pelkkä mielipide; argumentiksi se muuttuu vasta, jos se perustellaan lähteiden nojalla. Tässä tapauksessa epäilijöiden olisi osoitettava, miten heidän esittämänsä ajatusmahdollisuudet selittäisivät paremmin myöhäisrautakautisten hopea-aarteiden levinnän, sillä sehän on juuri probleema. Siihen eivät epäilijät ole tähän mennessä kyenneet, ja siksi epäily osoittaa vain heidän suhtautumistaan. Epäilyynsä heillä on kansalaisoikeus, mutta en jaksa oikein ymmärtää, että mielipide olisi tieteellinen fakta, vaikka se esitettäisiinkin Muinaistutkijan palstoilla. Jos olisi, voitaisiin tutkimuslaitokset lakkauttaa ja antaa tieteelliset kysymykset kansanääntestyksen ratkaistaviksi.

Joskus 90-luvun alussa kiinnitin huomiota siihen, että Länsi-Suomen ns. "suomalaisen oikeuden" kylissä, joihin rautakauden kalmistollisetkin kylät lähes poikkeuksetta kuuluvat, on kalmistollisia, ts. rautakaudella perustettuja kyliä suhteellisen vähän verrattuna niihin, joista kalmistot nykyisten tietojen mukaan puuttuvat. Kun suomalaisen oikeuden kylät, jotka historianantutkijoiden mukaan on perustettu viimeistään 1200-luvun puolimaissa – toisten ajoitusten mukaan viimeistään jo vuo-

den 1200, toisten mukaan viimeistään vuoden 1300 tienoilla – voidaan siis päätellä, että taloja / kyliä on siis perustettu varsin suurin määrin kalmistohautausperiodin jälkeen; suomalainen oikeus koskee Varsinais-Suomea, Ala-Satakuntaa ja Ylä-Satakunta vanhaa Sastamalaa, nykyistä Vammalan seutua. Uudisasutusnopeuden huippua edustaa ehkä Huittinen, jossa rautakautisia kyliä on vain kymmenesosa suomalaisen oikeuden kylistä. Kun kylien luku näyttää muissakin pitäjissä suomalaisen oikeuden periodilla rautakaudesta suuresti kasvaneen, lienee rautakauden jälkeen tapahtunut suoranainen väestönräjähdys yhdessä tai kahdessa vuosisadassa. Miten se olisi selitettävissä?

Tietysti osaksi siitä, että tietomme kalmistoista ovat puutteelliset. Niinpä kalmistollisten kylien määrä lienee jonkin verran tiedettyä suurempi, joten uudistalojen perustaminen ei olisi ollut juuri niin nopeaa kuin vertailusta näyttäisi ilmenevän. Toisen selittävän tekijän muodostanee kristillisen hautaustavan omaksuminen useissa pitäjissä jo ennen ensimmäistä ristiretkä, esim. Muinais-Kalannissa ja Kokemäellä jo 1000-luvun lopulla, Tyrväässä, nykyistä Vammalaa, kaiketi 1100-luvun alkupuolella, ellei hiukan aikaisemminkin. Kristillisen hautaustavan omaksuminen edellyttää kristinuskon pitäjakohtaista omaksumista, muinaispitäjän muuttumista kirkkopitäjäksi, mistä täytyi tehdä päätös pitäjänkäräjissä. Kirkkopitäjäksi muuttumisen jälkeen uudistalot eivät enää perustaneet kalmistoja, joten kalmistottomien kylien synty alkoi ilmeisesti aikaisemmin kuin perinteinen historiankäsitelmä edellyttää. Tällaisista seikoista huolimatta taloluvun kasvu oli 1100- ja 1200-luvulla hämmästyttävän nopeaa rautakautteen verrattuna.

Kun etsin selitystä asiaan, johon arkeologit eivät olleet kiinnittäneet huomiota, totesin, kronologisen rinnakkaisuuden muodosti kristinuskon tulo, ja se näytti tarjoavan selityksenkin: tiedämme, että kirkko voimistuttuaan kielsi pikkulasten heitteille jättämisen, tavan, josta on tietoja eri puolilta Eurooppaa, perinnetietoja Suomestakin. Jos pikkulasten heitteille panemista olisi rautakaudella käytetty yleisenä väestömäärän säännöstelykeinona – sen yleisyydestä ei ole Suomessa tietoja – olisi tavan kieltäminen voinut johtaa nopeaan väestönkasvuun ja uudistalojen perustamiseen. Jotkut historiantutkijat eivät tällaista selitystä tietenkään hyväksyneet, koska se loukkaa nykyisten moraalikäsitteiden mukaan kansallisen menneisyyden arvoa, ja arvelivat väestönkasvun johtuvan parantuneesta ravintotilanteesta, kenties viljelyn edistymisestä.

Tähän kysymykseen on Sirkku Pihlman palannut erinomaisessa artikkelissaan 2002. Hän katsoo ilmaston parantuneen viikinkiajalla ja siten luoneen perustan voimistuneelle ravinnontuotannolle ja siihen perustuvalla väestönkasvulla ja esittää vakuuttavia paralleelleja Skandinaaviasta. Väestönkasvu olisi johtanut asutuksen syntyyn sellaisissakin suomalaisen oikeuden kylissä, joista ei tunneta kalmistoja. Hän näet katsoo, ettei kalmistoja olisi perustettu lähimainkaan jokaiseen uudistaloon, koska kalmistohautausta noudatti vain tietty väestönosa. Siten suomalaisen oikeuden kalmistottomissa kylissä olisi todellisuudessa ollut runsaasti jo rautakaudella perustettuja.

Sirkku Pihlmanin artikkeli on hyvin ajateltu ja vakuuttavasti kirjoitettu, varmaankin parhaita viime aikoina Suomessa ilmestyneistä. Sen lähtöoletus

myöhäisrautakauden kalmistottomista taloista / kylistä on mahdollinen, joskin se on hypoteettinen ja tutkimuksen nykytasolla todentamaton; sen vuoksi kirjoittaja varustaakin teesinsä kysymysmerkillä. Rautakautisten talojen / kylien haudattomuutta ei ole kuitenkaan helppo vakuuttavasti perustella. Probleemana on ymmärtääkseni se, että omistettuun taloon kuuluivat myös omistajien haudat. Talon omisti isäntä, mutta se oli myös suvun maata, koska aikaisempien omistajien haudat sijaitsivat sen maaperässä. Talojen sukuomistus oli yhteiskuntaan niin syvälle juurtunut, että Ruotsin keskiaikaisten lakien mukaan talo voitiin myydä ulkopuoliselle ostajalle vasta, jos kukaan suvusta ei vuoden sekä yön ja päivän kuluessa – jos muista määräyksen oikein – tarjoutunut sitä samasta hinnasta ostamaan. Maan ja suvun kiinteän yhteyden vuoksi kalmistoton talo on mielestäni epätodennäköinen, jos se on rautakaudella perustettu, poikkeuksena kristinuskon jo myöhäisrautakaudella omaksuneet pitäjät.

Jos omistajat olisi kuitenkin haudattu esineittä, ei haudoista olisi ainakaan helpposti havaittavia jälkiä, joten talo / kylä saattaisi näyttää kalmistottomalta, vaikkei sitä todellisuudessa olisi ollutkaan. Olenkin ajatellut, että kiukauskulttuurista lähtien rannikon suomalaisasutus olisi haudannut vainajansa esineittä maakuoppahautoihin, kunnes omaksui esineellisen polttohautauksen merovinkiajan alussa ja tuli siten arkeologisesti näkyviin. ("Oliko Kalanti muinaismaakunta" teoksessa Muinainen Kalanti. Käsikirjoitus "Kristilliset kuvat, symbolit ja ornamentit Suomen rautakauden löydöissä"; tutkimus painettaneen tämän vuoden aikana.) Tällaisiin reunamerkinnoihin voisin omasta puolestani ajatella Sirkku Pihlmanin

hypoteesia myöhäisrautakauden kalmistottomista taloista / kylistä mahdolliseksi.

Ajatukseen liittyy näinkin eräs ongelma. Nimittäin se, että esim. Aura-jokilaaksossa, jossa talot hautasivat vainajansa vielä viikinkiajallakin pääasiassa poltettuina, poikkeuksena 1000-luvun ruumiskalmistot. Siten näissä "hautattomissa" uudistaloissa olisi noudatettu muusta jokilaaksosta poikkeavaa hautaustapaa. Kun polttohautaukseen lienee täälläkin kuulunut sama usko kuin muuallakin, usko sielun vapauttamiseen ruumiinpoltossa ja usko sielun vaeltamiseen virrantakaiseen manalaan, on mielestäni vaikea ajatella, että kyseessä oli vain tietyn väestöosan valikoiva hautaustapa; sellainen lienee kyllä ollut pronssikauden rauniohaudaus. Myöhäisrautakauden polttokentät, samoin kuin Kokemäenjokilaakson hautakummut, hunningot, olivat itse asiassa jätekeskittymiä eivätkä sellaisina mitenkään pyhiä; niihin ei liitetty edes *kalma*-nimeä, ellei niihin haudattu vainajia polttamatta, kuten rautakauden lopulla usein kylläkin tapahtui. Niiden puuttumista lienee siis vaikea perustella hautaustapojen valikoivuudella. Tällaisista syistä ajatus suomalaisen oikeuden kalmistottomista taloista / kylistä lienee syytä varustaa kysymysmerkeillä.

Tästä seuraa kuitenkin, että suomalaisen oikeuden kalmistottomien kylien suuri luku on tutkimuksen nykytasolla tosi-asia, jota ei voi ainakaan kokonaan selittää arkeologisilla epävarmuustekijöillä ja joka on sen vuoksi koetettava selittää muulla tavoin. Sirkku Pihlmanin hyvin ajateltu tulkinta ansaitsee tunnustuksen, vaikka en katsokaan voivani yhtyä sen premisseihin, vaan pidän omaa vanhan-

aikaista selitystäni ainakin kyseeseen tulevana.

Kaiken kaikkiaan: Sami Ranisen kiinteä ja hyvin kirjoitettu arviointi osoitti laadukkuutensa siinäkin, että se antoi aiheen arkeologian olennaisia kysymyksiä pohtivaan keskusteluun. Esitän siitä hänelle kiitokseni.

Unto Salo
Karjakuja 73 B 34
20540 Turku

Unto Salo on Turun yliopiston arkeologian oppiaineen täysinpalvellut professori.

Fennoscandia Archaeologica uudet päätoimittajat

Sanna Lipponen

Fennoscandia archaeologica on Suomen arkeologisen seuran julkaisema lehti. Sen tavoitteena on rohkaista keskustelua arkeologian alalla sekä parantaa arkeologista tutkimusta monitieteellisellä ja kansainvälisellä tasolla. Fennoscandia archaeologica on referee-julkaisu, joka on ilmestynyt vuodesta 1984 lähtien. Lehden uudet päätoimittajat ovat FT Vesa-Pekka Herva ja FT Janne Ikäheimo. Sanna Lipponen haastatteli heitä Muinaistutkija-lehteen 9.6.2005.

Vesa-Pekka Herva työskentelee parhailaan Oulun yliopiston Taideaineiden ja antropologian laitoksen vs. amanuenssina ja Janne Ikäheimo saman laitoksen vs. klassillisen arkeologian lehtorina. Heidän arkeologisen kiinnostuksen kohteita voidaan pitää monialaisina. Herva on tutkinut Kreikan pronssikauden taidetta ja ihmisen ympäristösuhdetta ja Ikäheimo suomalaista esihistoriallista sekä roomalaista keramiikkaa. Lisäksi he ovat molemmat kiinnostuneita Pohjois-Suomen esihistoriasta ja historiallisen ajan arkeologiasta.

Olette päätoimittajina Fennoscandia archaeologica -lehdessä. Millaisena foorumina näette FA-julkaisun suomalaisessa ja kansainvälisessä arkeologisessa kentässä?

Herva: Siinä on paljon potentiaalia. Se

on sillä tavalla tärkeä, että sitä kautta voi varmistaa, että suomalaista työtä päätyisi sellaiseen muotoon, että se olisi ulkomaalaisten käytettävissä.

Ikäheimo: Ja mielellään näkisi, että se olisi suomalaisille luonteva muoto, etenkin jos muut kansainväliset mahdollisuudet tuntuvat hankalilta. Niitä kyllä löytyy maailmalta ihan pilvin pimein. Mitä nyt itse olen seurannut, ei voi ainaakaan sanoa, että suomalaiset hyödyntäisivät näitä kanavia tarpeeksi. En tiedä johtuuko se siitä, että omaa tutkimusta ei pidetä tärkeänä tai kiinnostavana. Omien kokemusten mukaan tilanne on kuitenkin pikemmin se, että ulkomailla ne koetaan nimenomaan tärkeiksi ja kiinnostaviksi. Siten Fennoscandia tarjoaa tai sen pitäisi tarjota aika luonnollisen väylän kansainvälistymiseen varsinkin kotimaisille tutkijoille.

Herva: Fennoscandia on tuttu ja turvallinen.

Ikäheimo: Koska Fennoscandia on arkeologisen seuran julkaisu, kommunikointi kotimaahan tapahtuu suomeksi ja takana ei ole isoa kustantamoa, joka vaatisi tekijänoikeuksista luopumista. Jos ajattelaan suomalaisen arkeologin uraa, graduvaiheessa kirjoitetaan viimeistään

Muinaistutkijaan. Jatkotutkinto vaiheessa FA:aan kirjoittaminen on sopiva askel, joka kannattaa silloin ottaa.

Onko arkeologian alan julkaisukenttä Suomessa hajautunut?

Herva: Jos kriittiseen sävyyn ajattelee, hajaantuminen ei ehkä ole suuri ongelma, vaan volyyymiä ei ehkä ole niin paljon kuin olisi potentiaalia.

Ikäheimo: On se toisaalta vähän niin, että arkeologisen kirjoituksen julkaisukenttä on hajaantunut. Lehtiä on monenlaisia ja paljon.

Pitäisikö suomalaisen tutkimuksen olla nykyistä edustavammin esillä lehdessä?

Ikäheimo: Uusimpaan lehteen ei tule yhtään suomalaisen arkeologin kirjoittamaa juttua. Kirjoittajat ovat suomalaisia luonnontieteilijöitä sekä ulkomaalaisia tutkijoita, joiden artikkelit kyllä osaksi käsittelevät suomalaista aineistoa.

Herva: On hyvä asia, että lehdessä on ulkomaisten kirjoittajien artikkeleita. Muuten on olemassa riski, että se muodostuu suomalaisten lehdeksi. Se taas ei välttämättä ole järkevää, sillä idea on se, että lehdessä pyritään käsittelemään suuren alueen asioita aina Itämereltä Jäämerelle saakka.

Ikäheimo: Tarjottua materiaalia ei näytä kertyvän niin paljon, että lehteä voisi ruveta profiloimaan johonkin suuntaan. Minä ainakin olen iloinen, että jotain tulee. Vielä iloisempi olen, kun tulee jotain josta jo ensi lukemalla tietää, että se on hyvä juttu ja se tulee menemään läpi ja muutkin ovat varmasti kiinnostuneita

siitä. Kotimaiset arkeologit päästävät itsensä helpolla. Kovin moni ei tunne kunnianhimoa. Artikkeleiden kirjoittaminen jää siihen, että kirjoitetaan muutama sivu suomeksi, sen sijaan että nähtäisiin vaivaa ja kirjoitettaisiin vaikka ”remu”-englannilla aluksi. Kukaan ei pysty tuottamaan ulkomaankielistä tieteellistä tekstiä siten, että istuu koonneen ääreen ja päättää, että nyt minä kirjoitan ulkomaankielisen tieteellisen artikkelin. Taidot kehittyvät pikkujalaa, kun antaa tekstejään muiden luettavaksi ja saa palautetta.

Pitäisikö arkeologien siis enemmän uskaltaa kirjoittaa ja tarjota artikkeleitaan lehteen?

Ikäheimo: No totta kai.

Herva: Me toivotamme tervetulleeksi. Kaikilla ei ole mahdollisuutta tai intressejä kirjoittaa, mutta toivoisin, että enemmän tarjottaisiin kuin mitä tähän mennessä

Ikäheimo: Mielellään näkisi enemmän sellaisia artikkeleita, jotka vetävät yhteen ja syntetisoivat laajempia kokonaisuuksia, aivan kuten Helsingin yliopiston arkeologian professori Mika Lavento Muinaistutkijan numerossa 1/2005 totesi. Jos sellaisia vaan löytyisi jostain. Mielellään en toivoisi tarjottavan englanninkielisiä kaivauskertomuksia, vaikka ei niitä käsittäkseni ole lehdessä ollutkaan.

Herva: Kaivauskertomukseen pohjautuvia artikkeleita tietysti on, eikä siinä mitään, jos ne ovat kiinnostavasta asiasta.

Ikäheimo: Jopa yksittäisistä löydöistä on ollut artikkeleita.

Herva: Jos toiveita esittäisi, niin mielellään toivoisi analyttistä otetta enemmän kuin kuvailevaa.

Mihin suuntaan haluaisitte lehteä kehittää?

Herva: Näin käynnistysvaiheessa emme ole vielä asiaa suuremmin miettineet. Tällä hetkellä lehti leviää kohtuullisen hyvin lähiympäristöön. Edistystä voisi tapahtua siinä, että lehdestä menisi enemmän tietoa myös muualle. Tavoitteena olisi, että aktiivisemmin pyydetäisiin tai järjestettäisiin siten, että muualta kuin Suomesta edelleenkin tulisi juttuja ja toisaalta lehteä luettaisiin mahdollisimman paljon.

Miten suhtaudutte verkkojulkaisun mahdollisuuteen? Voisiko FA olla lehtenä verkossa, josta sitä voisi käydä lukemassa vaikkapa maksua vastaan?

Ikäheimo: Se liittyy siihen kysymykseen, että pitäisikö FA:n mennä julkaisijan taakse.

Ikäheimo & Herva: Sen toteuttamiseksi tarvittaisiin isot järjestelyt.

Herva: Se ei toteudu näillä resursseilla. Nyt kun Fennoscandialle on tehty varsin nätit sivut, näkisin mielellään sellaisen palvelun parantamisen, että nettiin pantaisiin pdf:nä sampleja muutamista artikkeleista. Niitä voisi lukea ken on kiinnostunut. Se olisi lähinnä mainostoimintaa.

Pitäisikö Fennoscandiaan kirjoittaville maksaa kirjoituspalkkio?

Herva: Vaikka ideaalimaailmassa kaikille maksettaisiin, se ei ole yleinen käytäntö.

Ikäheimo: Olisi hienoa, jos näin voitaisiin toimia, mutta taloudelliset realiteetit tulevat vastaan.

Herva: Se on isomman tason ongelma. Vaikka Fennoscandiassa maksettaisiin palkkioita, se ei ratkaisisi sitä tosiasiaa, että suurin osa isoista kustantajista käyttää aika tylysti hyväksi kirjoittajia. Ilmaiseksihan artikkelit kirjoitetaan. Toisaalta niitä on pakko kirjoittaa, koska muuten arvostusta ei pahemmin tule.

Ikäheimo: Se on kuin itse luotu oravanpyörä

Herva: Nykyisessä katsannossa palkkioiden maksaminen kuuluu vähän toisenlaiseen kontekstiin.

Entäpä jos tilanne olisi toisin päin? Ulkoilla on kohuttu siitä, että kirjoittajien pitäisi maksaa saadakseen artikkelin julkaistuksi tietyissä lehdissä.

Herva: Olen kuullut, että myös netissä toimivassa PLoS Biology -lehdessä toimitaan näin. En ymmärrä järjestelmää, mutta voi olla etten tunne sitä tarpeeksi hyvin. Tieteellisen julkaisemisen käytänteissä olisi paljon kirveellä töitä, nykyinen järjestelmä on hidas, kankea, raskas ja osittain aika tyhmä. Se kantaa muistoja ajalta, jolloin oli erilaista. Käytännöissä on paljon tekemisen varaa. En näe, miten se että kirjoittajat maksaisivat saadakseen artikkelin julkaistuksi, parantaisi tilannetta.

Doktorsavhandling om finländska, arkeologiska forskningen i Ryssland 1870-1935.

Eva Ahl

Timo Salminen: Suomen tieteelliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870-1935. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 110. Toim. Torsten Edgren. Helsinki 2003. 278 s.

Timo Salminens doktorsavhandling om den finländska, arkeologiska forskningen i Ryssland 1870-1935 granskades vid Helsingfors universitet i februari 2003, men har inte tills vidare väckt nämnvärd debatt. Salminens licentiatavhandling med samma tema stod klar år 2001 och den hade sin bas i artiklar och avhandlingar Salminen skrivit om ämnet under 1990-talet. Man kan alltså konstatera att Salminen under drygt ett decennium noggrant granskat frågorna kring temat, som nu lagts fram i avhandlingen. Uppmaningen till sin forskning uppger Salminen ha fått från den dåvarande professorn i arkeologi vid Helsingfors universitet, Ari Siiriäinen (1939-2004), men även andra forskare i ganska rikligt antal avtackas i det korta förordet. Salminen vistades även i Dorpat under några år, vilket kanske uttrycks i att han även kort behandlar både de estniska och ryska arkeologerna under 1800- och 1900-talet som en parallell mot de finländska. Influenserna ses också i att Salminen har beaktat metodmässigt viktiga synvinklar inom semiotikens område från den s.k. Tartuskolan.

Tillsvidare är forskningen kring den arkeologiska vetenskapens historia i Finland ett ämne som inte berörts av många. Inom arkeologin har forskarna varit benägna att kommentera och skriva om sina föregångare eller lärare: t.ex. C. A. Nordmans verk om arkeologin före år 1920 från 1968, och å sin sida C. F. Meinanders syn på Nordman från 1991, varför en bredare historiografisk granskning länge varit särskilt angelägen. Samtidigt som Salminen granskar forskarna skisserar han upp den verksamhet som inleddes på 1840-talet och utmynnade i skapandet av såväl en arkeologisk vetenskap i Finland som samlingsarna, som sedermera ingick i Finlands nationalmuseum, och även de första skedena av Finska Fornminnesföreningens och nuvarande Museiverkets verksamhet. Bland pionjörerna i forskningen med intresse i de finskugriska kulturerna fanns naturligtvis M. A. Castrén, men därefter får man även en mångbottnad inblick i forskningen från och med 1870-talet, då arkeologen J. R. Aspelin begav sig av mot öst. Vid den här tiden startade även det av studentnationerna lanserade insamlandet av föremål i de finska landskapen, vilket väl ramar in intresset för frågorna under Storfurstendömet. Under flera generationer får vi följa arkeologernas intresse för särskilt fenno-ugrisk bronsålder: Aspelin fick

sina efterföljare i A. O. Heikel och A. M. Tallgren. Från 1872 arrangerade forskarna ett flertal utgrävningar i Ryssland och Sibirien från 1872 (förhållandevis tidigt, eftersom endast få utgrävningar överlag arrangerats i själva Storfurstendömet), fram till 1915. Sin största inverkan på forskningen hade resorna, utgrävningarna och insamlingen av föremål under perioden 1872-1893, varefter intresset och betydelsen gradvis falnade, anser Salminen. Han indelar arkeologernas Sibirienforskning i fyra perioder: den tidigaste perioden med forskare som M. A. Castrén, varefter ett hopp sker till följande period på 1870-talet med Aspelin. Under den tredje perioden på 1890-talet verkar Heikel och under den sista perioden från 1908 framåt reser Tallgren - en tid då arkeologin professionaliserades. Även de politiska skeendena inverkar på möjligheterna till forskning, men även på forskarnas inställning till forskningsämnen - från försök att finna "den finska stammen" på 1870-talet till mer internationellt inriktade synvinklar på 1900-talet. Fenomenet går naturligtvis även hand i hand med det lingvistiska intresset för Sibirien.

Själva titeln på avhandlingen härrör sig ur ett konstaterande, som Aspelin gjorde efter sin resa till Jenisej 1887. Salminen avser att fördjupa bilden av de välkända, rentav till mytiska gestalter upphöjda forskarna, så som Aspelin, Tallgren, Heikel med flera. Salminen varvar sin noggranna analys av forskarnas resultat utgående från såväl arkiv- som litterära källor med allmänna verk om arkeologins historia. Som källor till de granskade forskarna fungerar även biografier som tecknats av senare arkeologer, som i flera fall stått i elevförhållande till dem. De granskade 1800-talsforskarnas samtida metoder har lyfts

fram på mångfacetterat vis. Salminens avsikt var inte att ge en helhetsbild av arkeologins historia i Finland, men det är kanske nästa stora projekt. Metodbasen har förankrats till den svenska arkeologen Anders Gustafssons idéer, men Gustafsson får även kritik för sin brist på insyn i den historiografiska debatten. Salminen förlitar sig alltså på s.k. postprocessualistiska idéer, som inom finländsk arkeologi under senare år företräts av bl.a. professor Mika Lavento (2003) och licentiat Eero Muurimäki (2001). I avhandlingen har Salminen på skickligt sätt kombinerat anglosaxisk, finsk, svensk och rysk metodlitteratur i riklig mängd. Ett av de mest citerade verken är Bruce G. Triggers verk från 1990 om arkeologins historia, som redan är ett klassiskt måste inom arkeologisk forsknings- och idéhistoria. Inom den finländska arkeologin företräder Salminen den grupp forskare, som intresserat sig för de idéhistoriska frågorna - till dessa hör även bl.a. magister Derek Fewster.

Om man vill få en heltäckande bild av de finländska arkeologernas forskning, insamling av föremål (både utgrävningar, köp och förvärv) under sent 1800- och tidigt 1900-tal, är verket ett centralt referensverk och viktigt tillägg i bilden av arkeologins historia i Finland. Focus i avhandlingen ligger på sten- och bronsåldersforskarna och skapandet av nuvarande Finlands nationalmuseums samlingar, som här kan ses till en del som parallella skeenden. Han försöker undvika en teleologisk synvinkel, som regerat bilden av arkeologins historia i Finland, genom att via en semiotisk analys stiga in i forskarnas semiosfär, och behandlar tematiskt deras syner på de finsk-ugriska stammarnas vara eller inte vara i förhållande till debatten i tiden. Detta skulle vara svårt utan sak-

kunskap såväl inom arkeologins som inom historievetenskapens område, vilket Salminen uttryckligen har. Salminens retorik har ibland dock färgats av en förankring till den så kallade nationella arkeologin självt, genom att han talar om "födelse", "utveckling", ofta i passiv form i samband med forskningen, särskilt i början av avhandlingen, så 1800-talet behandlas övergripande. Istället för att här ytterligare framhäva forskarnas roll som skapare av begrepp, som sedan levde länge efter dem antingen på grund av att de brukats i folkbildningen eller att de odlades av deras efterkommande/elever, framhävs forskningen fortfarande som ett ganska statiskt skeende. En granskning av forskarnas politiska inriktning undviks, men kunde kanske ha gjort bilden mer invecklad – en utökning av frågeställningen kunde dock ha inverkat negativt på avgränsandet. Alla dessa obesvarade frågor får oss däremot att vänta på Salminens följande verk inom ämnet.

En mer djuplodande hänvisning till de museologiska synvinklarna och frågorna, och därmed teoretiskt till museologisk forskning, som numera även finns tillgänglig i Finland, kunde även ha utökats i diskussionen kring forskarnas och insamlingsresornas roll i skapandet av museala samlingar, som kom att ha så långtgående effekter. Kan detta verk därmed även ses som någon form av ett bokslut på traditionen med forskning kring Finlands "vetenskapliga kolonier"? Salminen koncentrerar sig långtgående på frågan om själva föremålen, fast det även ter sig som om målen för forskningen i Sibirien även skulle ha varit av "monumental" karaktär, dvs. utgående från bilderna uppenbart synliga fasta fornlämningar (delar av landskapet) – en fornborg (grävts av Tallgren) och kurganer (gravhögar, som

grävts av Heikel och Aspelin). Salminen har inte avsett kommentera typen av fornlämningar forskarna granskade, snarast intresset för föremål som verkar ha dominerat arkeologin under perioden. Här har synvinkeln följt de ursprungliga forskarnas mål, som även till största del riktade sig typologiskt på datering av föremål och kulturer. Salminen påpekar att ingen forskning kring arkeologins metodologiska historia i Finland tillsvidare sammanställts. Forskaren erkänner även att han, trots att han behandlar forskarnas intresse för rasfrågor (skallar), inte kunde gå in på den idéhistoriska frågan om forskarnas syn på denna fråga (trots att man under 1990-talet i Finland även forskat i arkeologernas syn på ras under olika decennier). Salminen granskar istället på ett mycket informativt sätt den estniska och ryska arkeologin under samma period för att exempelvis utreda influenser från och till.

I de två sista kapitlen drar Salminen upp sin syn på forskningens trender under den ifrågavarande perioden och gör sin indelning av den i fyra faser, samt hänvisar till forskarnas mytologiserande av sina föregångare (teoretisk bas i Eero Tarastis semiotiska syn på mytifiering av Fredrik Pacius) och därmed även på synen på de finsk-ugriska stammarna (framkastad av Aspelin, som påverkats av M. A. Castrén): "Mytologisoiminen sinetöitiin vuonna 1931 ilmestyneessä A. M. Tallgrenin teoksessa *Suomen muinaisuus*" (s. 184). Före slutkapitlen görs ännu en allmän jämförelse mellan den finska, danska, ryska, baltiska och ungerska forskningen under samma period som paralleller till den finländska. Detta kapitel kanske borde ha kommit i ett tidigare skede, eftersom det baseras på tidigare historiografisk forskning? Salminen lämnar även slutligen frågan

öppen huruvida arkeologerna idkade ett begynnande nationsbygge på 1920-1930-talen, parallellt med Sibirienintressets brittsommar. Men man kan anta att han kommer att utöka bilden i framtiden? Salminens tillägg i forskningen kring arkeologins idéhistoria i Finland är det, att han anser att den uralisk-altaiska arkeologin inte fick den betydelse, som dess grundläggare hade avsett. Via jämförande inblickar på etnologins forskningshistoria har Salminen kommit till denna slutsats just angående

Sibirienforskningen, som allmänt var bunden även till de internationella forskningsfrågorna under sin tid.

Eva Ahl
eva.ahl@helsinki.fi

Fil.mag. Eva Ahl är doktorand i historia vid HU med inriktning på historiografi.

Keskiaikaisen Lundin kaupungin rahalöytöjen perusteos

Markus Hiekkänen

Peter Carelli, *Från Vespasianus till Leopold II, En sammanställning av jordfunna mynt i Lund 1833–1994, Archaeologica Lundensia, Investigationes de Antiquitatibus Urbis Lundae X, Kulturhistoriska museet, Lund, 2005, 135 s., 2 kuvataulua, 7 karttaa, 2 taulukkoa.*

Tässä on mainio pieni kirja, joka tiiviisti, hallitusti ja tyyllillä kertoo Lundin kaupungin maaperästä eri yhteyksissä löydetyistä rahoista Rooman antiikin ajoista 1800-luvulle. Tekijänä on *Peter Carelli*, kaupungin yliopiston keskiajan arkeologian laitoksen kasvatti, joka vuonna 2001 väitteli tohtoriksi rohkealla tutkimuksellaan *En kapitalistisk anda, Kulturella förändringar i 1100-talets Danmark*. Pari vuotta myöhemmin hän siirtyi Helsingborgin museoon Dunkers Kulturhusiin 1. antikvaariksi johtamaan kaupunkihistoriallista toimintaa.

Carelli perustelee kirjan kirjoittamista Lundin rahoja koskevan kattavan esityksen puutteen huolimatta siitä, että löytöjen merkitys on laajasti tunnustettu tutkimuksessa. Varsinaisen luettelointityön eri museoissa (ei vain Lundissa) hän teki 1995–1996 ja sen tuloksia voi lukea kirjoittajan eri artikkeleissa (ks. näistä kirjan bibliografia). Kirjan luettelo kattaa myös ne rahat, jotka ovat hävinneet tai muuten tavoittamattomissa.

Kirjassa käsitellään alue, joka on sama kuin kaupungin keskiaikainen laajuus muutamien lisäyksin. Rajat on merkitty vuoden 1952 tonttikartan mukaisesti, mikä antaa hyvän kytkennän vanhempien (jopa 1500-luvun) omistusjakoon. Ajallisia rajauksia ei ole.

Lundin kaupungin maaperästä on otettu vuosien 1833 ja 1994 välisenä aikana talteen yhteensä peräti 3 540 rahaa. Niistä 1 790 kuuluu aarrelöytöihin (*skattfynd*), jonka määritelmäksi Carelli esittää seuraavan: kaksi tai useampia rahoja, jotka tahallisesti tai tahattomasti ovat joutuneet maahan samaan paikkaan yhtä aikaa¹. Määritelmät eivät ole probleemitomia, mutta käyttökelpoisia (aarrelöydön vaihtoehto voisi tosin paremmin olla kätkölöytö). Tällaisia löytöjä Lundista on 36.

Loput 1 750 ovat yksittäislöytöjä (*ensamfynd*, Kuninkaallisen Rahakabinetin maakuntaluetteloinnin määritelmän mukaan). Noin kolme neljästä yksittäislöydöstä on saatu ennen vuotta 1950, siis ennen kaupunkiarkeologian nousua, ja loput sen jälkeen. Samansuuntainen, jonkun vuosikymmenen viiveellä, tilanne on Suomen kaupungeissa, erityisesti Turussa – asia ansaitsisi ajantasaisen artikkelitutkielman.

Lundin alueellinen jako muuttunut vuoden 1950 ollessa rajana, sillä Suurtorin ympäristön laajat kaivaukset ovat tuottaneet suuren määrän rahoja. Ennen vuotta 1950 jakautuvat löydöt paljon tasaistemmin kuten käy ilmi kirjan hyvälaatuisista kartoista.

Carellin muutamasta lyhyestä analyysistä nousevat kiinnostavimmiksi kontekstityypit. Rahat on jaettu kahteen ryhmään, jotka ovat maallisesta ja kirkollisesta kohteesta löytyneet – kirkolliset voittavat luvuin 1 099–651. Kaikki kirkollisen ympäristön löydöistä on neljästä kirkkorakennuksesta, suurimpana ryhmänä (560 rahaa) tuomiokirkko. Viime mainitusta suurin osa taas otettiin talteen siirrettäessä kirkon upeita kuorituoleja vuonna 1834. Niiden alla ollut ”pöly” seulottiin ja tuloksena oli peräti 549 rahaa. Tämä on arvostelun kirjoittajan käsityksen mukaan varhaisin tieto seulomisesta kirkkoarkeologisessa toiminnassa.

Kiinnostavaa on lukea myös muista kirkollisista yhteyksistä kuten haudoista löydetyistä rahoista. Niitä on paitsi muutamista keskiaikaisista myös uuden ajan (1600–1700-luvut) haudoista. Tässä on taas viite siitä, että Suomessakin ansaitsisivat arkeologisesti kaivetut historiallisen ajan (eivät siis vain keskiajan) haudat huolellisen tutkimuksen hautaesineistön suhteen. Esineitä on vainajien mukaan pantu, se tiedetään. Niinpä on löytynyt esimerkiksi helminauhoja, joista lähiaikoina ilmestyy resensiokirjoittajan artikkeli ja valmistunee Turun yliopistossa Anna Väänäsen gradutyö, tai ristejä kuten Vaalan Manamansalossa ja Uukuniemen Papinniemellä). Esinelöytöjen kokoonpano, ajoitus, yhteydet kaikkine kiinnostavine mahdollisuuksineen ovat valtaosin vielä käyttämättä.

Helppoa tällainen perustutkimus ei tosin tule olemaan.

Carelli käsittelee hiukan myös monetarisoitumisen kronologiaa Lundin aineiston perusteella. Yli 3 500 kolikon materiaali tarjoaakin tähän hyvät mahdollisuudet. Hän on jakanut aineiston kymmeneen kronologiseen ryhmään, joista ensimmäinen päättyy vuoteen 900 jKr. ja viimeinen alkaa vuodesta 1746. Edelleen hän erottelee toisistaan aarrelöydöt, kirkolliset yksittäislöydöt ja maalliset yksittäislöydöt.

Maallisista yksittäislöydöistä kaksi Rooman keisariajan rahaa ja baktrialainen 200-luvun raha voivat olla seudun asuinpaikkalöytöjä ennen urbanisointimista tai sitten vaikkapa 1900-luvun ”kylvöä”. Varsinaiset paikallista aktiivisuutta osoittavat rahat alkavat Carellin muodostamalta periodilta II, 900–1047 jKr. ja edustavat varsin laajaa provenienssia. Erityisen kiinnostavia ovat kehityslinjat keskiajalla. Periodilta III alkaen rahojen määrä kasvaa tasaisesti aina V periodiin (1241–1330) asti, jolloin se alkaa laskea 1500-luvun alkupuolelle saakka.

Hiukan samanlainen on kirkollisten yksittäisrahojen määrän kehitys, mutta merkille pantavaa on jyrkkä kasvu III periodilta (1047–1154) V periodin loppuun: 8 -> 76 -> 236 rahaa. Tämän jälkeen määrä vähenee jyrkästi periodin VI (1330–1412) 130:sta periodin VII (1412–1513) 29:een.

On kiinnostavaa verrata Lundin kirkkorahojen flukтуаatiota suomalaiseen. *Henrik Klackenber*g (johon Carelli ei jostakin syystä viittaa) on käänteentekevässä väitöskirjassaan osoittanut, että Suomessa kiersi vain vähän rahaa vielä niin-

kin myöhään kuin vuoden 1300 tienoilla. Ainoa suomalainen löytöpaikka, jossa on muutamaa kappaletta useampia rahoja ennen tätä vuotta, lienee Turun Koroisten piispankirkon alue. Kun tarkastelee kirkkojen rahalöytöjen kehitystä, alkaa se käytännössä vasta 1300-luvulta. Tätä tilannetta ei muuta muutama Ahvenanmaan kirkkokaivauksista löydetty 1200-luvun rahat – on muuten kiinnostavaa, että täällä käytännössä puuttuvat 1000–1100-lukujen rahat. Tästä paljon puhuvasta piirteestä eivät dreijeriläistä perinnettä edustavat tutkijat ole kiinnostuneita.

Toinenkin kiinnostava vertailumahdollisuus on: Lundin kirkoista on uuden ajan yksittäislöytörahoja vain vähän, yhteensä 25. Epäilemättä syy on siinä, että kaikki Lundin kirkot lukuun ottamatta tuomiokirkkoa lakkautettiin reformaation mukana. Silti on kiinnostava huomata, kuinka paljon esimerkiksi Espoon kirkosta vuoden 1981 kaivauksissa löytyi 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alku-

puolen rahoja. Myös rahojen laajempi ja perusteellinen tutkimuskäsittely (erityisesti uuden ajan fluktuaatiot) antaisi arkeologista tietoa ja tulkintamahdollisuuksia, joiden laajuutta ei voi nyt kuin arvailla. Kattava Pohjoismainen vertailututkimus olisi paikallaan.

¹ Samanaikaisuus voidaan osoittaa fyysisten jälkien kuten esimerkiksi nahkakukkarossa tai saviastiassa olemassaolon perusteella.

Markus Hiekkänen
Koskelantie 46 A 2
00610 Helsinki
markus.hiekkanen@pp.inet.fi

FT Markus Hiekkänen on arkeologian dosentti Turun yliopistossa sekä humanistisen tiedekunnan taidehistorian dosentti ja teologisen tiedekunnan käytännöllisen teologian dosentti Helsingin yliopistossa.

Uutisia meiltä ja maailmalta

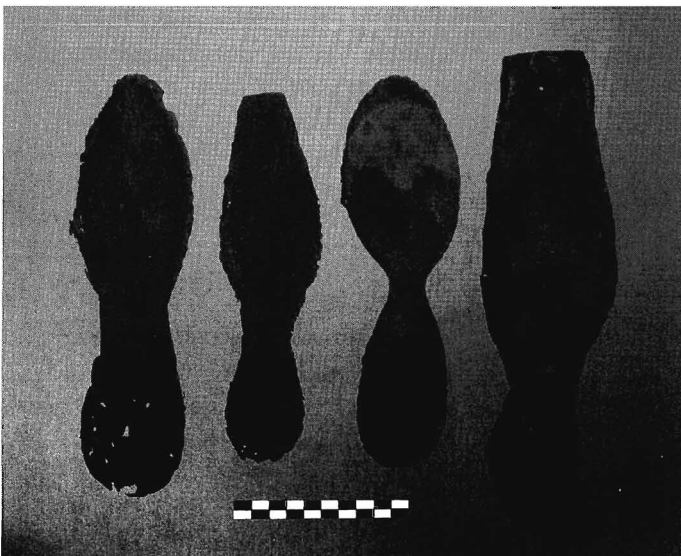
Hanna-Maria Pellinen

Historiallisen ajan arkeologiaa verkossa

Kurkistuksia Helsingin kujille - verkkosivusto on avattu. Sivuston aineisto on kattava, joskin se olemassaolevan tutkimusaineiston mukaan painottuu 1980-luvulta alkaen tehtyihin kaivauksiin. Sivuston sisällön ovat tuottaneet tutkija Markku Heikkinen Helsingin kaupungin museosta ja intendentti Marianna Niukkanen Museovirastosta. Sivusto löytyy osoitteista <http://www.nba.fi/helsinginarkeologiaa/> ja www.kaupunginmuseo.fi.

Arkeologian tutkijakoulu käynnistyy

Opetusministeriö on myöntänyt määrärahan kaikkien aikojen ensimmäisen arkeologian alan tutkijakoulun käynnistämiseen. Arkeologian tutkijakoulu on yksi 12:sta ensi vuonna aloittavasta uudesta koulusta. Hanketta koordinoi Turun yliopisto vastuuhenkilönään professori Jussi-Pekka Taavitsainen. Tutkijakoulun yhteistyötahoina toimivat Helsingin yliopisto, Oulun yliopisto, Institutum Romanum Finlandiae sekä Taideteollinen korkeakoulu. Vuoden 2006-2009 välisenä aikana toimivaan tutkijakouluun valitaan yhteensä kuusi opiskelijaa.

UUTISKUVA: Kurkistuksia Helsingin kujille: jalkineiden pohjia 1600- ja 1700-luvuilta. Muodin muutokset näkyvät pääasiallisesti kenkien kärjen muodossa. Kuva Museovirasto / Soile Tirilä.

Nimityksiä ja henkilökuntamuutoksia

Suomen merimuseon johtajaksi on nimetty FM Leena Haila Kotkasta. Hän aloitti viran hoidon 1.8.2005 vielä toistaiseksi Helsingin Hylkysaarella toimivassa merimuseossa.

Tiedekuntaneuvosto on valinnut Helsingin yliopisto arkeologian oppiaineen yliopistonlehtoriksi Janne Ikäheimon. Ikäheimo ottaa tehtävän vastaan 1.8.2006. Petri Halinen toimii hänen

viransijaisenaan 1.8.2005 - 31.7.2006. Arkeologian assistentin jatkokoulutusvirkaan valittiin Oula Seitsoen. Seitsoen ottaa tehtävän vastaan 1.1.2006. Eeva-Maria Viitanen toimii hänen viransijaisenaan 1.8.2005 - 31.12.2005. Tuija Kirkinen siirtyy arkeologian amanuenssiksi 1.8.2005 alkaen.

Oulun yliopiston yleisen arkeologian oppiaineen professori Milton Nunez toimii 1.8.2005-31.7.2006 Suomen Akatemian varttuneena tutkijana. Vs. professorina Oulussa on Eero Jarva.

Muinaistutkijan numerossa 2/05 Kimmo Kyllösen artikkelin taulukot olivat vaihtaneet paikkaa, oikea järjestys olisi kaavio 3 = kaavio 1, kaavio 1 = kaavio 2 ja kaavio 2 = kaavio 3. Kaavio 4 on oikealla paikallaan. Toimitus pahoittelee virhettä. Lisäksi kokonainen taulukko oli kadonnut sähköpostilähetyksessä, joten se julkaistaan ohessa.

Taulukko 1, tarkastellut työt ja vaiheet koottuna.

Työ:	Määritelmä		Vaiheet vuokaavion mukaan x=kyllä, - =ei, 1=yksittäinen koe, S=sarja kokeita					Tutkittu elinkaaren vaihe: X=pääpainotus, o=toissijainen painotus				Työn määritelmä vuokaaviota noudattaen:
	kokeellinen	kokeileva	1	2	3	4	5	I	II	III	IV	
Suomessa julkaistuja töitä												
1 Mattila & Pälikkö 2000	x	-	X	-	-	-	1	-	o	X	-	Kokeileva
2 Seppä 1997	x	-	X	-	-	-	1	-	o	X	-	Kokeileva
3 Pukkila 1991a	x	-	X	X	*)	-	1	o	X	o	-	Kokeileva
4 Kuokkanen 1991	-	-	X	X	*)	-	1	o	o	X	-	Kokeileva
5 Raitio 1991	x	-	X	X	*)	X	1	-	X	-	-	Kokeellinen
6 Raitio & Hannus 1997	x	-	X	X	-	**) S	o	X	o	-	-	Kokeileva
7 Vikkula 1988	x	-	X	X	X	X	1	-	-	X	-	Kokeellinen
8 Alakärppä 1999	-	X	X	-	-	-	1	-	-	X	-	Kokeileva
9 Naranen 1997	x	-	X	-	-	-	S	X	X	o	o	Kokeileva
10 Pukkila 1991b	x	-	X	X	-	-	S	X	X	-	--	Kokeileva
11 Lähdesmäki 1991	-	X	X	X	-	-	1	-	X	-	-	Kokeileva
12 Seppä <i>et al.</i> 1997	x	-	X	-	-	-	1	o	o	o	X	Kokeileva
13 Österberg 2002	x	-	X	X	X	X	S	o	X	-	X	Kokeellinen
14 Närhi 1991	x	-	X	-	-	-	1	o	X	-	-	Kokeileva
15 Pälvi 1916	x	-	X	X	*)	X	1	-	X	-	-	Kokeellinen
15 työtä kaikkiaan, joista:	13	2	15	10	2(+4)	4	1=11 S=4	X=2 o=6	X=9 o=4	X=5 o=4	X=2 o=1	kokeellinen 4 Kokeileva 11
Kirjoittajan omat työt												
1 Kyllösen 2003 liite 1	x	-	X	-	-	-	1	o	X	X	-	Kokeileva
2 Kyllösen 2003 liite 2	x	-	X	X	X	X	1	-	X	-	-	Kokeellinen
3 Kyllösen 2003 liite 3	-	X	X	-	-	X	1	-	X	X	-	Kokeileva
3 työtä kaikkiaan, joista :	2	1	3	1	1	2	1=3	1	X=2 o=1	X=2	-	kokeellinen 1 Kokeileva 2

*) Työn luonteen huomioiden on tämän kohdan noudattaminen lähestulkoon tarpeetonta ja osin myös mahdotonta. Rekonstruktio perustuu käsityöhön ja tavoitteena on saada toimiva kopio tms. jolloin virhelähteet sijoittuvat enemmänkin lähdeaineistoon tai sen tulkintaan.

**) Huomioitava on, että vaikka dokumentaatio on tarkkaa, niin eri vaiheita on lähes mahdoton toistaa olosuhteiltaan vastaavina, koska muuttujia on yksinkertaisesti liikaa.